EDITURA MILITARĂ

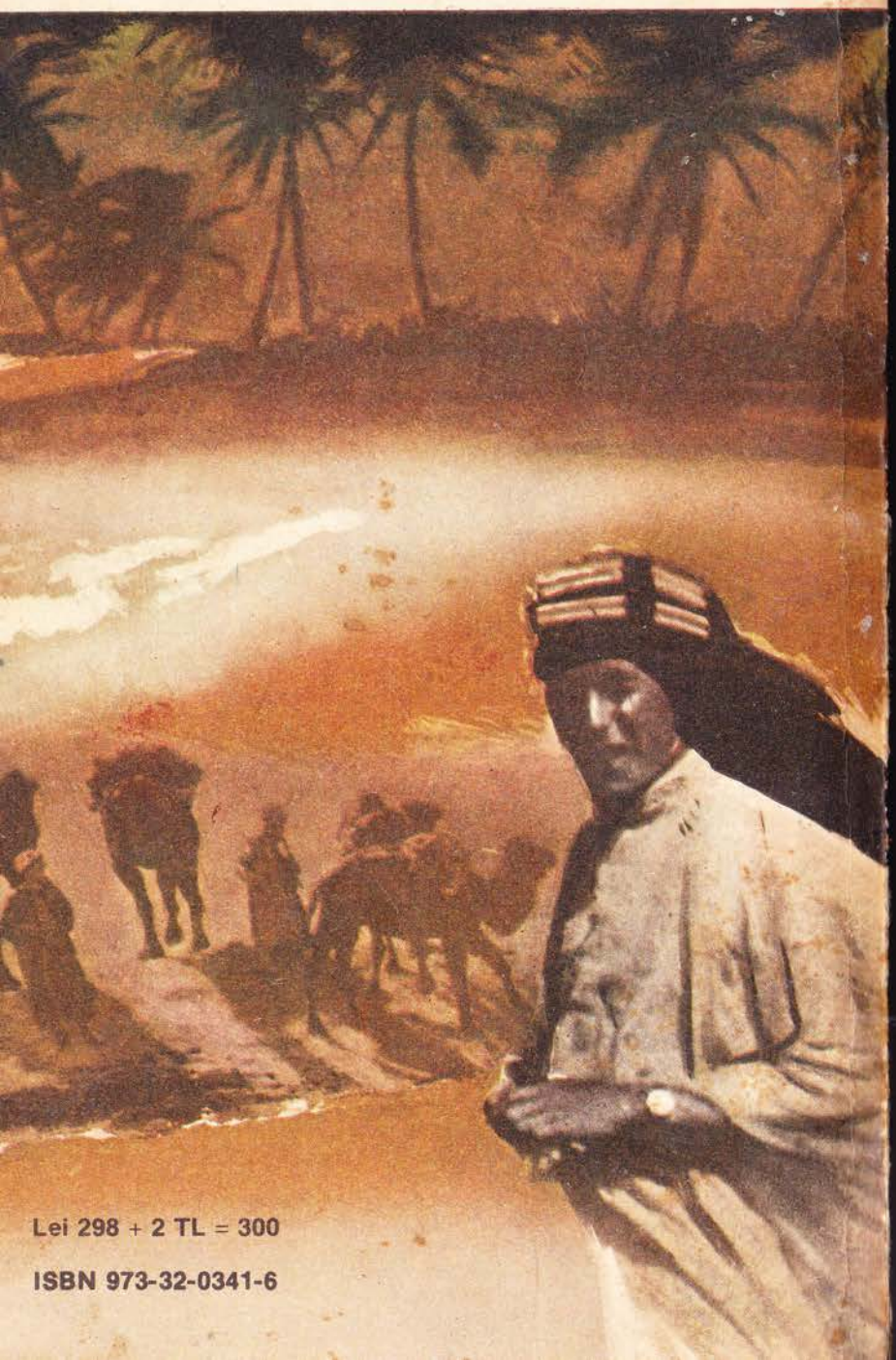

Lei 298 + 2 TL = 300

ISBN 973-32-0341-6

CRĂCIUN IONESCU

misterele serviciilor secrete

CRĂCIUN IONESCU

MISTERELE SERVICIILOR SECRETE

EDITURA MILITARĂ, BUCUREŞTI, 1992

Coperta FL. CREANGĂ

ISBN-973-32-0341-6

PE URMELE COLONELULUI LAWRENCE

„Mongolia", navă de pasageri aparţinînd societăţii maritime *P. and O.*, în cursă obişnuită între insulele britanice şi Indiile Orientale, cu escale în mai multe porturi mediteraneene, tocmai intrase în radă, pregătindu-se de acostare. Călătoria dura de peste trei săptămîni. La 19 iulie 1909, cînd „Mongolia" îşi făcea apariţia în faţa portului Beirut, fierbinţeala umedă a verii subtropicale de pe litoralul libanez atinsese cota maximă. Dar, în ciuda căldurii excesive, o mulţime gălăgioasă se înghesuia pe chei, aşteptînd spectacolul sosirii pachebotului englez. Jandarmii otomani, încercînd să menţină o oarecare ordine, punctau cu fesurile lor roşii rîndurile de halate albe ale musulmanilor cu capetele înfăşurate în turbane de aceeaşi culoare. În imediata apropiere a locului unde se instala puntea de coborîre, cîţiva hamali kurzi, cu pantaloni pînă la genunchi şi cu veste scurte, aruncate peste umerii goi, se încăieraseră, căutînd să apuce un loc mai în faţă, la vedere, pentru acapararea eventualilor clienţi.

Deasupra oraşului — cu străzile sale strîmte, adunate în vîrful unei peninsule şi marcate de acoperişurile de ţiglă ale caselor ţîşnind din mijlocul risipei de verdeaţă a grădinilor luxuriante înconjurătoare — vegheau, desenate pe azurul pur al cerului Mediteranei răsăritene, culmile semeţe ale Munţilor Liban, ce constituiau o regiune autonomă în cadrul Imperiului otoman, cu populaţie druză şi maronită, aparte de mozaicul cosmopolit al Beirutului.

Viitoarea capitală a republicii libaneze era, în acele vremuri, reşedinţa administrativă a provinciei otomane de coastă, formînd vilaietul Beirut, întins de la Lattakia, în nord, şi pînă la Acra sau Akko, în sud, cuprinzînd întregul litoral al Siriei, Libanului, precum şi o parte a ţărmului Israelului actual. Dincolo de munţi, mănoasa cîmpie Bekaa, străjuită de o parte şi de alta de şirurile de granit ale Libanului şi Anti-Libanului,

aparţinea provinciei otomane Siria, cu capitala la Damasc. Beirutul număra, în primii ani ai secolului nostru, cam o sută cincizeci de mii de suflete: arabi, turci, kurzi, armeni, evrei, dar şi mulţi europeni — greci, italieni, francezi —, oameni de afaceri, călugări misionari, profesori la diverse şcoli subvenţionate din afară, ca Universitatea Saint-Joseph a iezuiţilor sau Colegiul protestant american, cotate deja ca instituţii cu renume în tot Orientul Mijlociu. Iar Beirutul era atunci, aşa cum va fi şi mai tîrziu, un centru puternic al comerţului internaţional şi, totodată, un punct strategic deosebit de important pentru întreaga zonă a bazinului Mediteranei răsăritene.

Printre pasagerii coborîţi pe ţărm, în acea zi de iulie a anului 1909, se afla şi un tînăr englez, ce abia împlinise 21 de ani, mărunt de statură, dar bine legat, un adevărat atlet de buzunar, măsurînd un metru şi cincizeci şi cinci în înălţime, cu faţă deschisă, luminată de o privire inteligentă. Era îmbrăcat într-un costum uşor. Purta o bluză de cercetaş, cu o mulţime de buzunare, ce-i fusese confecţionată de mama sa după indicaţiile-i minuţioase. Întreaga sa avere consta dintr-o sută de lire sterline, un aparat de fotografiat Kodak, un pistol cu butoi, cîteva cartuşe şi un „Irade" al guvernului otoman, act de liberă trecere, care recomanda pe posesor autorităţilor locale pentru a-l ocroti şi sprijini. Acesta fusese obţinut prin ambasada otomană de la Londra, la solicitarea lordului Curzon, în acel timp cancelar al Universităţii din Oxford, care va deveni, peste cîţiva ani, şeful diplomaţiei britanice.

Tînărul englez, plecat într-o mare aventură pe meleagurile necunoscute ale Orientului, era cetăţean al oraşului Oxford şi student la unul din institutele sale — Jesus College —, ale cărui cursuri tocmai le terminase, rămînîndu-i doar să prezinte teza de absolvire pentru a obţine titlul de *Bachelor of Arts*, adică de licenţiat.

Thomas Edward Lawrence, cum se numea acest tînăr, se născuse în Ţara Galilor. Tatăl era baronet irlandez, iar mama, fiică a unui mecanic scoţian. Locuia, împreună cu părinţii şi cei patru fraţi ai săi, în Oxford, de la vîrsta de opt ani, cînd se stabiliseră cu toţii în vestitul oraş universitar.

Din copilărie, Thomas Edward manifestase o predilecţie deosebită pentru toate lucrurile mai neobişnuite, misterioase, secrete. Curiozitatea sa se întindea în toate direcţiile. Îl atrăgeau monumentele medievale din împrejurimile Oxfordului, colecţiile vechi de argilă sau aramă, monezile antice. La 14 ani avea noţiuni solide de arheologie şi culesese de pe şantierele lucrărilor

de terasament din jurul oraşului diverse fragmente de obiecte vechi, pe care le predase la Ashmolean Museum, un aşezămînt cultural fondat, în 1863, printr-o donaţie a unui cetăţean bogat al Oxfordului, pe nume Ashmole, care poseda tablouri de valoare, tapiserii, ceramică din perioada Renaşterii, precum şi vase minoice, de o nespusă frumuseţe, rezultate din săpăturile de la Cnossos, celebru punct arheologic al Insulei Creta, fosta sa capitală antică. Muzeul era condus de un arheolog cu renume, doctorul Hogarth, personaj ce va juca un rol deosebit în viaţa tînărului Thomas Edward.

Terminînd, în 1907, Oxford High School, Thomas Edward îşi continuase studiile ca bursier la Jesus College, alegîndu-şi drept teză de licenţă castelele bizantine, cruciate şi arabe din Siria şi Palestina şi influenţa exercitată reciproc între constructorii orientali şi occidentali în ridicarea acestor fortificaţii militare. Conform uzanţelor, teza trebuia să prezinte elemente originale, studiate la faţa locului, făcînd necesară călătoria pe care tînărul student din Oxford o începea, în iulie 1909, de la Beirut. Înainte de plecare primise indicaţii de la doctorul Hogarth, directorul lui Ashmolean Museum, care călătorise mult, conducînd cercetări arheologice în Cipru, Egipt şi Siria. Îl ştia pe Thomas Edward de cînd acesta acceptase să-l ajute benevol la clasarea fragmentelor ceramice antice. Iniţial, doctorul Hogarth se arătase reticent faţă de proiectul lui Lawrence, cunoscînd din proprie experienţă greutăţile extraordinare ale unei asemenea călătorii. Dar Thomas Edward nu se lăsase descurajat şi, după ce culesese toate informaţiile necesare unei astfel de aventuri, pornise fără ezitare la drum.

Coborînd la Beirut, studentul oxfordian hoinări pe uliţele şi prin bazarele oraşului, pierzîndu-se în mulţimea pestriţă, viu colorată şi extrem de zgomotoasă de pe arterele comerciale ale acestui tipic port levantin. În ciuda îmbrăcăminţii sale excentrice, nimeni nu-i acorda nici cea mai mică atenţie tînărului englez, al cărui nume nu însemna nimic pe atunci în această parte a lumii, dar care, numai după opt-nouă ani, va deveni celebru în întregul Orient Mijlociu, intrînd în istorie pentru rolul deosebit de important ce l-a avut în schimbarea hărţii întregii regiuni. Deocamdată însă, tînărul student din Oxford era încă departe de faima vestitului colonel Lawrence din anii 1917—1918.

Prima parte a călătoriei sale a fost consacrată regiunilor de la sud de Beirut. S-a oprit, mai întîi, la Sidon pentru a vizita Chateau de la Mer, construcţie cruciată ieşind din apele Mediteranei şi legată de continent printr-un dig de piatră; au

urmat apoi castelele france de la Beaufort, Banias, Chastellet, Belvoir. Urcînd înălţimile muntelui Carmel, de deasupra Haifei, va face un popas la mînăstirea unde, cu un secol şi ceva în urmă, se odihnise şi generalul Napoleon Bonaparte în timpul campaniei sale din Egipt şi Siria.

După ce petrecuse o lună în Palestina, Lawrence s-a întors, spre mijlocul lunii august, la Beirut, de unde va pleca spre nordul Siriei pentru a vizita castelul Saint-Giles din Tripoli şi faimosul Krak de Chevaliers, fortăreaţă de prim rang a cruciaţilor, mai impozantă decît oricare din construcţiile asemănătoare, contemporane ei, din Europa. Continuîndu-şi drumul de-a lungul coastei, se va opri la Tortosa, întemeiată de cruciaţi (Tartusul de azi), la castelele Margat şi Gilbert şi va ajunge la portul sirian Lattakia, vizitînd în drum ruinele de la Sayun şi Harim.

Pe parcursul călătoriei, Thomas Edward avea să cunoască direct modul de viaţă tradiţional al Orientului, să treacă prin diverse aventuri palpitante. Lîngă Homs, abia a scăpat cu viaţă cînd un beduin a tras un foc de armă asupra lui, nereuşind, din fericire, să-l atingă. La Sayun, guvernatorul local, temîndu-se ca un „inglesi", dispunînd de un „Irade" al guvernului de la Istanbul, să nu fie cumva ucis pe teritoriul administrat de el, nu l-a lăsat să plece mai departe pînă n-a acceptat să fie însoţit de o escortă de cavalerişti pe traseul ce traversa defileurile despărţitoare de Antiochia.

Între Eufrat şi Urfa va trăi o nouă aventură. În timp ce urma un drum prin deşert, a fost atacat de un tîlhar care l-a jefuit şi, probabil, l-ar fi ucis dacă nu i-ar fi venit în ajutor păstorul unei turme de capre. Ajungînd cu mare greutate la Biredjik, după ce traversase Eufratul, s-a prezentat la postul de poliţie din localitate, povestind ce i s-a întîmplat. Impresionaţi de acelaşi „Irade", făcător de minuni în faţa autorităţilor provinciale, jandarmii otomani l-au găsit repede pe jefuitor, recuperînd o parte din obiectele ce-i fuseseră furate tînărului englez. Sfîrşit de oboseală, după marşuri istovitoare de cîte 12—14 ore pe zi, cu stomacul bolnav de pe urma hranei primitive, torturat de malarie, Thomas Edward reuşea să ajungă, la 20 septembrie, în Alep, plecînd de acolo mai departe spre Beirut, de unde, la mijlocul lui octombrie, s-a reîmbarcat pentru Anglia.

Biografii lui Lawrence n-au reuşit să precizeze itinerarul acestuia între Alep şi Urfa, el însuşi înconjurînd, în scrierile sale ulterioare, cu un oarecare mister detaliile primului său voiaj în Orient. Nu este deloc exclus să fi fost însărcinat, chiar de atunci, de anumite servicii ale Majestăţii Sale britanice, să examineze

mai amănunţit aceste regiuni puţin cunoscute spre care se îndreptau constructorii germani ai căii ferate Berlin—Bagdad, prefigurînd un puternic nod al confruntărilor dintre interesele marilor puteri europene. Lawrence străbătuse, în periplul său de trei luni, circa două mii de kilometri, în cea mai mare parte pe jos, fiind probabil primul european care a vizitat, studiat, măsurat şi fotografiat aproape toate fortăreţele cruciate din Siria şi Palestina, aşezate în puncte strategice importante pentru alcătuirea unor hărţi de uz militar.

În cursul anului 1910, Lawrence se ocupă de redactarea tezei sale de licenţă: „Influenţa cruciadelor asupra arhitecturii militare medievale", care va fi publicată mai trîziu sub titlul „Crusader Castles", obţinînd la examenele superioare de istorie un „first" şi un „foarte bine".

Cu studiile terminate, tînărul licenţiat trebuia să-şi aleagă o carieră. Era atras spre arheologie şi după primul său voiaj în Orient ar fi dorit să se reîntoarcă acolo. Din nou doctorul Hogarth îi va acorda sprijinul său, recomandîndu-l pentru o bursă de studii la Magdalena College. Bursa îi asigura un minim necesar, de o sută de lire sterline pe an, permiţîndu-i să se alăture voluntar misiunii arheologice care, sub direcţia aceluiaşi doctor Hogarth, va efectua pentru British Museum săpături arheologice la Karchemish, pe Eufrat, punct situat în imediata apropiere a actualei frontiere dintre Siria şi Turcia.

Lawrence se îmbarcă, în decembrie 1910, pe vaporul „Saghalien" al societăţii „Mesageries Maritimes" pentru a doua sa călătorie în Orient, debarcînd, la mijlocul aceleiaşi luni, la Istanbul. De aici va ajunge în mai puţin de două săptămîni la Alep şi, în continuare, la Karchemish. În februarie 1911, doctorul Hogarth va veni să-l întîlnească în Siria.

Şantierul arheologic de la Karchemish avea o poveste ceva mai veche. În 1878, un englez, George Smitz, descoperise aproape de sătucul Djerablus, pe Eufrat, la vreo 100 km nord-est de Alep, pe o colină care domina fluviul, sculpturi ciudate, care nu semănau nici cu cele greceşti, nici cu cele romane, şi British Museum a hotărît să întreprindă săpături, încredinţînd conducerea şantierului unui anume Henderson, consulul Angliei la Alep. Dar locul era greu accesibil şi regiunea destul de puţin sigură. Primele cercetări dînd rezultate slabe, lucrările fură curînd abandonate.

În 1910, interesul lui British Museum pentru Karchemish renăscu subit. Vestigiile arheologice găsite fuseseră identificate drept hitite şi cum istoria acestui popor, ce jucase un rol deosebit în viaţa Orientului mult înaintea erei noastre, era prea

puţin desluşită pînă atunci, mai cu seamă că scrierea folosită de el nu putuse fi tradusă complet, se spera ca noile săpături să aducă la suprafaţă dovezi mai concludente. Nu este mai puţin adevărat că preocuparea lui British Museum pentru vestigiile hitite de la Karchemish revenise brusc tocmai în momentul cînd linia ferată de la Berlin spre Bagdad — ce constituia o ameninţare evidentă pentru interesele politice şi economice ale Angliei în Orient — ajungea la Eufrat, iar şantierul german al podului peste fluviu se instalase doar la cîteva sute de metri de şantierul arheologic abandonat de la Karchemish. Simplă coincidenţă? Posibil. La fel cum tot o coincidenţă poate să fi fost şi încredinţarea conducerii săpăturilor doctorului Hogarth, care, împreună cu succesorul său, Leonard Wooley, şi cu tînărul Thomas Edward, viitorul colonel Lawrence, vor fi întîlniţi în anii primului război mondial la *Arab Bureau* din Cairo, aparţinînd de Intelligence Service.

La începutul secolului XX, Anglia nutrea un mare vis în legătură cu lumea arabă. Putere colonială în Indii, ea proiecta să unească această colonie cu Mediterana, punînd sub influenţa sa ţările arabe sau numai musulmane din drum: Afganistanul, Persia, Mesopotamia, Arabia, Siria. Pentru realizarea acestui ţel, Anglia se instalase cum putuse în zonă, fie stabilindu-şi protectorate în umbra tunurilor lui Royal Navy, fie trimiţîndu-şi acolo agenţii sub diverse forme. Intelligence Service, Colonial Office, armata şi amiralitatea colaborau în vederea aceluiaşi scop. Consuli, călători, negustori pătrundeau în toate părţile, de la munţii Indiei pînă în zona Golfului şi mai departe spre coasta mediteraneană, îndeplinindu-şi misiunile cu abilitate, tact şi „generozitate" şi căutînd să-şi apropie şefii locali dintr-un teritoriu în întregime feudal.

În ţările mai centralizate şi, relativ, mai evoluate, ca Persia, ori în regiunile în care controlul otoman era mai activ, penetraţia se făcea cu oarecare dificultate. Se foloseau alte metode, mergîndu-se de la susţinerea unor subscripţii şi împrumuturi naţionale pînă la finanţarea de revolte, mai cu seamă acolo unde minorităţile religioase şi etnice aveau întotdeauna un motiv pentru a se răscula şi unde transporturile clandestine de arme nu întîlneau bariere prea serioase în calea lor.

Politica colonială britanică se lovea însă nu numai de rezistenţa anumitor cercuri naţionaliste ale acestor ţări, din ce în ce mai active începînd cu secolul XX. În Persia, Anglia era în concurenţă cu Rusia ţaristă, iar în Imperiul otoman cu Reichul german al kaiserului Wilhelm, oamenii acestuia reuşind să

devină prieteni cu membrii conducerii „Junilor Turci" şi consilieri oficiali ai guvernului de la Istanbul. Dar Anglia nu înţelegea să cedeze aşa de uşor şi, cu răbdare şi meticulozitate, îşi pregătea viitoarele acţiuni în vederea acaparării Orientului Arab la aşteptata dezmembrare a Imperiului otoman. În acest scop reuşise să-şi plaseze în diverse părţi observatori de prim ordin, ca de exemplu pe căpitanul Shakespeare, în Kuweit şi Nedjd, sau pe extraordinara Gertrude Bell, în Mesopotamia.

Gertrude Lowthian Bell, care studiase la Oxford istoria şi limbi străine, plecase pentru prima oară în Orient în 1900, la vîrsta de 32 de ani, călătorind în întreaga regiune cuprinsă între Mediterană şi zona Golfului, unde nu pătrunsese niciodată picior de european. Ea va rămîne peste un sfert de veac pe acele meleaguri, unde se va şi stinge din viaţă, fiind înmormîntată în 1926 la Bagdad, perioadă în care va publica unele lucrări privind ruinele antice şi medievale din Peninsula Arabică. În aceşti ani va fi întîlnită în mai toate punctele de interes strategic din Mesopotamia, Arabia, la calea ferată a Hedjazului, va străbate cu o caravană deşertul Nefud, se va reîntoarce din nou la Bagdad, trecînd prin locurile sfinte ale şiiţilor de la Najaf şi Kerbela, zonă mereu efervescentă, care dădea de furcă autorităţilor otomane. La izbucnirea primului război mondial va fi trimisă să lucreze la Intelligence Service din Cairo, cu misiunea de a sintetiza informaţiile despre mişcarea arabă ce se pregătea împotriva otomanilor. În ianuarie 1916 este chemată la lordul Hardinge, viceregele Indiilor, la Basra, pentru a ajuta „serviciul politic" al corpului expediţionar britanic din Mesopotamia şi a servi ca legătură cu birourile *Intelligence Service*-ului din Cairo. Aici, în sudul Irakului, la Basra, avea să-l cunoască pe Sir Percy Cox, consul general britanic pentru zona Golfului şi, mai tîrziu, înalt comisar în Irak, care a numit-o „agent politic" pentru „problemele deşertului". Apoi, cînd Mesopotamia va deveni Regatul Irakian, Gertrude Bell va servi ca „secretar arab" şi agent de încredere între Percy Cox şi regele Feisal.

In legătură cu doctorul Hogarth, tutorele spiritual al tînărului Lawrence, unii istorici pun semne de întrebare în ce priveşte posibilitatea unei a doua profesiuni secrete, iniţiale, în paralel cu activitatea sa de savant arheolog. Cei care l-au cunoscut mai îndeaproape considerau că o astfel de profesiune secretă nu s-ar fi potrivit cu caracterul său direct şi abrupt. Există însă şi o serie de indicii care conduc la altfel de concluzii. Toată cariera arheologică a doctorului Hogarth s-a desfăşurat în punctele nevralgice ale eşichierului mediteranean — Creta,

Cipru, Egipt şi Siria —, iar în timpul războiului se va găsi, normal, în birourile *Intelligence Service*-ului din Cairo, cu grad de maior. Pornind de aici, istoricii îşi pun întrebări asemănătoare în legătură cu viitorul colonel Lawrence. Cînd a stabilit acesta relaţiile sale cu serviciile secrete britanice? După toate aparenţele, înainte chiar de a pleca în prima sa călătorie în Orient, iar doctorul Hogarth pare să-i fi fost primul său mentor. Altfel, cum s-ar explica drumurile misterioase în Siria şi virtuozitatea cu care Lawrence, proaspăt ofiţer al Intelligence Service-ului din Cairo, a organizat, la începutul anului 1915, reţeaua aliată de spionaj în regiunile arabe ale Imperiului otoman. Pasaje din scrisorile trimise în anii 1910—1913, şi care au fost publicate după moartea sa, par edificatoare: „Din anumite motive, doctorul Hogarth a dorit foarte mult să învăţ araba", completînd în altă parte: „Araba puternic dialectală a ţăranilor va constitui o deghizare". Cum ar putea fi înţelese aceste fraze decît că Hogarth, ca şi Lawrence, a desfăşurat încă de pe atunci activităţi secrete în paralel cu studiile arheologice?

La Karchemish, cele două grupări de europeni — englezi şi germani — trăiau faţă în faţă, comportîndu-se, chiar dacă în aparenţă diferit, în esenţă asemănător, ca într-o colonie africană oarecare. În climatul de insecuritate ce domnea în această regiune prost administrată, germanii se sprijineau pe o gardă importantă de soldaţi otomani, în timp ce englezii se bazau pe diplomaţie şi pe tradiţionala abilitate de a-i manevra pe indigenii din ţările primitive. Arheologii englezi foloseau la săpături circa două sute de muncitori arabi şi kurzi, de care se ocupa în mod deosebit tînărul Lawrence, arătîndu-şi de atunci calităţile sale de bun cunoscător al psihologiei umane. De acord cu Hogarth, el instituise obiceiul ca fiecare descoperire a unui obiect antic să fie stimulată, pe lîngă un premiu băneşc, şi cu focuri de armă trase în onoarea muncitorilor arabi şi kurzi, ceea ce îi încînta pe aceştia, mai mult chiar decît recompensele materiale.

Un conflict între constructorii germani şi muncitorii kurzi i-a permis lui Lawrence să apară în chip de arbitru între cele două părţi. La plata salariilor, deoarece un muncitor kurd îşi exprimase nemulţumirea pentru ce i se dădea, contabilul german ordonă gărzii otomane să-l biciuiască. Muncitorul kurd cheamă în ajutor pe conaţionalii săi, care ripostară aruncînd cu pietre. Cei şase-şapte germani, asediaţi în biroul lor de o mulţime de peste o sută de oameni, se apărară cu focuri de armă, împuşcînd mortal un kurd. Furioşi, muncitorii şi localnicii din satul vecin se înarmară şi, la focurile de armă ale germanilor, răspunseră cu focuri de armă. Lucrurile luară o întorsătură dramatică,

mulţimea strigînd: „Moarte creştinilor!" Este de notat că pe englezi, care se comportaseră cu multă abilitate, muncitorii musulmani nici nu-i considerau „creştini", aşa că Lawrence a putut foarte bine să împrumute postura de arbitru al situaţiei, reuşind să-i calmeze pe kurzi şi pe arabi şi împiedicînd un masacru ce ar fi avut urmări grave pentru populaţia locală. La sfaturile sale, germanii plătiră în aur preţul sîngelui vărsat şi conflictul fu aplanat. Lawrence devenise eroul zilei. Dar, ceva mai tîrziu, germanii în cauză aveau să menţioneze că, după părerea lor, tînărul englez fusese acela care trăsese, iniţial, sforile, incitîndu-i pe muncitorii kurzi şi arabi.

Între 1911 şi 1914, Lawrence va lucra la Karchemish, mai întîi cu doctorul Hogarth şi apoi cu Leonard Wooley, de la acelaşi Ashmolean Museum din Oxford, întreprinzînd şi diverse drumuri, fie la Londra, fie în Liban, la Biredjik şi Urfa, în Asia Mică, sau la Alep, în nordul Siriei. În acest răstimp, Thomas Edward învăţase destul de bine limba arabă dialectală, vorbită de populaţiile locale, obiceiurile şi modurile de viaţă ale acestora, adoptîndu-le pînă şi îmbrăcămintea. Timpul petrecut la Karchemish, în care arheologia se împletise mai mult sau mai puţin cu spionajul, îi conferise o experienţă bogată pentru întreaga sa activitate ulterioară.

Spre sfîrşitul anului 1913, cînd efectele războiului din Balcani se făceau simţite şi în Orient, iar în Europa cota tensiunii creştea rapid, generalul Kitchener, rezidentul englez în Egipt şi viitor ministru de război al Marii Britanii în primii ani ai conflagraţiei mondiale, se gîndea că regimul de la Istanbul, tot mai înfeudat Germaniei, va fi, probabil, în caz de conflict, de partea inamicului. Or, în asemenea situaţie, Canalul Suez, arteră vitală de comunicaţii şi aprovizionare a Imperiului britanic, ar fi putut deveni ţinta unui atac din partea armatei otomane. Între Canalul Suez şi poziţiile turceşti din sudul Palestinei se afla Peninsula Sinai, ţinut arid, inospitalier, fără drumuri şi surse de aprovizionare, inclusiv cu apă, aproape nelocuit, cu excepţia cîtorva mici triburi beduine, ce rătăceau de la ţărmurile Mării Mediterane la cele ale Mării Roşii, şi a unui pumn de călugări ortodocşi din vechea mănăstire Sfînta Caterina, la poalele unor munţi în mijloc de deşert, despre care se spunea că ar fi fost construită pe timpul împăratului bizantin Justinian, avînd o vechime de aproape un mileniu şi jumătate. Regiunea, puţin umblată, era aproape necunoscută serviciilor cartografice ale armatei britanice din Egipt şi deci extrem de dificilă pentru comandanţii englezi în cazul cînd ar fi fost transformată în teatru de operaţiuni militare.

În antichitate, prin trecătoarea Mitla din Sinai se strecuraseră armatele faraonilor egipteni în expediţiile lor din Siria şi Mesopotamia. Tot pe acolo trecuseră şi carele de luptă ale hitiţilor în încercarea de a supune Ţara Nilului. Acelaşi drum fusese folosit şi de legiunile romane, apoi de valul călăreţilor arabi în cavalcada lor impetuoasă pentru cucerirea nordului Africii şi a pămînturilor Peninsulei Iberice. Tot prin Sinai mărşăluiseră şi grenadierii lui Napoleon în cursul campaniei din Egipt şi Siria. Exista şi un drum al pelerinilor spre Mecca, des vizitat de caravanele credincioşilor musulmani. Dar condiţiile războiului modern necesitau informaţii mult mai complexe, hărţi precise, cunoaşterea exactă a tuturor punctelor strategice pentru instalarea poziţiilor de luptă şi pentru aprovizionare. Iată de ce comandantul armatei de la Cairo decise să trimită o misiune de recunoaştere, capabilă să descifreze toate tainele punctelor nevralgice ale necunoscutelor ţinuturi din Peninsula Sinai şi să întocmească hărţi amănunţite pentru uz militar.

Într-o perioadă cînd în Orient, ca şi în Europa, se sta cu degetul pe trăgaciul armelor, cel mai mic incident fiind susceptibil să declanşeze cataclismul, trimiterea unei misiuni militare de recunoaştere ar fi fost nu numai imprudentă, dar şi foarte periculoasă. S-a recurs atunci, din nou, la arheologie, pentru camuflarea acestei acţiuni de spionaj. Cei aleşi au fost, în primul rînd, Lawrence şi Wooley de pe şantierul de săpături arheologice de la Karchemish. Al treilea, şi şeful misiunii, va fi un ofiţer de carieră, căpitanul din arma geniului, Newcombe. Bineînţeles, acesta n-a apărut în uniformă, ci travestit şi el în arheolog. Scopul declarat al misiunii, sub egida lui „Palestine Exploration Fund", era descoperirea drumului lui Moise, a itinerarului biblic urmat de israeliţi, după fuga lor din Egipt, în cursul celor patruzeci de zile petrecute în deşert.

Cei trei urmau să se întîlnească la Bersheba, în Palestina, acolo unde începe deşertul Neghev, punct indicat plecării în călătoria spre Sinai. În prealabil, Lawrence s-a prezentat la serviciul cartografic al Egiptului, condus de un bun specialist, un anume domn Dawson, şi el aparţinînd, în timpul războiului, de Intelligence Service din Cairo, pentru a primi instrucţiuni cît mai detaliate. Întîlnirea de la Bersheba a căpitanului Newcombe cu ceilalţi doi tovarăşi de drum i-a produs acestuia o mare surpriză. Newcombe se aştepta să găsească aici doi savanţi cu bărbi grizonate, neputincioşi la greutăţile unei călătorii atît de aspre. Cînd colo, în faţa sa au apărut un om viguros, energic şi optimist, în persoana lui Leonard Woolley, şi un ins mic de statură, ce aducea mai mult a copilandru.

Pe Thomas Edward, întîmplarea făcea ca Newcombe să-l cunoască de acasă, familia sa locuind tot la Oxford şi fiind în relaţii de amiciţie cu familia Lawrence. Căpitanul Newcombe, provenit dintr-o familie de militari — un frate de-al bunicului său luptase la Waterloo —, avea toate atuurile pentru a nu-i plăcea tînărului Lawrence, care manifesta o adevărată fobie faţă de ofiţerii de carieră. Această trăsătură a lui Thomas Edward se va evidenţia cu prisosinţă în perioada războiului, cînd, sărind peste toate prevederile regulamentului, va avansa în decurs de trei ani de la gradul de sublocotenent la cel de colonel, pentru ca apoi, după încheierea ostilităţilor, să se reangajeze în armată ca simplu soldat, sub un alt nume. Dar, în cazul lui Newcombe, datorită vechilor legături de prietenie dintre familiile lor, Lawrence, trecînd peste prejudecăţi, se va înţelege perfect cu el, mai cu seamă că acest ofiţer genist cunoştea foarte bine Orientul Mijlociu unde îşi petrecuse o bună parte din cariera sa, pentru a întocmi hărţi şi a delimita frontiere. Newcombe, avansat colonel în ultima parte a războiului mondial, va avea (în cursul revoltei arabe) sub comanda sa nominală pe Lawrence, acesta purtînd pe atunci gradul de maior.

Newcombe, Woolley şi Lawrence, plecaţi la sfîrşitul lui ianuarie 1914 din Bersheba cu cîţiva slujitori arabi, vor colinda întreaga Peninsulă Sinai timp de şase săptămîni, însemnîndu-şi pe hărţi pistele pentru cămile, puţurile de apă, punctele strategice, tot ceea ce ţinea de necesităţile unei campanii militare în această zonă de deşert.

La un moment dat, autorităţile militare otomane de la Akaba, sesizîndu-se de preumblările „arheologilor" englezi, au încercat să pună capăt activităţilor lor. Dar Lawrence, conducînd cu mult tact discuţiile cu jandarmii turci, a ştiut cum să iasă din încurcătură, convingîndu-i, cu ajutorul unei sume de bani, despre importanţa istorică a descoperirii drumului lui Moise, de care interlocutorii nici nu auziseră vreodată şi nici nu-i interesa să-l cunoască. De altfel, nici cei trei agenţi de informaţii nu acordau prea multă atenţie legendelor biblice, acestea oferind doar camuflajul necesar pentru acţiunea lor de spionaj militar.

Odată misiunea îndeplinită, Lawrence şi Woolley s-au reîntors la Karchemish pentru a-şi relua activitatea de arheologi. Ei au călătorit pe linia de înapoiere a pelerinilor de la Mecca, prin Maan, Damasc, Homs şi Alep.

Continuînd munca pe şantierul arheologic, Thomas Edward a început, ca un divertisment, să scrie o carte despre cele şapte mari oraşe ale Orientului: Cairo, Bagdad, Damasc, Smirna,

Alep, Istanbul, Medina, pe care a intitulat-o „Cei şapte stîlpi ai înţelepciunii", pornind de la un text biblic: „Înţelepciunea şi-a clădit o casă şi pentru ea şi-a tăiat şapte stîlpi". Cartea povestea aventurile şi impresiile sale din cele şase frumoase şi strălucitoare oraşe ale Orientului, pe care avusese prilejul să le viziteze pînă atunci. La Medina, unde nu reuşise să ajungă, oraşele sfinte ale islamului fiind interzise creştinilor, îşi urzise planul să se strecoare, urmînd o caravană de pelerini, travestit într-un conducător de cămile. Declanşarea războiului mondial l-a împiedicat să-şi realizeze proiectul. Nereuşind să termine cartea începută, a ars manuscrisul conceput pînă atunci, dar titlul îl va păstra, dîndu-l operei sale de bază care l-a făcut celebru ca scriitor: „Cei şapte stîlpi ai înţelepciunii", povestea marii revolte arabe, lucrare tradusă în numeroase limbi, în perioada dintre cele două războaie mondiale, şi care a fost folosită pentru scenariile mai multor filme de răsunet despre superspionul Lawrence, denumit „regele neîncoronat al Arabiei".

Reîntorşi în Anglia, în 1914, Woolley şi Lawrence au fost presaţi să publice, din motive politice, raportul lor privind explorarea Sinaiului în căutarea „drumului lui Moise", în acel moment nefiind încă clară poziţia pe care se va situa exact Imperiul otoman în cadrul conflictului mondial ce se contura la orizont. „Turcia — menţiona Lawrence într-o scrisoare — era foarte iritată în legătură cu studiul topografic din Sinai, căci ea înţelegea că fusese vorba de un studiu militar. Kitchener, interesat el însuşi de acest studiu, insista ca *Palestine Exploration Fund* să publice un raport al studiilor noastre arheologice pentru a ieşi cu faţa curată. Woolley şi cu mine aveam instrucţiuni să facem asta imediat".

Cei doi „arheologi" se apucară de lucru, dar falsul lor raport despre „drumul lui Moise" deveni inutil odată cu începerea conflictului mondial. În schimb, informaţiile şi hărţile militare întocmite de ei se vor dovedi extrem de folositoare statului major britanic în cursul apărării Canalului Suez de atacurile armatei otomane, cît şi pe timpul campaniei din Sinai şi Palestina.

Imediat după declanşarea războiului, Lawrence şi Woolley se gîndiră să intre într-unul din serviciile lui *War Office* (Ministerul de Război). Woolley obţinu un brevet de ofiţer de artilerie şi fu repartizat unui corp de trupe ce trebuia să se deplaseze pe frontul din Franţa. Acolo ar fi dorit să ajungă şi Thomas Edward, care mai avea trei fraţi ce se pregăteau să plece pe acelaşi front: Robert, cel mai în vîrstă — ca medic; Frank — ca ofiţer de artilerie; Willy — urma un antrenament

pentru observatori de aviaţie. Thomas Edward, din cauza taliei sale reduse, la început a fost refuzat în serviciul activ. Dar, la sfîrşitul anului 1914, atît el, cît şi Woolley şi Newcombe, toţi cei trei căutători ai „drumului lui Moise", au fost trimişi să lucreze la statul major de la Cairo; Thomas Edward Lawrence avea acum 26 de ani şi primise gradul de sublocotenent. În viaţa sa se deschidea un nou capitol.

Odată cu declararea stării de război dintre Imperiul britanic şi cel otoman, Cairo fusese transformat într-o adevărată tabără de război, toate hotelurile fiind rechiziţionate pentru diverse servicii operative sau administrative ale armatei engleze, oglindind spiritul birocratic al organizării trupelor din afara metropolei. Comanda armatei britanice din Egipt era exercitată de generalul Maxwell, despre care se spunea că ar fi fost un om drept, foarte muncitor, bun cunoscător al Orientului, dar lipsit de scînteia geniului militar în condiţii de război. Pentru a apăra Canalul Suez şi a menţine ordinea în ţară, el crease un organism greoi şi complicat, plasînd majoritatea efectivelor într-o zonă îngustă a deltei Nilului şi de-a lungul căii de apă ce leagă Mediterana de Marea Roşie, lăsînd spaţiul larg al Peninsulei Sinai liber înaintării nestînjenite a inamicului. De aceea se zicea, cu ironie, că nu armata engleză apăra Canalul ci, invers, Canalul apăra pe cei 100 000 de soldaţi britanici înşiruiţi pe malul său vestic.

Dacă Sir John Maxwell deţinea, în acel timp, întreaga putere militară, şeful administraţiei civile era Sir Henry Mac Mahon, cu idei mai pragmatice, şi care a reuşit să înţeleagă, în scurt timp, importanţa sprijinirii unei revolte arabe în spatele frontului otoman, ducînd tratative în acest sens cu notabilităţile din Hedjaz, unde se va aprinde, în 1916, flacăra insurecţiei. Sir Reginald Wingate, al treilea personaj britanic important de la vest de Suez, comanda, în Sudan, armata anglo-egipteană de ocupaţie, purtînd titlul de „Sirdar", ceea ce îngloba atît atribuţii militare cît şi civile.

Cînd Lawrence, Woolley şi Newcombe au ajuns la Cairo, spre sfîrşitul anului 1914 şi începutul lui 1915, *Intelligence Service* din capitala egipteană era în plină organizare. Maxwell numise în fruntea serviciului secret militar şi civil pe colonelul Gilbert Clayton, un ofiţer de artilerie detaşat din armata Sudanului, care, îndeplinind în trecut diverse funcţii în aparatul administrativ, cunoştea bine resorturile vieţii politice din lumea musulmană. El lăsă întreaga libertate echipei trimise de la Londra, numărînd în rîndurile sale, în afara celor trei căutători ai „drumului lui Moise", pe Philip Graves, ziarist, fost

corespondent al lui „Times" în Turcia, şi Audrey Hebert, membru al parlamentului, cărora li se vor alătura şi alte personaje, printre care şi directorul lui *Ashmolean Museum* din Oxford, Hogarth, conducătorul săpăturilor arheologice de la Karchemish. Acesta din urmă fusese mobilizat în *Royal Navy Volontary Reserve,* unde primise gradul de căpitan de covertă, fiind trimis apoi în Egipt pentru a lucra în serviciile lui Clayton, cu grad de maior.

Echipa lui Clayton se instală în hotelul „Savoy" din Cairo, trecînd imediat la treabă. Newcombe organizează serviciul de spionaj: Woolley pe cel de propagandă; Audrey Hebert fu însărcinat cu poliţia politică. Lawrence era, în principiu, ofiţer cartograf, dar avea şi alte misiuni.

Se pare că de-abia sosit în Egipt, Lawrence reuşise să stabilească destul de repede contactul cu agenţii pe care-i lăsase în Siria. După toate aparenţele, el era organizatorul unei reţele de spionaj în această ţară, de care avea să se ocupe şi în continuare, păstrînd o strînsă legătură cu agenţii săi pe tot parcursul războiului. Dintr-o scrisoare trimisă la 15 ianuarie 1915, din Cairo, lui Hogarth, adică la mai puţin de o lună după sosirea sa în Egipt, se pot desprinde mai precis unele aspecte ale misiunii ce o îndeplinea. Lawrence era în măsură, atunci, să-i indice prietenului său din Oxford toate posturile în care fuseseră afectaţi armatei otomane arheologii germani (şi ei cu activităţi duble) pe care îi întîlnise în cursul şederii în Siria înainte de război. Lawrence cunoştea, de asemenea, la amănunt, ceea ce se petrecea la Karchemish, inclusiv numele lucrătorilor indigeni rămaşi paznici la şantierul abandonat.

Din primele săptămîni ale activităţii sale la Cairo, Lawrence devenise o rotiţă extrem de importantă în angrenajul lui Clayton şi, oricît de mari ar fi fost calităţile sale, era totuşi de mirare că un simplu sublocotenent putea să se bucure de o autoritate atît de complexă, ceea ce lasă să se înţeleagă că, încă din acea perioadă, Thomas Edward avea legături directe cu personaje politice şi militare de la Londra, trimiţîndu-le informaţii fără a le mai trece prin statul-major de la Cairo. El purta o corespondenţă permanentă cu Hogarth, înainte ca acesta să vină la Cairo. Or, Hogarth ocupa, în acel moment, un post important într-un serviciu de informaţii şi era legat printr-o strînsă prietenie de Sir Edward Grey, pe atunci ministru al afacerilor externe. Lawrence avea, probabil, şi alţi amici în serviciile respective din Anglia deoarece, odată Hogarth trimis la Cairo, el şi-a păstrat, în mod evident, contactele independente fie cu *War Office,* fie cu *Colonial Office,* fie cu statul-major

imperial. Nu s-a aflat niciodată numele personalităţilor cu care era în legătură, dar numai existenţa unui fir direct este de natură să explice laturile ascunse ale carierei lui în Egipt şi în alte părţi unde va ajunge în anii războiului.

În 1915, *Intelligence Service* din Cairo, continuîndu-şi linia sa politică în direcţia separării Istanbulului de populaţiile din Arabia, se străduia să atragă în joc pe micii suverani semiindependenţi de pe coasta estică a Mării Roşii. În martie al aceluiaşi an, Lawrence şi Newcombe s-au deplasat în Kunfida, între Djeddah şi Aden, unde îşi avea reşedinţa Idrissi, emirul ţinutului Assir, pentru a încerca să-l determine să se revolte împotriva otomanilor. Idrissi ezita, neavînd curaj să se ridice împotriva forţelor otomane care, de bine, de rău, continuau să controleze aproape întreaga Peninsulă Arabică prin garnizoanele cantonate în diverse puncte fortificate. Lumea arabă nu era încă pregătită de revoltă şi, în plus, strategia *Intelligence Service*-ului din Cairo se afla în divergenţă cu politica guvernului Indiilor, de care depindeau operaţiunile în Marea Roşie, acesta considerînd că exaltîndu-se sentimentul de independenţă în Arabia se risca pericolul unor tulburări din partea indienilor musulmani, impacientaţi de tutela englezească.

În martie 1916, Thomas Edward, care era acum căpitan, primind instrucţiuni secrete direct de la Londra, se deplasă, împreună cu Audrey Hebert, în Mesopotamia cu misiunea de a încerca să salveze armata britanică înconjurată de trupele otomane la Kut-El-Amara, pe cursul inferior al fluviului Tigru.

Britanicii debarcaseră pe teritoriul actualului Irak, în noiembrie 1914, sub comanda generalului Nixon, ocupînd portul Bassra. Anul următor, armata britanică continuă înaintarea, avînd ca obiectiv cucerirea Bagdadului. Distanţa de la ţărmul zonei Golfului şi pînă la vechea capitală a califilor arabi măsura 800 km, pe care trupele britanice trebuiau s-o străbată prin regiuni mlăştinoase, inospitaliere, sau prin zone aride de deşert. La 28 septembrie 1915, Divizia a 6-a britanică purtă o bătălie înverşunată împotriva armatei otomane, formată îndeosebi din soldaţi arabi, la 160 km de Bagdad, în apropierea oraşului Kut-El-Amara. Automobilele blindate, aviaţia şi canonierele fluviale intrară în acţiune înfrîngînd rezistenţa inamică. A doua zi cavaleria engleză ocupă Kut-El-Amara, întreaga armată britanică continuîndu-şi apoi înaintarea de-a lungul Tigrului. Dar, la 22 noiembrie, ajungînd în preajma ruinelor antice ale capitalei sasanizilor de la Ctesiphon, nu departe de capitala irakiană, cei 20 000 de oameni ai generalului Townsend, ce conducea acum operaţiunile, dădură peste corpurile de armată

12 şi 13, formate din trupe anatoliene care veniseră de la Bagdad şi Mossul sub comanda unui tînăr general turc, Kallil Paşa, însoţit şi sfătuit de bătrînul feldmareşal prusac von der Golz, vechiul reorganizator al armatei otomane. De data aceasta sorţii bătăliei fură nefavorabili britanicilor. Townsend pierdu 4 000 de oameni, fiind nevoit să se retragă precipitat, cale de 125 km, pentru a se închide în oraşul Kut-El-Amara, ce va fi repede înconjurat de soldaţii lui Kallil Paşa, comandaţi, în mare parte, de ofiţeri germani. Astfel începu lungul calvar al garnizoanei de la Kut-El-Amara. Eforturile repetate ale corpului expediţionar britanic de a-i despresura pe camarazii lor asediaţi se dovediră zadarnice, pierderile fiind extrem de ridicate de fiecare dată.

Cînd trecu şi iarna, fără să se găsească nici o soluţie dramei trăite de garnizoana înfometată şi lipsită din ce în ce mai mult de muniţie, *War Office* încercă cu disperare o ieşire din situaţia creată, trimiţîndu-i pe Lawrence şi Hebert să negocieze cu Kallil Paşa eliberarea armatei încercuite. Cei doi ofiţeri englezi debarcară la Bassra, apoi, urcînd de-a lungul Tigrului, ajunseră la linia frontului. Statele-majore ale corpului expediţionar erau instalate pe nave ancorate în apele fluviului, în timp ce trupele combatante înotau în noroi pe mal, decimate de febră şi dizenterie, fiind înregistrate chiar şi cazuri de holeră.

Şefii armatei din Mesopotamia primiră destul de inamical sosirea celor doi emisari de la Cairo. Ei ignorau rolul şi instrucţiunile exacte ce le aveau aceştia. Mulţi dintre ofiţerii comandanţi sperau să rupă, prin forţa armelor, cercul înconjurător al asediatorilor şi să elibereze garnizoana Kut-ului. Ei bănuiau că Lawrence şi Hebert veniseră să negocieze retragerea turcilor, ceea ce li se părea puţin cavaleresc, contrar spiritului şi tradiţiilor armatei britanice.

„Sosirea mea nu satisfăcea deloc pe şefii armatei în campanie. Doi generali avură bunăvoinţa să îmi explice că misiunea mea (pe care n-o cunoşteau deloc) era dezonorantă pentru un ofiţer (ceea ce nici nu eram de fapt)", avea să-şi amintească mai tîrziu Lawrence. Sir Percy Cox, *Chief Political Officer* (rezidentul politic) în Mesopotamia, refuză, la rîndul său, să se asocieze la negocieri.

Lawrence şi Hebert dispuneau însă de acreditări solide şi în ciuda rezistenţelor întîmpinate se îndreptară, însoţiţi de un colonel al corpului expediţionar, spre liniile otomane sub protecţia unui simplu drapel alb. Legaţi la ochi, ei fură conduşi în faţa lui Kallil Paşa, comandantul şef al trupelor inamice, un om tînăr, în vîrstă de 32 de ani, a cărui rapidă ascensiune se

datora, în bună măsură, rudeniei cu Enver Paşa, liderul triumviratului ce conducea în acel moment imperiul. Generalul otoman îi primi cu demnitate, se arătă distant şi refuză cu indignare oferta unui milion şi apoi a două milioane lire sterline de aur pentru a lăsa garnizoana de la Kut să iasă liberă din oraş. Singurul lucru ce-l acceptă a fost schimbul a 1 000 de răniţi contra unui număr egal de prizonieri anatolieni, ţinînd însă să precizeze ca între ei să nu fie soldaţi arabi, pe care tot ar fi fost obligat să-i împuşte pentru dezertare. Emisarii englezi încercară să obţină asigurarea că atunci cînd Kallil va intra în Kut-El-Amara nu va persecuta populaţia civilă ce se arătase favorabilă armatei britanice. Kallil zîmbi cu condescendenţă la solicitarea englezilor, dar nu vru să promită nimic, menţionînd totuşi că nu va folosi „mijloace extreme". Şi, în parte, se ţinu de cuvînt, spînzurînd doar nouă persoane după cucerirea Kut-ului, ceea ce, pentru tînărul general otoman, ce se „distinsese" în mod deosebit în cursul masacrelor săvîrşite în Asia Mică, cu un an mai înainte, împotriva populaţiei armene, era o dovadă extremă de moderaţie şi bunăvoinţă. La 28 aprilie, după un asediu de 143 de zile, generalul Townsend capitulă împreună cu 3 000 de soldaţi englezi şi 6 000 de indigeni, după ce distruseseră tunurile şi muniţia rămasă. Jumătate din aceştia nu se vor mai întoarce din prizonierat, murind prin lagărele otomane. Townsend va fi eliberat în ultimele zile ale războiului, fiind trimis să anunţe englezilor cererea de armistiţiu şi acceptarea capitulării întregii armate a Imperiului otoman.

Lawrence şi Hebert făcuseră tot ce era cu putinţă să salveze garnizoana Kut-ului, dar, după cum am văzut, eforturile lor se dovediseră infructuoase. În luna mai, după o călătorie inconfortabilă pe zăduful Mării Roşii, cei doi se reîntoarseră în Egipt, aducînd cu ei un raport incendiar asupra modului învechit, birocratic, lipsit de inteligenţă, dezorganizat în care corpul expediţionar britanic purta războiul din Mesopotamia. Raportul era destinat Ministerului de Război de la Londra, dar generalul Archibald Murray, care tocmai luase comanda armatei din Egipt, pierdu o noapte pentru a-l mai „albi" înainte de expediere. Comandamentul din Cairo înţelegea perfect că drasticele critici formulate de Lawrence nu vizau numai armata din Mesopotamia, ele adresîndu-se armatei engleze, în general, şi celei din Egipt, în particular. Lawrence, care, de altfel, nu era prea popular la cartierul general din Cairo, va fi considerat în continuare o adevărată oaie neagră în rîndurile pedanţilor şi birocraţilor ofiţeri britanici.

Sir Arhibald Murray, pînă în ianuarie 1916 şeful statului-major imperial de la Londra, fusese numit, pentru scurt timp, comandant al forţelor britanice de pe Canalul Suez, urmîndu-i, în martie, lui Sir John Maxwell la şefia întregii armate din Egipt. Murray se conducea după tradiţiile cele mai stricte ale armatei engleze. Om de birou, nu se interesa nici de trupă, nici de detaliile operaţiunilor militare şi nu mergea niciodată pe teren. În ce priveşte complicaţiile politicii indigene, nici nu dorea să le cunoască. Era deci net impermeabil la metodele lui Clayton şi ale echipei sale care, în acea perioadă, acordau întreaga atenţie problemelor arabe.

Clayton formă în serviciile sale un departament special, numindu-l *Arab Bureau,* căruia îi fură afectaţi, printre alţii, Hogarth şi Lawrence. Era „un mic stat-major politic, de spionaj şi război", lucrînd direct cu sir Mac Mahon, înaltul comisar britanic în Egipt. Acest departament special folosea 15 ofiţeri şi desfăşura activităţi din cele mai diverse, printre care şi publicarea unui „Arab Bulletin", foaie de informaţii şi propagandă ce era difuzată nu numai în rîndurile ofiţerilor englezi, dar şi ale păturilor conducătoare egiptene. Pe primul plan al preocupărilor lui *Arab Bureau* se afla Hedjazul şi revolta ce era pe cale să izbucnească în această regiune a Arabiei.

Hedjaz, regiunea întinsă de-a lungul ţărmului estic al Mării Roşii, de la Golful Akaba şi pînă la sud de Djeddah, principalul său port, de unde începea Assir-ul şi mai departe Yemenul, se înfăţişa ca una din zonele cele mai populate, mai propice vieţii din întreaga Arabie. Pe văile dintre munţi, natura, înverzind în sezonul ploios, oferea hrană turmelor de oi, capre sau cămilelor şi chiar posibilitatea unor culturi agricole restrînse, a plantării de pomi fructiferi. În zona litoralului, cîteva mici porturi favorizau desfăşurarea negoţului cu ţările din apropiere, iar apele Mării Roşii, extrem de bogate în peşte, furnizau alimentaţia de bază locuitorilor aşezărilor modeste de pe malurile sale. Reşedinţa politico-administrativă a Hedjazului se afla la Mecca, oraşul sfînt al Islamului, şi pelerinajele anuale ale musulmanilor veniţi din întreaga lume aduceau cîştiguri suplimentare localnicilor.

Începînd din secolul al VIII-lea, demnitatea de guvernator al locurilor sfinte fusese încredinţată membrilor familiei Banu Haşem descendentă din profetul Mahomed, prin fiica sa, Fatima, şi nepotul său, Hassan —, cu titlul de mari şerifi, dar în timpul domniei sultanului Abdul Hamid al II-lea puterea efectivă o deţinea guvernatorul otoman, sprijinit de garnizoanele militare răspîndite în diverse puncte ale ţării.

În anii primului război mondial, la Mecca era mare şerif Hussein ben-Ali, din familia haşemită, în vîrstă de 70 de ani. Aproape jumătate din viaţă fusese ţinut ostatic la Istanbul, împreună cu copiii, drept garanţie a loialităţii tatălui său, Ali. Profitînd de lungul popas forţat în capitala imperiului, Hussein dădu o educaţie modernă celor patru fii ai săi — Ali, Abdallah, Feisal şi Zeid —, trimiţîndu-i la şcoli cu profesori europeni din Istanbul unde vor învăţa, pe lîngă turcă, limbile engleză şi franceză. La moartea tatălui său, Ali, în 1908, emirul Hussein, care era şi el destul de vîrstnic, a fost numit mare şerif la Mecca. Dar abia peste trei ani va avea posibilitatea să se reîntoarcă în Hedjaz pentru a-şi lua în primire atribuţiile. Între timp, doi dintre fiii săi — Feisal şi Abdallah — fuseseră aleşi deputaţi în parlamentul otoman din partea regiunilor arabe, ultimul ocupînd chiar funcţia de vicepreşedinte al *Madjilis*-ului.

Autoritatea marelui şerif Hussein creştea şi, în 1913, cînd guvernul de la Istanbul a dorit să aplice integral „legea provinciilor", care consfinţea şi transmitea exercitarea întregii puteri guvernatorilor trimişi de Înalta Poartă, poporul Hedjazului manifestă atît de puternic încît guvernul otoman renunţă la jurisdicţia sa în această regiune a Arabiei, emirul fiind lăsat să se bucure de toate drepturile tradiţionale. Cu toate prerogativele mai largi ce i le admisese guvernul de la Istanbul, Hussein ar fi dorit să fie stăpîn independent, să se scuture definitiv de suzeranitatea otomană şi să vadă plecate garnizoanele turceşti. În acest scop el îşi îndreptă privirea spre englezii ce se găseau pe celălalt ţărm al Mării Roşii.

Emirul Abdallah, fiul mijlociu al marelui şerif şi vicepreşedinte al parlamentului otoman, cunoscuse, în 1912, la Cairo, în timpul unui popas, pe lordul Kitchener, rezidentul britanic al Egiptului. Doi ani mai tîrziu, reîntîlnindu-l cu prilejul unei vizite făcute kedivului egiptean, Abdallah i-a cerut generalului britanic să-i precizeze dacă tatăl său, în cazul unei rupturi cu Istanbulul, ar putea conta pe sprijinul Angliei. Kitchener i-a răspuns negativ, subliniind că relaţiile diplomatice ale Londrei cu Istanbulul fiind în acel moment amicale, guvernul său nu poate să se amestece în treburile interne ale Imperiului otoman, sprijinind o rebeliune. Desigur, era vorba de o poziţie conjuncturală, pentru că Anglia se amestecase şi pînă atunci şi se va amesteca şi în continuare în treburile interne ale altor ţări, tocmai aceste ingerinţe constituind o parte a temeliei imensului său imperiu colonial. Şi, se înţelege, odată cu declanşarea războiului în care Imperiul otoman îi era inamic, politica guvernului britanic faţă de Hedjaz va face o întorsătură

de o sută optzeci de grade, Anglia căutînd de data aceasta să-l incite ea pe marele şerif împotriva Istanbulului. În acest scop, reprezentanţii guvernului de la Londra vor începe curînd negocieri cu suveranul Hedjazului.

Contacte preliminare fuseseră stabilite încă din iarna lui 1914—1915, lordul Kitchener oferind, la 31 octombrie 1914, garanţii şerifului împotriva oricărei agresiuni. Generalul Kitchener fiind chemat la Londra pentru a prelua conducerea Ministerului de Război, în scenă va intra acum Henry Mac Mahon, înaltul comisar britanic din Egipt, reluînd sondajele pentru ralierea lui Hussein cauzei aliate. În paralel, avioane britanice răspîndeau deasupra Arabiei manifeste conţinînd o dublă promisiune: recunoaşterea independenţei arabe cu deplină suveranitate asupra oraşelor sfinte — Mecca şi Ierusalim —, precum şi sprijinirea renaşterii unui califat arab.

Negocierile dintre Mac Mahon şi şeriful Hussein au durat opt luni, desfăşurîndu-se sub forma unui schimb de scrisori.

La 14 iulie 1915, şeriful avea să pună mai multe condiţii în vederea ralierii sale, formulîndu-le în felul următor: Anglia va recunoaşte independenţa ţărilor arabe de la paralela 37 (linia Mersina-Adana, aflată astăzi în Turcia) pînă la frontiera cu Persia şi la Oceanul Indian (cu excepţia Adenului — colonie engleză), plus întregul litoral al Mării Roşii şi al Mediteranei; Anglia va aproba proclamarea unui califat arab; în schimb, se va bucura de un regim preferenţial în domeniul economic; se mai prevedea asistenţă militară şi navală, ale căror clauze urmau să fie discutate în caz de conflict. Anglia trebuia să se mai angajeze de a sprijini abolirea privilegiilor străine în ţările arabe. Tratatul era prevăzut pentru un termen de 15 ani.

Mac Mahon a răspuns la 30 august 1915, menţionînd că nu pot fi precizate detaliile în plin război, cu atît mai mult cu cît în anumite teritorii ocupate de otomani trupele arabe au luptat alături de ei împotriva aliaţilor. Pentru a oferi totuşi o compensaţie, înaltul comisar englez preciza: „Noi declarăm o dată în plus că guvernul Marii Britanii priveşte cu bunăvoinţă revenirea califatului unui arab din spiţa binecuvîntată a Profetului" (funcţia de calif era exercitată de sultanii otomani exact de patru secole). Englezii mai promiteau în plus şerifului un ajutor în grîne şi alte alimente pentru locurile sfinte.

Hussein i-a mulţumit, la 9 septembrie 1915, lui Mac Mahon pentru scrisoarea sa „cu toată impresia de ambiguitate pe care am resimţit-o şi tonul de răceală şi ezitare în ceea ce priveşte punctul nostru de vedere". În continuare, sublinia că menţine limitele cererilor anterioare ca indispensabile poporului arab,

adăugînd: „Toţi arabii, chiar şi aceia despre care dvs. spuneţi că se supun ordinelor turco-germane, aşteaptă rezultatul acestor negocieri".

Schimbul de scrisori continuă. Mac Mahon, scuzîndu-se, la 24 octombrie 1915, pentru întîrziere, se declară fericit de a putea comunica un răspuns favorabil din partea guvernului său, cu anumite observaţii. Astfel se menţiona că cele două districte ale Mersinei şi Alexandrettei şi partea de la vest a districtelor Damasc, Homs, Hama şi Alep (regiunea litoralului mediteranean) nu pot fi denumite pur arabe şi trebuie excluse din limitele cerute de şerif, dar „cu modificările de mai sus şi fără a prejudicia tratatele noastre încheiate cu şefii arabi (din zona Golfului) noi acceptăm aceste limite". Mai departe, Mac Mahon scria: „Cît despre regiunile care se găsesc în interiorul acestor frontiere, unde Marea Britanie este liberă să acţioneze fără a prejudicia interesele aliatei sale, Franţa, eu sînt împuternicit în numele guvernului Marii Britanii să dau asigurările următoare şi răspunsul ce urmează la scrisoarea dvs.: 1. Ţinînd seama de modificările de mai sus, Marea Britanie este gata să recunoască şi să susţină independenţa arabilor în toate regiunile situate în interiorul limitelor cerute de şeriful de la Mecca (mai tîrziu s-a spus că pretenţiile teritoriale ale acestuia erau exorbitante, dar în momentul negocierilor guvernul britanic le acceptase, cu modificările amintite, şi cuvîntul său nu fusese pus la îndoială de arabi — n.a.); 2. Marea Britanie va garanta locurile sfinte împotriva oricărei agresiuni exterioare şi va recunoaşte inviolabilitatea lor". Urmau trei clauze, din care una obliga pe arabi să n-aibă alţi consilieri europeni decît englezi şi să admită „aranjamente speciale în vilaietele Bagdad şi Bassra". Răspunsul britanic nu conţinea obiecţiuni la proiectul califatului arab.

Zece zile mai tîrziu, şeriful Hussein accepta să lase vilaietele Mersina şi Adana în afara „regatului arab", dar nu pe cele ale Alepului şi Beirutului, afirmînd că „nu exista diferenţă între un arab musulman şi un arab creştin", conform spuselor califului Omar (ce a urmat după Mahomed) care le recunoştea, şi unora şi altora, aceleaşi privilegii şi aceleaşi îndatoriri. În schimb, admitea o administraţie britanică, de scurtă durată, a Bagdadului.

Conţinutul următoarelor scrisori (din 14 decembrie 1915 şi 1 ianuarie 1916) se referea tot la vilaietele Alep şi Beirut, fiecare din părţi susţinîndu-şi poziţia iniţială, dar şeriful se arăta mai conciliant, declarînd că nu intenţionează să prejudicieze cu nimic relaţiile dintre Anglia şi Franţa.

În sfîrşit, la 25 ianuarie 1916, Mac Mahon comunica lui Hussein că a luat notă de dorinţa acestuia de a evita tot ceea ce ar fi putut deranja alianţa Marii Britanii cu Franţa, adăugînd că, după victorie, amiciţia dintre aliaţi şi arabi va fi mai strînsă datorită luptei lor comune pentru cauza dreptăţii şi libertăţii. „La această mare cauză, Arabia este de acum asociată". Dar nu făcea nici o precizare asupra teritoriilor rezervate Franţei, nici asupra manierei de exprimare a „strînsei prietenii". Nimic, de altfel, nici despre tratatele încheiate cu anumiţi şefi arabi. De asemenea, numele Palestina nu figura în textul scrisorii.

În paralel cu negocierile purtate de Mac Mahon cu şeriful de la Mecca, acelaşi lord Kitchener instituia la Londra, în toamna lui 1915, convorbiri bilaterale cu Franţa în vederea determinării viitorului Orientului Arab şi împărţirii moştenirii ce va rezulta din decesul Imperiului otoman. Tratativele anglo-franceze pe această temă au continuat în cursul anului 1916, principalii negociatori fiind Sir Mark Sykes, membru al Camerei Comunelor, din partea Marii Britanii, şi Georges Picot, fost consul în Siria, din partea Franţei.

Mark Sykes primise instrucţiuni precise din partea guvernului său de a nu economisi nici un efort pentru a linişti susceptibilitatea franceză în privinţa Siriei, dar să separe problema Palestinei de aceea a Siriei şi să apere interesele Marii Britanii în Arabia, unde tocmai se puneau jaloanele unei politici vizînd declanşarea revoltei antiotomane. Din acest tîrg cu iz colonialist va rezulta acordul cunoscut sub numele de *Sykes-Picot,* care va prelungi stăpînirea străină într-o serie de ţări arabe mai bine de un sfert de veac după prăbuşirea Imperiului otoman.

Conform acordului *Sykes-Picot,* semnat la 23 martie 1916, Anglia şi Franţa cădeau de acord să-şi împartă teritoriile de sub dominaţia otomană din Orientul Arab în felul următor: două zone — „roşie şi albastră" —, partea de nord-vest a zonei Golfului şi, respectiv, litoralul mediteranean al Siriei intrau sub administraţia directă a acestor puteri; se preconiza, de asemenea, o zonă „brună", internaţionalizată (Palestina), precum şi zonele *A* şi *B,* cu suveranitatea arabă, dar sub influenţa franceză şi, respectiv, engleză (Siria interioară şi Mesopotamia). O parte a Peninsulei Arabice rămînea emiratelor Hedjaz şi Nedj, cu excepţia sudului unde englezii dispuneau de o puternică bază la Aden, precum şi a şeicatelor de pe ţărmul Golfului, aflate deja sub protectorat britanic.

Testamentul „moştenirii" otomane se considera încheiat şi parafat, bineînţeles fără asentimentul şi cunoştinţa aşteptatului

defunct. Toată lumea părea mulţumită, deşi unii erau păcăliţi fără să ştie. Şeriful Hussein habar n-avea de existenţa acordului *Sykes-Picot;* Franţa nu cunoştea înţelegerile Mac Mahon-Hussein. Tehnica engleză a unei îndelungate şi contorsionate practici diplomatice, maestră în a plasa bombe cu explozie întîrziată pe oriunde acţiona, s-a făcut simţită şi în acest caz ceva mai tîrziu. Scopul ei imediat va fi însă atins: deschiderea unui nou front în spatele otomanilor prin marea revoltă a arabilor.

Revolta arabă izbucni pe neaşteptate, tocmai cînd Ronald Stors, adjunctul politic al Înaltului comisar britanic de la Cairo, însoţit de Hogarth şi Cornwalis, ofiţeri ai lui *Arab Bureau,* debarcau, la 5 iunie 1916, în Hedjaz, aducîndu-i marelui şerif de la Mecca zece mii de lire sterline aur (sau *suverani,* cum era denumită moneda engleză de aur) şi promisiunea furnizării a cincizeci de mii de puşti, imediat ce s-ar fi hotărît să treacă la acţiune conform înţelegerii cu Mac Mahon. Dar această ultimă încercare de a forţa mîna şerifului era inutilă deoarece Hussein, fără să-i mai consulte pe englezi, ridicase din proprie iniţiativă steagul revoltei.

Şeriful ezitase vreme îndelungată pentru a lua o decizie definitivă. Încă de la intrarea Imperiului otoman în conflictul mondial, autorităţile de la Istanbul ar fi dorit proclamarea, de la Mecca, a „războiului sfînt" (Jihad) împotriva necredincioşilor englezi, francezi şi ruşi. Sheikh-ul-Islam, cel mai înalt prelat musulman al imperiului, dăduse, la 7 noiembrie 1914, o „fetva", prin care insista asupra datoriei sacre a fiecărui musulman de a-i combate pe aliaţi. Hussein însă evitase să se angajeze de o parte sau de alta, aşteptînd să vadă cursul războiului. El refuză să declare „Jihad"-ul, dar procedă cu multă abilitate, menţionînd guvernului otoman că ţara sa, lipsită de resurse, nu ar putea trăi fără aurul pelerinilor ce vin la Mecca şi nici fără aprovizionarea cu alimente în cazul în care englezii ar bloca porturile arabe de la Marea Roşie, ceea ce ar însemna înfometarea supuşilor săi. Pentru a-i linişti pe guvernanţii otomani şi a-i asigura de loialitatea sa, şeriful îşi trimise pe unul din fii, Feisal, la Istanbul, acesta avînd să asiste, în uniformă de ofiţer turc, la campania Dardanelelor şi să vadă cu propriii săi ochi eşecul sîngeros al aliaţilor la Gallipoli. Mai tîrziu, Feisal s-a dus la Damasc ca ofiţer în statul-major al lui Jemal Paşa, căutînd să pară un supus cît mai loial al Imperiului Otoman. Aici, în secret, Feisal va întreţine strînse legături cu naţionaliştii sirieni ce se organizau, pregătindu-se de luptă împotriva stăpînirii otomane.

După succesul de la Gallipoli şi Kut-El-Amara, guvernul otoman se simţea destul de tare să zdrobească dizidenţa arabă, aşa cum făcuse în 1915 cu cea armeană. Unităţile arabe începură să fie fărîmiţate şi repartizate în garnizoane îndepărtate ale imperiului, fiind înlocuite în punctele strategice din Peninsula Arabică cu trupe anatoliene. Enver Paşa şi Jemal, principalii conducători ai guvernului de la Istanbul, însoţiţi de Feisal, făcură între timp o inspecţie la Mecca, foarte siguri de puterea lor. Arabii simţeau tot mai mult că după armeni, kurzi şi chaldeeni, le va veni şi lor rîndul să cunoască persecuţii şi masacre.

Hussein sta mai departe la îndoială încotro să se îndrepte, dar ultimele desfăşurări ale evenimentelor îi grăbiră decizia. Mai întîi, execuţiile publice ale naţionaliştilor arabi, din mai 1916, spînzuraţi în pieţele publice din Beirut şi Damasc la ordinul lui Jemal, care avu plăcerea sadică să-l invite pe Feisal de a asista la supliciul prietenilor săi. Şeriful auzise, de asemenea, nişte zvonuri, mai mult sau mai puţin reale, în sensul că la Istanbul i s-ar fi decis moartea, urmînd ca în locul său să fie desemnat un anume Haydar Paşa, dintr-o familie inamică. Dar argumentul determinant al hotărîrii sale de a începe răscoala îl va constitui sosirea în Hedjaz a unui detaşament otoman numărînd 3 500 de oameni, cu două companii de mitraliere şi o baterie de munte cu tragere rapidă, comandat de maiorul german von Stotzingen. Această unitate, bine pusă la punct, venea direct de la Istanbul şi avea misiunea să ajungă în Yemen, unde să instaleze un post de T.F.F. pe coasta Mării Roşii, prin care să menţină contactul cu agenţii spionajului german din Africa Orientală şi să organizeze, în general, acţiuni diversioniste în teritoriile respective, ocupate de englezi. Hussein nu cunoştea scopul acestei misiuni şi s-a gîndit că în cazul în care trupele otomane din Medina, întărite cu proaspătul detaşament sosit de la Istanbul, ar fi pornit spre Mecca, atunci revolta devenea imposibilă şi, personal, s-ar fi găsit în mare primejdie.

Semnalul răscoalei a fost dat în ziua de 5 iunie 1916, cînd şeriful Hussein se proclamă rege al Hedjazului independent, refuzînd să-i mai recunoască ţării statutul de vilaiet (provincie) otoman. Trupele turceşti din Hedjaz erau repartizate între Medina, Djeddah şi Mecca, cu mici contingente în portuleţele de la Marea Roşie: Rabegh, Yambo şi El Ouedj. Garnizoana de la Mecca îşi avea cartierul de vară la Taif, 60 km mai departe, într-o zonă muntoasă, nelăsînd în cazărmile fortificate din oraşul sfînt decît o mie de soldaţi. Revolta arabă luă complet prin surprindere autorităţile otomane şi insurgenţii obţinură succese,

din primul moment, aproape peste tot. Cînd garnizoana din Mecca fu atacată, comandantul ei telefonă şerifului: „Beduinii sînt în revoltă; ajută-mă să-i calmez". Dar foarte curînd îşi pierdu orice speranţă şi, copleşit de numărul asediatorilor, se predă după trei zile de rezistenţă.

Camuflînd acţiunea insurecţională, Abdallah, al doilea fiu al lui Hussein, se duse în ziua de 10 iunie la Taif, la solicitarea guvernatorului otoman, Ghalib Paşa, la urechea căruia ajunseseră zvonuri alarmante. Deşi anturajul său îl sfătui pe emirul Abdallah să nu răspundă invitaţiei lui Ghalib Paşa, acesta hotărî totuşi să-l viziteze pe guvernator, însoţit doar de doi şeici şi de doi oameni de gardă. La guvernator intră singur. După o lungă conversaţie introductivă, tipică tradiţiei orientale, Ghalib îl întrebă pe Abdallah:

— Spune-mi, ce ştii în legătură cu zvonurile care circulă?

— Zvonuri privind revolta?

— Da.

— Nu pot exista decît trei ipoteze: sau este vorba de o minciună; sau această revoltă este atît împotriva noastră, cît şi împotriva voastră; sau ea este îndreptată numai împotriva voastră şi vine din partea şerifului şi a poporului. Dacă însă ar fi aşa, eu nu m-aş găsi acum în faţa voastră, pentru că aţi putea face cu mine ce aţi dori.

Doi ofiţeri turci intrară în acel moment în salon, şoptindu-i ceva guvernatorului; după cum s-a aflat ulterior, ei i-au sugerat să-l reţină ca prizonier pe Abdallah. Dar Ghalib Paşa, conducîndu-se după legile ospitalităţii musulmane, şi-a luat la revedere de la emir, rugîndu-l să rămînă în contact cu el şi odată întors la Mecca să liniştească poporul şi să-i determine pe răsculaţi să se întoarcă la casele sau la corturile lor. După un asediu ce avea să dureze trei luni, beduinii lui Abdallah, cărora le venise între timp în ajutor o baterie de artilerie trimisă din Egipt, siliră garnizoana din Taif, cu un efectiv de trei mii de oameni, să se predea în frunte cu Ghalib Paşa.

Emirul Feisal sosise la Damasc chiar în preajma proclamării independenţei Hedjazului, scăpînd vigilenţei lui Djemal Paşa, sub pretextul că se întoarce la Mecca pentru a lua comanda luptătorilor beduini ridicaţi de tatăl său, promiţînd că-i va pune la dispoziţia statului-major otoman. În fruntea trupelor sale de beduini, Feisal se îndreptă spre Medina, punctul cel mai puternic al sistemului militar otoman din Hedjaz. Aici lucrurile luară o întorsătură nu prea fericită pentru arabi. Garnizoana oraşului număra circa 15 000 de oameni, inclusiv detaşamentul special al maiorului von Stotzingen, ce avusese misiunea de a

ajunge în Yemen dar, din cauza evenimentelor în desfăşurare, rămăsese provizoriu la Medina.

Comandant al garnizoanei din Medina era Fakri Paşa, un ofiţer extrem de dur, dar foarte curajos şi cu certe calităţi militare. Trupele turceşti respinseră asaltul beduinilor lui Feisal, împrăştiindu-i prin tirul concentric al mitralierelor şi artileriei; ieşind din poziţiile lor fortificate, îi vor urmări 30 km la sud de Medina şi numai natura reliefului ţării, foarte accidentat, şi lipsa de apă, pe o căldură infernală, le împiedică să înainteze mai departe. Emirul Ali, fiul mai mare al şerifului, căutînd să întrerupă comunicaţiile feroviare ale otomanilor, distruse linia ferată a Hedjazului dintre Damasc şi Medina, dar pe o porţiune neînsemnată, pagubele provocate fiind uşor remediate.

În alte puncte din Hedjaz, unde se aflau garnizoane otomane, lucrurile merseră mai uşor. Djeddah, principalul port al Hedjazului, fusese luat cu asalt, la 16 iunie, de către 4 000 de călăreţi din tribul Harb; la sfîrşitul lui iulie căzuseră şi porturile mai mici: Yambo şi Rabegh. Medina însă va rămîne ca un cui în inima revoltei arabe, rezistînd şi ameninţînd trupele şerifului pînă aproape de sfîrşitul primului război mondial.

La 2 noiembrie 1916, în marea moschee de la Mecca, Hussein se proclamă rege al ţărilor arabe în aclamaţiile mulţimii. Acţionînd ca ministru de externe al noului regat, fiul său, Abdallah, anunţă telegrafic evenimentul puterilor aliate. Rusia, şi la scurt timp Franţa şi Anglia, îi transmiseră recunoaşterea lor oficială, dar numai ca rege al Hedjazului. Nici unul din aliaţi n-a precizat însă care erau frontierele acestui Hedjaz. Cam în acelaşi timp englezii recunoscuseră suveranitatea lui Abdel Aziz Ibn Saud (proclamat şi el monarh în Nedjd) asupra unor teritorii din Arabia centrală şi răsăriteană, dar şi în acest caz în termeni vagi, ceea ce va constitui o sursă de viitoare şi grave încurcături politice.

În acel moment, situaţia revoltei nu se prezenta prea optimistă pentru englezi, care, trimiţînd în Hedjaz cîteva sute de mii de lire sterline şi cele 50 000 de puşti promise, aşteptau ca răsculaţii să termine rapid şi complet cu trupele otomane din această regiune pentru ca armata arabă să se poată îndrepta spre Siria, sprijinind ridicarea la luptă a populaţiilor mai numeroase de acolo. Or, nu numai că trupele otomane au continuat să se menţină la Medina — păstrînd legătura cu restul imperiului pe calea ferată spre Damasc, apărată pe traseul său de garnizoane întărite în fiecare gară —, dar din cînd în cînd întreprindeau raiduri şi împotriva unor localităţi deţinute de forţele arabe. Storre şi Hogarth făceau dese drumuri în Hedjaz,

aducînd de la Cairo saci cu *suverani* de aur pentru şerif, în timp ce noi transporturi de arme erau debarcate în porturile de la Marea Roşie. Dar revolta arabă continua să bată pasul pe loc. În timp ce trupele lui Abdallah şi Feisal îi hărţuiau pe soldaţii otomani în jurul garnizoanelor ce le mai stăpîneau aceştia, ceilalţi doi fraţi ai lor, emirii Ali şi Zeid, descurajaţi de turnura evenimentelor, părăsiră frontul şi se retraseră la Rabegh sub protecţia artileriei navelor britanice ancorate în faţa portului.

Comandamentul englez de la Cairo era absorbit în acea vreme de preparativele ofensivei din Sinai, pe direcţia Palestinei. În august 1916, o armată de 18 000 de soldaţi otomani, înaintînd în Sinai, de-a lungul litoralului mediteranean, spre canalul Suez, se ciocnise cu englezii la Romani, în apropierea oazei Katia, la sud-est de Port Said. Bătălia se termină dezastruos pentru armata otomană. Infanteria engleză şi indiană, sprijinită de cavaleria australiană, repurtară o victorie categorică, capturînd 4 000 de prizonieri, o baterie Krupp, nouă mitraliere şi 500 de cămile. În plus, otomanii mai înregistrară în rîndurile lor 1 250 de morţi şi 4 000 de răniţi. Statul-major britanic din Egipt înţelese, după acest al doilea atac otoman de anvergură în Sinai, că pentru a putea asigura securitatea Canalului Suez va fi nevoie să treacă la contraofensivă şi să ocupe peninsula, înaintînd mai departe, în Palestina. În decembrie, după ce cuceri prin surprindere El-Arich, cea mai importantă localitate din Sinai, situată pe litoralul mediteranean, cavaleria australiană şi neozeelandeză ajunse la vechea frontieră dintre Egipt şi Imperiul otoman, luînd inamicului încă 3 100 de prizonieri şi 11 tunuri. Din acel moment, campania din Palestina era începută; armatei britanice îi va trebui însă un an ca să ajungă la Ierusalim.

În condiţiile deschiderii noului front palestinian, comandamentul britanic din Cairo dădea o atenţie mai mică Hedjazului, ezitînd să folosească trupe proprii pentru a sprijini revolta arabă. Cu mare greutate fură trimise ceva întăriri la Rabegh: două companii de mitraliere şi două baterii de artilerie egiptene, o escadrilă de patru avioane şi un mic detaşament francez, precum şi cîteva nave de război.

În ceea ce priveşte pe arabi, singura forţă mai organizată o constituia mica armată beduină, în curs de pregătire, sub comanda lui Feisal, pe lîngă care fu numit, ca ofiţer britanic de legătură, Lawrence. El debarcă la 9 noiembrie 1916 în portul Yambo, îndreptîndu-se spre tabăra lui Feisal, aflată la Nakhel Mubarek, punct situat la 150 km de Medina. Nu rămase decît două zile acolo, grăbindu-se să se întoarcă la Yambo pentru a

lua contact cu emirul Zeid, cel mai mic dintre fiii lui Hussein, pentru a-l determina şi pe acesta să-şi trimită oamenii la luptă. Dar de-abia plecase din Mubarek cînd trupele otomane din Medina făcură încă o incursiune, atacînd şi împrăştiind detaşamentele beduine. Trei batalioane, comandate personal de Fakri Paşa, se îndreptară spre Yambo, unde se afla o puternică bază de aprovizionare a revoltei arabe.

Acest mic port la Marea Roşie era construit pe o peninsulă coralieră, fiind înconjurat de un vechi zid de apărare. Lawrence, împreună cu Garland, un ofiţer genist care răspundea de buna funcţionare a portului, şi cu alţi cîţiva ofiţeri egipteni şi marinari britanici căutară să organizeze apărarea, instalînd o linie de sîrmă ghimpată în spatele căreia plasară mitralierele şi artileria uşoară ale egiptenilor. De la Rabegh fură trimise în grabă cinci mici nave de război engleze şi franceze pentru a susţine efectivele reduse ce se aflau în portul Yambo.

La miezul nopţii se dădu alarma. Posturile avansate ale apărării se pomeniseră atacate de patrulele turceşti. Neştiind unde să tragă, artileriştii nu puteau să deschidă focul, dar marinarii avură ideea să lumineze cîmpul din faţă cu proiectoarele. Toate luminile de pe nave fură aprinse, lăsînd impresia asediatorilor otomani că au în faţa lor o formidabilă forţă de război. Fakri Paşa, înşelat de această stratagemă, renunţă să riște, mai cu seamă că trupele sale erau obosite de marşul rapid sub cerul de plumb topit al deşertului şi sufereau cumplit de sete. Aşa că, pînă la urmă, hotărî să se retragă spre Medina, detaşamentul fiind hărţuit neîncetat pe drum de grupuri mici de călăreţi beduini care atacau prin surprindere, trăgînd cîteva focuri, pentru a dispare apoi ca niște fantome printre stînci.

Dacă bluful cu reflectoarele de la Yambo n-ar fi reuşit şi cele trei batalioane otomane s-ar fi decis să atace, ocupînd oraşul, probabil că revolta arabă s-ar fi găsit în mare dificultate deoarece prin acest port se făcea aprovizionarea frontului arab ce bloca Medina dinspre est. Eliberate de presiune, trupele puternicei garnizoane otomane din cel de-al doilea mare oraş sfînt al Islamului ar fi avut, în cazul respectiv, mînă liberă de a-şi concentra forţele şi a coborî spre sud, ocupînd Mecca, ceea ce ar fi însemnat sfîrşitul practic al revoltei arabe. Dar la Yambo, ca şi în multe situaţii-limită din cursul desfăşurării unor evenimente istorice, cînd punctul critic este depăşit prin hazardul unei acţiuni oarecare, aprinderea inspirată a reflectoarelor de pe micile nave de război din port a făcut ca revolta arabă să-şi poată continua cursul spre ţelurile propuse.

Revolta arabă, ieşită cu bine din încercarea de la Yambo, avea nevoie urgentă de a fi disciplinată şi organizată temeinic pentru a se dovedi eficientă. Generalul englez Wilson şi colonelul francez Bremond fuseseră trimişi special de la Cairo, imediat după declanşarea insurecţiei, în calitate de reprezentanţi ai comandamentului aliat. Ei se instalaseră la Djeddah, împreună cu ofiţerii lor de legătură, străduindu-se să găsească o direcţie de urmat pentru dezvoltarea în continuare a mişcării insurecţionale. Puşi în faţa situaţiei complexe a revoltei, izbucnită spontan, fără o pregătire prealabilă din punct de vedere militar, fără o strategie bine determinată, cei doi ofiţeri superiori aliaţi bîjbîiau încă, descurcîndu-se cu greu şi nereuşind să intuiască direcţia în care ar fi trebuit să fie canalizată mişcarea ce rămînea, mai departe, anarhică şi indecisă.

Ideea cea mai simplă părea a fi crearea unei armate arabe regulate, capabilă să ducă un război modern şi a cărei sarcină prioritară trebuia să o constituie cucerirea Medinei; în continuare, regimentele arabe urmau să fie dirijate în direcţia Siriei pentru a ridica la luptă populaţiile locale şi a prinde frontul otoman din Palestina între două focuri. Era însă îndoielnic că arabii ar putea atinge chiar şi primul obiectiv (în aparenţă modest) prin forţe proprii, fără ajutorul trupelor aliate, deoarece Medina constituia o zonă fortificată, greu de străpuns şi pentru o armată cu mai multă experienţă de război.

Din motive diplomatice, englezii, în loc să concentreze de la început mijloacele furnizate revoltei, aşa cum ar fi fost normal, le dispersaseră în vederea cîştigării simpatiilor emirilor şi altor şefi locali. Fiecare din fiii marelui şerif, proaspăt proclamat rege al arabilor, se arăta gelos pe gloria celorlalţi; toţi doreau să aibă trupe sub comandă directă, state-majore personale, subsidii. Aşa s-a făcut că ajutorul financiar şi logistic al englezilor a fost împrăştiat între cei patru emiri, fiecare conducînd o oştire proprie. În calitate de consilieri ai acestora, Comandamentul aliat a repartizat un număr egal de ofiţeri europeni pentru a-i sfătui şi ajuta direct la organizarea trupelor.

Lawrence fusese trimis detaşamentului condus de emirul Feisal. Agentul britanic, care se întîlnise cu Feisal în cursul primei sale călătorii în Hedjaz, îl considera ca personajul cel mai potrivit să conducă revolta arabă. Cei doi, emirul arab şi ofiţerul englez, aveau cam aceeaşi vîrstă şi între ei se va stabili o prietenie durabilă, legîndu-i pe toată durata războiului. Lawrence exercitînd o puternică influenţă asupra lui Feisal.

Începîndu-şi misiunea pe lîngă Feisal, Lawrence va urmări un obiectiv precis: să dea revoltei arabe o politică şi o strategie

coerente, să facă din detaşamentul acestuia nucleul activ al mişcării, să acapareze pentru emir totalitatea ajutorului şi să-i asigure preluarea conducerii ansamblului negocierilor şi operaţiunior. În vederea atingerii ţelurilor sale ambiţioase, Lawrence s-a integrat complet în mişcarea insurecţională, devenind un adevărat arab în comportare, în aspect şi chiar în modul de a gîndi. El se va îmbrăca în veşminte beduine şi le va purta nu numai în tabăra emirului, ci şi atunci cînd se va găsi în mijlocul trupelor europene şi chiar în cursul deplasărilor sale la comandamentele de la Cairo. Cunoaşterea limbii arabe, a modului de viaţă şi a obiceiurilor populaţiilor din regiune, pe care şi le însuşise încă din timpul şederii sale în Siria, înainte de război, l-au ajutat să-i reuşească perfect travestirea, fiind adeseori luat drept localnic autentic de cei ce nu-l cunoşteau direct, amici sau inamici.

La sfîrşitul operaţiunilor din zona Yambo, generalul Wilson şi colonelul Bremond, însărcinaţi cu supravegherea organizării revoltei, se deplasară de la Djeddah la Rabegh pentru a lua cunoştinţă de situaţie la faţa locului. Colonelul Bremond, care comandase trupe indigene în Africa de nord franceză şi avea cunoştinţe temeinice în ce priveşte lumea musulmană, a intrat de la început în conflict cu Lawrence datorită opiniilor diferite în legătură cu modul de a fi dusă campania din Arabia.

Discuţiile s-au purtat asupra necesităţii de a debarca trupe din Egipt în Hedjaz şi asupra oportunităţii ocupării Medinei. Colonelul francez nu acorda prea multă importanţă revoltei arabe şi se situa, în această privinţă, pe aceeaşi poziţie cu guvernul Indiilor şi cu comandamentul armatei britanice din Mesopotamia, considerînd ca îngrijorătoare pentru interesele puterilor europene explozia naţionalismului arab. El nu ascundea deloc intenţiile colonialiste faţă de Siria ale guvernului pe care-l reprezenta. În definitiv, intenţiile britanice în Irak nu erau la fel de evidente?

Lawrence, surprins de modul mai puţin sofisticat al ofiţerului francez de a pune problemele, ocolind hăţişurile diplomatice care caracterizau politica colonialistă engleză, avea să scrie: „Întrevederea dintre acest bătrîn soldat şi un tînăr îmbrăcat în veşminte fanteziste fu într-adevăr curioasă, lăsîndu-mi un gust amar", observaţie ce o va completa cu următoarea menţiune: „Colonelul, la fel ca ceilalţi compatrioţi ai săi, era, în amor ca şi la război, un realist. În situaţiile cele mai poetice francezii rămîn nişte incorigibili prozatori. Ei proiectează asupra oricărui lucru lumina directă a raţiunii şi a inteligenţei, în loc să privească în zare, printre gene, strălucirea esenţială a lucrurilor, aşa cum face

un englez imaginativ. Astfel, orice colaborare pentru o operă importantă este dificilă între cele două rase". În ciuda acestor consideraţii de valoare îndoielnică, Lawrence, lăsînd la o parte orice sens poetic, va face tot ce-i va sta în putinţă să-l elimine sau cel puţin să-l neutralizeze pe acest om atît de primejdios pentru proiectele sale, ceea ce îi va reuşi pînă la sfîrşit. Bremond, sătul de colaborarea dificilă cu aliaţii britanici, a abandonat, la începutul lui 1918, comanda misiunii de la Djeddah, reîntorcîndu-se în Franţa ca şef de stat-major al unui corp de armată cu care va sfîrşi războiul în mod strălucit, obţinînd gradul de general. Ulterior, în cartea sa, publicată la Paris sub titlul „Hedjaz în războiul mondial", va face aspre critici activităţii lui Lawrence, căutînd să demitizeze persoana agentului britanic în jurul căreia se ţesuse aureola de principal factor al victoriei revoltei arabe.

Lawrence avea cu totul alte idei decît şefii militari englezi şi francezi despre modul în care ar fi trebuit să se desfăşoare campania din Arabia. El le va consemna mai tîrziu în „Cei şapte stîlpi ai înţelepciunii", expunîndu-le în felul următor: „Războiul din Arabia nu era propriu-zis un război, ci o luptă de gherilă, un fapt politic şi psihologic asupra căruia teoremele unor maeştri ai strategiei militare, ca Jomini, Clausewitz sau Foch, nu-şi găseau aplicare. Forţa unei gherile este de a rămîne gherilă şi de a nu căuta să devină un război regulat". Trebuiau cîştigate de partea revoltei, prin propagandă, bani şi arme, toate popoarele arabe, construindu-se astfel o largă şi puternică acţiune care să deregleze întregul spate al frontului otoman. Protejarea liniilor de comunicaţii în regiuni imense şi, în general, pustii absorbea cea mai mare parte din efectivele armatei otomane din Orientul Arab şi viaţa acestora într-un mediu înconjurător ostil nu putea decît să le macine moralul, făcîndu-le inapte de luptă. Lawrence considera, de asemenea, că luarea Medinei, în afara pierderilor grele ce le-ar fi comportat pentru asediatori în cursul unui asalt direct, n-ar fi servit practic la nimic. Dimpotrivă, imobilizarea în continuare la Medina a 15 000 de soldaţi otomani, plus efectivele de pază ale căii ferate a Hedjazului, singura linie de comunicaţii cu grosul armatei din Siria, constituia un succes strategic de necontestat.

Realismul părerii sale va fi confirmat de memoriile generalului german Liman von Sanders, şeful de stat-major al armatei otomane, acesta relatînd că a propus de la început evacuarea Medinei, a cărei păstrare era ineficientă şi costisitoare, dar că Enver Paşa, ministrul de război de la Istanbul, a respins ideea sa din motive de prestigiu religios şi de propagandă. De

notat că o părere asemănătoare a fost exprimată, la timpul respectiv, şi de viitorul conducător al republicii Turcia, generalul Mustafa Kemal, care fusese solicitat, în ultimele zile ale anului 1916, să ia comanda unei armate otomane ce ar fi urmat să poarte numele de *Forţa expediţionară din Hedjaz*. Mustafa Kemal (Atatürk) s-a deplasat la Damasc pentru a studia la faţa locului situaţia şi de acolo i-a comunicat lui Enver Paşa că menţinerea Hedjazului n-are nici un rost, mult mai util fiind ca trupele din Medina să fie retrase pentru a întări frontul din Siria. Enver Paşa n-a acceptat propunerea lui Mustafa Kemal privind abandonarea Hedjazului, dar a renunţat la ideea de a mai forma forţa expediţionară pe care o avusese în vedere.

Principala problemă privind desfăşurarea revoltei arabe şi care trebuia să fie rezolvată urgent era aceea a degajării definitive a coastei şi a drumului spre Mecca, ameninţate de incursiunile a 4—5000 de soldaţi otomani ce acţionau nestînjeniţi între Medina şi Marea Roşie. În ziua Crăciunului din 1916, la Rabegh, avu loc o alarmă atît de gravă încît Wilson şi Bremond pregătiră evacuarea portului; Yambo fusese salvat, după cum am văzut, mai înainte, în noiembrie, de bluful reflectoarelor.

Cei mai mulţi dintre observatorii militari englezi şi francezi din Hedjaz considerau că trimiterea unei mari unităţi aliate era cu totul indispensabilă pentru a pune revolta arabă la adăpost de o surpriză dureroasă. Statul-major de la Cairo decise, în cele din urmă, să ţină în rezervă, în Egipt, o brigadă pregătită pentru a fi expediată peste Marea Roşie la primul semnal. Generalul Murray, comandantul şef din acel timp al trupelor aliate, spera totuşi că nu va fi nevoie să recurgă la ea decît în caz absolut extrem. În schimb, pentru a intensifica acţiunile arabilor, un grup de ofiţeri britanici, în frunte cu colonelul Newcombe, vechea cunoştinţă a lui Lawrence din timpul călătoriei comune în Sinai, a fost dirijat urgent spre Hedjaz.

Generalul Wilson, dorind să slăbească presiunea otomană în direcţia coastei şi a capitalei Hedjazului, imaginä o manevră destinată să producă derută în rîndurile inamicului. El decise să răspundă ofensivei printr-o ofensivă îndreptînd dispozitivul arab spre nord şi ameninţînd, dincolo de Medina, calea ferată a Hedjazului. Obiectivul îl constituia El Ouedj, cel mai nordic port din Hedjaz, unde se afla cantonată o garnizoană otomană.

Acţiunea va fi programată pe două direcţii de atac. Grosul armatei lui Feisal urma să ajungă la El Ouedj folosind o cale paralelă cu ţărmul mării; alţi 500 de partizani de-ai săi, transportaţi la bordul navelor de război anglo-franceze, trebuiau

să efectueze o debarcare prin surprindere, unindu-se cu coloana ce înainta terestru. Între timp, în apropiere de Medina, detaşamentul lui Abdallah interceptă un convoi otoman, capturînd un transport de douăzeci de mii de piese de aur, iar emirii Ali şi Zeid, însoţiţi de locotenentul francez Lahlouh, patrulau cu beduinii lor la porţile oraşului fortificat.

Marşul primului detaşament al armatei lui Feisal spre El Ouedj se desfăşura în condiţii extrem de grele, ultima porţiune a distanţei de 300 km fiind străbătută sub semnul epuizării fizice şi a lipsei de apă. Din fericire, nava engleză „Hardinage" aştepta detaşamentul cu o încărcătură de apă lîngă o plajă şi luptătorii, potolindu-şi setea, putură să-şi continue mai departe drumul. Cînd ajunseră însă la El Ouejd, avură surpriza să constate că micul port fusese deja capturat de detaşamentul debarcat de pe nave şi condus la luptă de ofiţerii englezi; aceştia pierduseră însă un număr important de oameni, ceea ce atrase vii critici din partea lui Lawrence, el considerînd că dacă ar fi fost aşteptate şi celelalte trupe ale lui Feisal garnizoana otomană capitula, mai mult ca sigur, fără să opună rezistenţă.

La sfîrşitul lui ianuarie 1917, Lawrence se deplasă din nou la Cairo pentru a lua contact cu statul-major şi *Arab Bureau*. Generalul Murray, care începuse să înţeleagă mai bine importanţa revoltei arabe ce imobiliza un număr apreciabil de trupe otomane, se dovedi de data aceasta mai înţelegător faţă de nevoile acţiunii din Hedjaz, ordonînd trimiterea imediată de ajutoare. Colonelul Bremond se afla şi el în acel moment la Cairo, susţinînd, în continuare, un plan de operaţiuni bazat pe prezenţa unui corp expediţionar anglo-francez menit să ocupe Akaba, singurul port de la Marea Roşie rămas încă în mîinile inamicului. Lawrence se opuse ideilor colonelului francez şi făcu tot ce-i era în putinţă pentru a-i bloca orice iniţiativă, Bremond rămînînd izolat la Djeddah, fără mijloace materiale şi fără ajutorul efectiv al guvernului său.

Lawrence se întorsese la El Ouedj, unde forţele arabe se organizau în stil mare. Arme, alimente, echipament, aur soseau din abundenţă. Fusese debarcată o staţie T.F.F., tunuri, automitraliere. Feisal primise, totodată, şi un „recrut" de marcă: Jaffar Paşa, colonelul otoman trimis, în 1915, în Sahara răsăriteană pentru a conduce răscoala senussilor şi care fusese făcut prizonier de englezi. Originar din Bagdad, pregătit la şcoala germană, Jaffar Paşa, un adevărat uriaş, de un curaj rar întîlnit, fusese închis în Citadela din Cairo de unde încercase să evadeze pe o frînghie făcută din cearşaful patului din celulă.

Spre ghinionul său, frînghia improvizată nu-i rezistase greutăţii şi colonelul otoman, cu o gleznă scrîntită, îşi reluase locul în închisoare. Auzind despre revolta arabă, ceruse să i se permită de a lupta alături de Feisal, emirul încredinţîndu-i organizarea armatei regulate şi acordîndu-i gradul de general. Un alt fost colonel otoman, Nuri Said, se va alătura şi el lui Feisal în calitate de şef de stat-major al armatei acestuia. Legîndu-şi soarta de aceea a emirului şi a familiei sale, el îl va urma după război în Irak, unde Feisal va ajunge rege, iar Nuri Said prim-ministru, dirijînd direct sau indirect aproape trei decenii politica noului stat.

Lawrence, căruia şefii săi îi lăsaseră mînă liberă pe lîngă Feisal, reuşi în scurt timp, îndrumîndu-l cu abilitate, să facă din detaşamentul emirului piesa principală pe tabla de şah britanică din Arabia. Armata lui Feisal avea o compoziţie eterogenă, complicînd sarcina ofiţerilor englezi de şcoală veche de a o transforma într-o forţă militară după tipic european. Beduinii rămîneau insensibili disciplinei ce se căuta a li se impune şi nutreau o neîncredere ancestrală faţă de europeni. Arabii instruiţi în mijlocul elitelor turceşti erau şi mai greu de manevrat. Obişnuiţi să-i frecventeze pe europenii stabiliţi prin diverse centre ale Imperiului otoman, ei înţelegeau gîndurile aliaţilor lor şi desluşeau perfect ce se afla în spatele ajutorului acordat de aceştia. Experienţa istoriei arăta, de la Cezar la Cortez şi Lyautey, că toţi aceşti cuceritori au acaparat teritoriile străine cu ajutorul localnicilor înşişi, recrutaţi prin şiretenie pentru a lupta împotriva propriilor compatrioţi. Era greu de crezut că arabii s-ar fi putut afla mai aproape de englezi sau francezi decît de coreligionarii turci. În sinea lor, ei îşi dădeau seama că sînt manevraţi. Disputa cu turcii ar fi dorit s-o rezolve ca între musulmani, fără prezenţa „necredincioşilor"; incapabili s-o facă, erau plini de amărăciune şi continuau revolta alături de aliaţii europeni, neavînd altă cale de ales.

În aceste condiţii, talentul lui Lawrence de a se disimula şi de a se integra organic mişcării arabe, bazîndu-se şi pe experienţa sa din Orient, avea să joace un rol esenţial în dirijarea şi canalizarea revoltei pe căi mai naturale ce nu se potriveau preceptelor purtării războiului, cuprinse în cursurile de tactică şi strategie ale şcolilor militare din Europa.

Nucleul de bază al armatei lui Feisal îl constituiau şase-şapte sute de mercenari cămilari recrutaţi din oazele Arabiei centrale de un şeic oarecare pentru armata otomană, dar care se alăturaseră în bloc revoltei arabe din Hedjaz. Izolaţi de locurile lor de baştină, aceşti beduini din triburile Ageyl nu puteau

dezerta sau părăsi poziţiile de luptă pentru a se repezi pînă la corturile familiale, aşa cum făceau luptătorii beduini de prin părţile locului. Alături de ei luptau diferite triburi din Hedjaz, dar şi numeroşi dezertori din armata otomană ce îşi găsiseră salvarea în armata emirului.

Lawrence îşi încropise o gardă personală, formată din 80—90 de mercenari, bine plătiţi, recrutaţi dintre elementele cele mai dubioase şi gata de orice faptă — tîlhari de drumul mare, evadaţi din puşcării, nomazi alungaţi pentru cine ştie ce purtări urîte din mijlocul comunităţilor în care trăiau, sclavi fugiţi de la stăpînii lor —, oameni în stare să sufere în tăcere cele mai grele privaţiuni ale campaniei şi să ucidă fără crîcnire la ordinele şefului lor, acel micuţ „inglesi" cu privirea blîndă, îmbrăcat în aceleaşi veşminte ca şi ei, umblînd tot în picioarele goale, mîncînd din acelaşi castron şi dormind sub acelaşi cer liber şi, în plus, vorbind perfect limba arabă, cu cele mai mici detalii dialectale.

În aprilie 1917, englezii, care cheltuiseră deja cu revolta arabă peste o jumătate de milion de lire aur, multe tone de arme, muniţii şi alimente, se gîndiră că a venit timpul să tragă totuşi un profit mai substanţial pentru campania lor din Orient de pe urma eforturilor financiare făcute în Hedjaz. În acest sens, hotărîră să organizeze o operaţiune de anvergură pentru a neutraliza definitiv pe Fakri Paşa şi trupele sale din Medina.

Colonelul Newcombe, însărcinat de statul-major din Cairo cu coordonarea operaţiunilor din Hedjaz, era tentat să încerce o lovitură la un punct situat cam la 300 km nord de Medina, pe calea ferată, pentru a întrerupe legăturile garnizoanei asediate cu Siria. Lawrence, considerînd că succesul unei astfel de acţiuni de anvergură era îndoielnic iar scopul contestabil, propuse ca împreună cu un grup de beduini să întreprindă un atac la o distanţă mult mai mare, cucerind portul Akaba din extremitatea nordică a Mării Roşii. Newcombe dîndu-şi asentimentul, Lawrence trecu la pregătirea minuţioasă a expediţiei care trebuia să străbată un drum extrem de dificil, în mare parte prin zone de deşert total.

Micul detaşament, pe care Lawrence îl luă cu el, nu număra decît 30 de oameni din garda sa personală, pe cămile, înarmaţi doar cu puşti. Fiecare om ducea 45 livre de făină, contînd să-şi completeze proviziile în puţinele puncte locuite de pe parcurs. Lawrence avea însă asupra sa şi 20 000 de *suverani* (160 kg de aur) pentru a putea ridica la luptă unele triburi din zonele apropiate punctului terminus al misiunii sale.

Plecat la 9 mai din El Ouedj, va face un lung ocol străbătînd 300 km prin deşertul Nefud (al doilea mare deşert al Peninsulei Arabice) şi va ajunge în valea Sirhan unde era şeic Nuri Shaalan, un şef local extrem de curajos, dar care ezitase pînă atunci între otomani şi revolta arabă. Diplomaţia agentului britanic, dublată de 6000 de *suverani* aur, îl cîştigă pînă la urmă pentru revoltă pe Nuri Shaalan, pumnul de oameni cu care Lawrence plecase iniţial la drum transformîndu-se peste noapte într-un detaşament impozant de 500 de războinici, fiecare cu cămila sa.

Continuîndu-şi traseul, Lawrence, pe timpul unui popas, însoţit doar de doi oameni, avea să dispară pentru două săptămîni într-o călătorie secretă în Siria în scopul cunoaşterii directe a stării de spirit a populaţiei şi pentru a lua legătură cu agenţii săi de acolo. „Întreprinzînd acest lung şi periculos voiaj în Siria, contam să întîlnesc principalii amici secreţi ai lui Feisal şi să iau în considerare poziţiile cheie ale viitoarelor noastre campanii...", avea să menţioneze el vag în „Cei şapte stîlpi ai înţelepciunii", fără să dea vreun amănunt. Abia 15 ani mai tîrziu, în corespondenţa cu biografii săi, rămînînd totuşi destul de misterios (era normal să nu-şi desconspire agenţii, în momentul respectiv Siria aflîndu-se sub stăpînirea Franţei), va dezvălui că a ajuns pînă la Baalbeck (în Libanul de azi), a poposit în suburbiile Damascului şi a văzut un număr de personaje importante, afiliate revoltei arabe, întreţinîndu-se chiar şi cu Ali Reza Paşa, comandantul garnizoanei, pe care l-a cîştigat pentru cauza revoltei şi că, la întoarcere, a aruncat în aer cîteva construcţii cu caracter militar la nord de Marea Moartă.

La 19 iunie, reîntîlnindu-şi detaşamentul în punctul Bair, la est de Maan (astăzi oraş în Iordania), a continuat marşul spre Akaba atingînd calea ferată a Hedjazului în dreptul gării Atoui. Soldaţii garnizoanei otomane, lipsiţi de griji, tocmai îşi pregăteau mîncarea în jurul tranşeelor, în timp ce un grup de ofiţeri îşi sorbea cafeaua sub o umbrelă, tolăniţi în fotolii, în faţa sălii de aşteptare. „Zaal (unul din oamenii lui Lawrence), urcînd pînă în apropiere, trase un foc şi cel mai gras dintre aceşti ofiţeri, înclinîndu-se încet în fotoliul său, se prăbuşi la pămînt sub privirile îngrozite ale asistenţei". Arabii, urlînd, se aruncară la atac. Mai mulţi dintre militarii otomani reuşiseră să se baricadeze într-una din clădirile gării, dar oamenii lui Lawrence le jefuiră pe celelalte şi le dădură foc.

La începutul lui iulie, trupa lui Lawrence se întîlni pentru prima oară cu o forţă inamică mai serioasă la sud de Maan, în

punctul de aprovizionare cu apă Aba El Lissan. Bătălia, începută în zori, se termină cu o victorie totală a arabilor. 300 de soldaţi inamici fură ucişi şi 160, în majoritatea lor răniţi, căzură prizonieri. În cursul întregii lupte beduinii nu pierdură decît doi oameni. Drumul spre Akaba era acum deschis.

Garnizoana inamică de la Akaba, numărînd doar 300 de oameni, se trezi complet izolată. Apărarea se prezenta extrem de slabă, toate lucrările de fortificaţii fiind dirijate în direcţia mării de unde s-ar fi putut aştepta, în mod normal, la un eventual atac; spatele frontului era însă complet descoperit. Demoralizată şi rămasă fără nici un sprijin din afară, garnizoana otomană capitulă fără luptă. Trecuseră exact două luni de cînd Lawrence plecase din El Ouedj doar cu un grup de 30 de oameni. Armata sa număra acum 2 000 de luptători, alte triburi arabe alăturîndu-i-se. Dar cei 20 000 de *suverani* aur i se terminaseră, iar proviziile capturate de la garnizoana otomană erau insuficiente pentru a hrăni mulţimea neaşteptată de beduini ce i se alăturau. Pentru a face faţă situaţiei se dovedea necesar un contact rapid cu statul-major de la Cairo în vederea obţinerii de ajutoare.

Însoţit de opt oameni, Lawrence plecă la Cairo urmînd vechiul drum al pelerinilor prin Sinai, străbătînd pe cămile distanţa de 250 km prin deşertul lipsit de orice sursă de apă doar în patruzeci şi nouă de ore. Efectul victoriei de la Akaba a fost extrem de puternic la statul-major de la Cairo. Lawrence primi imediat gradul de maior, fiind propus, totodată, pentru una dintre cele mai mari decoraţii britanice, *Ordinul Băii;* creditul său devenise acum considerabil şi faima de necontestat. Succesul repurtat datorită iniţiativei sale, combătută iniţial de şefii ierarhici, şi care fusese realizat fără să expună viaţa vreunui alt militar englez decît a lui proprie, provocase o satisfacţie deosebită, mai cu seamă că rezultatul apărea foarte apreciabil. Lunga linie de comunicaţii otomană era ameninţată acum pe 1 000 km, iar luptătorii arabi se apropiaseră de aripa dreaptă a frontului britanic din Palestina putîndu-i oferi un sprijin real. Marea Roşie fusese curăţată de otomani, aceştia nemaifiind în măsură să plaseze mine şi să strecoare spioni în spatele liniilor britanice.

Lawrence, exploatînd succesul obţinut, se duse imediat la Clayton pentru a-i prezenta propunerile sale: baza de la El Ouedj trebuia să fie înlocuită cu Akaba, toate trupele lui Feisal urmînd să fie concentrate în zona portului proaspăt cucerit; operaţiunile din jurul Medinei încetînd să reprezinte un interes major, întregul sprijin britanic în ofiţeri, material de război şi

aur va trebui îndreptat spre Akaba; Feisal va fi detaşat de forţele lui Hussein şi va deveni comandantul unei armate plasate sub ordinele statului-major din Egipt. În plus, lui Lawrence, obţinînd mînă liberă în toate problemele Arabiei, i se puse la dispoziţie o sumă importantă — 200 000 *suverani* aur — şi va fi subordonat direct Comandamentului de la Cairo, avînd astfel o largă marjă de acţiune.

Într-una din zile, Lawrence fu primit de generalul Allenby, care îl înlocuise de puţin timp la comanda supremă pe Murray, după ce acesta se împotmolise cu frontul în faţa Gazei, suferind pierderi grele. Allenby, pe atunci în vîrstă de 56 de ani, era unul din cei mai buni generali ai armatei engleze, cu o bogată experienţă de luptă în colonii. Participase în Africa de Sud, mai întîi la războiul cu zuluşii, apoi cu burii, comandînd un regiment de lăncieri. Războiul mondial îl începuse în 1914, în Franţa, în fruntea diviziei engleze de cavalerie, apoi comandase Corpul 5 armată şi Armata a III-a pe Somme şi Artois cu rezultate meritorii. Fusese numit comandant al frontului din Palestina, la 28 iunie 1917, aşteptîndu-se de la el o schimbare pozitivă cît mai rapidă a mersului operaţiunilor.

Întîlnirea lui Allenby cu Lawrence a avut loc în ultima zi, înainte ca agentul englez să se întoarcă în Arabia. „A fost o întrevedere comică — povesteşte Lawrence — deoarece Allenby, fiziceşte, era voluminos şi plin de încredere în sine, iar moralmente atît de mare încît cu greu concepea micimea noastră, a celorlalţi. Şedea în scaunul său privindu-mă nu drept în faţă, cum avea obiceiul, ci cu coada ochiului, vădit încurcat... Oricum, nu era pregătit pentru ceva atît de ciudat ca o întîlnire cu persoana mea — un om mic de statură, în veşminte lungi de mătase, cu picioarele goale — şi care se oferea să învingă pe inamic dacă i se dădeau, pentru a-şi convinge şi păstra adepţii săi, provizii, arme şi două sute de mii *suverani* aur. Allenby nu putea discerne în acest personaj ce-i sta în faţă partea reală a omului de acţiune de aceea a şarlatanului. Nu mi-a pus multe întrebări, nici n-a vorbit prea mult; a cercetat harta şi mi-a ascultat cu atenţie expunerea în care descriam Siria răsăriteană şi locuitorii ei. În cele din urmă a ridicat capul şi mi-a spus: Bine. Am să fac tot ce se poate pentru dumneata, şi cu asta întrevederea s-a sfîrşit. Nu am fost sigur că l-am cîştigat cu totul, dar mai tîrziu am aflat: primo — că generalul Allenby făcea exact ceea ce gîndea; secundo — că el putea satisface şi pe cel mai exigent, cel mai lacom dintre subordonaţii săi".

Bucurîndu-se de întregul sprijin al noului comandant britanic al frontului, Lawrence se puse pe treabă, deplasîndu-se la El

Ouedj şi apoi la Djeddah pentru a-l întîlni pe rege şi a-l convinge să permită deplasarea forţelor lui Feisal la noua bază de la Akaba.

La sfîrşitul lui august, statul-major al lui Feisal şi 3 000 de luptători din armata sa regulată se instalară la Akaba (astăzi portul Iordaniei la Marea Roşie). Baza se organiză rapid: o navă de război britanică, „Humber", staţiona în port; mai sosiră două companii egiptene, cinci automitraliere, o staţie T.F.F. Un număr important de ofiţeri europeni se ocupau de muncile administrative şi de aprovizionare, în timp ce Jaffar Paşa, secondat de un ofiţer britanic, făcea instruirea trupelor arabe. La Kuntilla, 60 km nord-vest de Akaba, se amenajase un aerodrom de campanie pentru o escadrilă de bombardament. Între timp, debarcă şi un detaşament francez dispunînd de o baterie de artilerie montană, dotată cu tunuri de 65 mm, deservită de soldaţi nord-africani, în total 150 de oameni.

În septembrie, Lawrence organiză o expediţie împotriva căii ferate Damasc-Medina. Acţiunea se va desfăşura într-un punct din apropierea gării El Meduara, surprinzînd un tren încărcat cu trupe ce venea dinspre Medina şi pe care îl aruncă în aer. Aproape toţi pasagerii au fost ucişi sau luaţi prizonieri. Printre ei se afla şi un grup de ofiţeri şi subofiţeri austrieci plecaţi în permisie.

Urmă un nou raid asupra căii ferate, la începutul lui octombrie, cînd, împreună un căpitanul Pisani, comandantul detaşamentului francez de la Akaba, atacă la sud de Maan. Pentru această acţiune Lawrence primi *Crucea de război* franceză, iar Pisani *Crucea militară* britanică. În decurs de două luni fură distruse 17 locomotive şi mai multe garnituri feroviare, circulaţia pe linia ferată devenind, pe zi ce trecea, o problemă tot mai gravă pentru inamic.

Prestigiul lui Lawrence în rîndul arabilor luase proporţii greu de descris. El era în ochii lor nu numai marele distribuitor de aur şi arme, ci şi omul capabil să facă 100 km pe spatele unei cămile ca cel mai tenace războinic beduin, să se bată corp la corp şi să-şi conducă trupa la victorie prin foc şi moarte. Cînd apărea în mijlocul luptătorilor beduini era întîmpinat cu salve trase în aer şi strigăte de *Urens! Urens!*, ca un adevărat şef de bandă după o „razzia" reuşită din care războinicii se întorceau cu o pradă bogată.

Anul 1917 fusese nefavorabil pentru fronturile otomane din Orientul Mijlociu. Trăgînd învăţăminte din tragedia lui Townsend de la Kut-El-Amara, guvernul imperial al Indiilor, ce avea răspunderea frontului din Mesopotamia, organiză temeinic

a doua campanie de-a lungul Tigrului. În februarie, generalul Maud, care avea acum comanda, încercui, la rîndul său, Kut-El-Amara, recucerind această poziţie-cheie în mai puţin de trei săptămîni şi capturînd 7000 de prizonieri, 38 de tunuri, trei canoniere fluviale. Drumul spre Bagdad era deschis. Generalul rus Baratoff, care înaintase, în mai 1916, din Persia în Mesopotamia şi se retrăsese în urma eşecului ofensivei britanice de atunci, îşi trimise din nou diviziile peste frontieră pentru a face joncţiunea cu armata lui Maud. Britanicii ocupaseră, la 12 martie 1917, Bagdadul şi înaintaseră mai departe pe malurile Dialei, un afluent al Tigrului, unde îi vor întîlni, la 2 aprilie, pe soldaţii ruşi ai generalului Baratoff. Mai departe, armata lui Maud ocupă Samarra, ajungînd la poalele muntelui Hamrin, la 115 km nord de Bagdad. Marile călduri ale verii irakiene opriră ofensiva engleză, care va fi reluată abia în toamnă, dar sub altă comandă; generalul Maud murise între timp de holeră, fiind înlocuit cu generalul Marshall.

Frontul din Palestina, care bătuse aproape un an pasul pe loc sub comanda generalului Murray, reorganizat acum minuţios de Allenby, începu să se mişte, la începutul lui noiembrie englezii ocupînd în decurs de două săptămîni litoralul mediteranean de la Gaza şi pînă la Jaffa. Apoi, întorcînd flancul drept, Allenby se îndreptă spre Ierusalim, intrînd în „oraşul sfînt", fără să întîmpine rezistenţă, la 9 decembrie 1917. Lawrence, care tocmai fusese chemat la statul-major al comandantului-şef, părăsindu-şi pentru cîteva ore veşmintele beduine şi împrumutînd o uniformă de maior britanic, avu cinstea să intre în Ierusalim făcînd parte din cortegiul principal al învingătorilor. Dar războiul din Orientul Arab nu se încheiase: în faţa celor 600 000 de soldaţi britanici din Palestina şi Mesopotamia se găseau încă 45 de divizii turce sub comanda directă a generalului german Erich von Falkenhayn şi pentru zdrobirea acestora vor urma alte lupte grele în cursul anului 1918.

Pentru a-i sprijini flancul drept, Allenby ceru armatei arabe să-şi deplaseze acţiunile mai spre nord, în direcţia sudului agricol al Siriei care continua să aprovizioneze armatele otomane. În ianuarie 1918, beduinii lui Lawrence, însoţiţi de o companie britanică de automobile blindate, atacă din nou calea ferată Damasc—Medina la sud de Maan, provocîndu-i distrugeri întinse. Iritaţi, otomanii trimiseră în urmărire trei batalioane de infanterie, un escadron de cavalerie, două obuziere şi 30 de mitraliere, surprinzîndu-l pe Lawrence doar cu 100 de meharişti din garda emirului Zeid, detaşamentul său personal, cîţiva

mitraliori marocani şi francezi şi un grup de nomazi aparţinînd unui trib din regiune. Ciocnirea se desfăşură în apropierea satului Tafilah. Manevrîndu-şi oamenii cu dibăcie, deşi în inferioritate numerică, Lawrence obţinu cea mai concludentă victorie militară din cariera sa. Otomanii pierdură 650 de oameni (400 de morţi şi 250 de prizonieri), 27 de mitraliere şi 200 de animale de povară.

În continuare, agentul britanic va trăi o serie de aventuri solitare, extrem de periculoase. Pătrunzînd singur în Deraa, important punct strategic al frontului otoman şi mare gară de cale ferată la 100 km sud de Damasc (astăzi reşedinţa administrativă a unei provincii siriene la frontiera cu Iordania) şi fiind arestat de jandarmii turci ca dezertor arab, abia a scăpat cu viaţă evadînd din închisoare după ce avea să fie torturat îngrozitor. Altă dată, deghizat ca ţigancă şi întovărăşit de unul din oamenii gărzii sale personale, îmbrăcat la fel ca şi el în veşminte de femeie, a intrat în Amman, parcurgînd străzile înţesate de soldaţi otomani. De notat că, în acel moment, pe capul său fusese pus un mare premiu în aur de către comandamentul inamic.

Pentru septembrie 1918, Allenby, ce primise noi întăriri, hotărî declanşarea ofensivei finale. El ceru lui Lawrence ca în ajunul ofensivei să distrugă comunicaţiile în jurul oraşului Deraa, de unde, din linia ferată Damasc—Medina, se desprindea o ramificaţie spre Palestina, pe care se făcea aprovizionarea frontului otoman. În fruntea unei coloane de 400 de luptători arabi, 35 de genişti egipteni, 30 de mitraliori gurkhas (soldaţi de profesie, recrutaţi de englezi în Nepal), 140 de nord-africani sub comanda căpitanului francez Pisani, cu patru tunuri de munte şi cinci automobile blindate, făcînd un ocol de 300 km prin deşert, Lawrence ajunse la oaza Azrak, la nord-est de Amman. Două avioane ale armatei din Egipt îi fură trimise în sprijin.

La 17 septembrie, oamenii lui Lawrence, atacînd simultan în mai multe puncte atît linia ferată principală cît şi ramificaţiile, izolară complet Deraa, această placă turnantă a comunicaţiilor armatei inamice, privînd cartierul general germano-otoman de la Nablus (al generalului Liman von Sanders, ce comanda efectiv frontul din Palestina) atît de posibilitatea primirii de întăriri, cît şi a evacuării materialului în caz de retragere.

Ofensiva lui Allenby, pornită în noaptea de 18—19 septembrie, se desfăşură de la început sub semnul victoriei totale. La 22 septembrie seara, armatele a 7-a şi a 8-a otomane încetaseră să mai existe, englezii făcînd 40 000 de prizonieri şi capturînd 265 de tunuri. A urmat la rînd Armata a 4-a, din

sudul Siriei, transformată şi ea într-o masă de fugari. În cîteva zile, britanicii luaseră 75 000 de prizonieri, din cele trei armate otomane nereuşind să scape decît 17 000 de oameni. Comandantul lor, generalul Liman von Sanders, abia evitase să nu fie luat prizonier la Nablus. Ceea ce a urmat avea înfăţişarea unui simplu marş triumfal pentru armatele aliate. Întreaga Sirie era în fierbere, ridicîndu-se pentru a saluta eliberarea atît de mult aşteptată după patru secole de stăpînire otomană.

La 1 octombrie, Damascul în sărbătoare primea cu un entuziasm de nedescris avangarda armatei lui Feisal. Lawrence, care s-a aflat printre primii intraţi în capitala siriană, descrie astfel acele clipe memorabile: „Destul de liniştiţi, am mers pe lunga stradă spre clădirea Guvernămîntului, pe malul Baradei. Drumul era ticsit de oameni aliniaţi pe ambele părţi sau îngrămădiţi la ferestre, la balcoane, pe terase. Mulţi plîngeau, unii aclamau, alţii mai informaţi ne strigau numele; dar cei mai mulţi priveau şi priveau, bucuria strălucindu-le în ochi... Fiecare bărbat, femeie şi copil din acest oraş cu un sfert de milion de locuitori părea că a ieşit în stradă. Damascul înnebunise de bucurie. Bărbaţii îşi zvîrleau fesurile şi turbanele în aer, femeile îşi sfîşiau voalurile. Se aruncau flori, covoare, şaluri înaintea noastră. Pe deasupra strigătelor bărbaţilor şi ţipetelor femeilor se auzea corul mulţimii cîntînd: Feisal, Nasir, Shukri, Urens (Lawrence). În noaptea aceea Damascul va trăi un carnaval cum nu mai văzuse de sute de ani..."

Prima preocupare a lui Lawrence, după „baia" de entuziasm popular prin care a trecut, a fost de a pune pe picioare un guvern provizoriu corespunzător intereselor ce le reprezenta. El îi organiză lui Feisal o primire la fel de triumfală, solicitînd cavaleriei australiene şi regimentului de spahii francez, care atinseseră periferiile oraşului, să se oprească pentru a permite mai întîi emirului şi celor 1500 de călăreţi ai săi să defileze în aclamaţiile mulţimii ieşite în întîmpinare.

La Damasc, Feisal avea să se întîlnească pentru prima oară cu marele învingător Allenby, care, imediat după război, va primi gradul de mareşal al armatei britanice şi titlul de viconte, parlamentul votînd propunerea de a i se acorda şi o donaţie de 50 000 de lire sterline pentru merite deosebite. Lawrence, avansat colonel în ultimele zile ale războiului, îi ceru lui Allenby permisiunea de a se întoarce de la Damasc direct în Anglia, fiind complet epuizat. Misiunea sa de război se încheia aici. Dar el se va mai reîntoarce în anii următori pentru a continua acţiunea începută în slujba Imperiului britanic, pentru ca apoi,

nemulţumit de rolul ce i se atribuia, să dispară sub un alt nume, ca simplu soldat într-o unitate a armatei engleze.

Va urma perioada de glorie naţională a colonelului Lawrence, despre care, pînă atunci, în ciuda isprăvilor sale din cursul războiului în Arabia, marele public nu ştia prea multe. Cel ce îl va face celebru va fi un ziarist american, Lowell Thomas, cu care se întîlnise în 1918, cînd acesta, în calitatea sa de corespondent de război, ajunsese pe frontul din Palestina. Ronald Storrs, guvernator al Ierusalimului, proaspăt ocupat de armata britanică, i l-a prezentat ziaristului american, Lawrence aflîndu-se în trecere prin oraşul sfînt. Imaginea unui ofiţer britanic îmbrăcat în veşminte de beduin îl entuziasmă pe american, aventurile acestui personaj pitoresc, despre care începuse să se povestească multe în cercurile ofiţereşti din Palestina, promiţîndu-i subiecte interesante pentru reportajele sale. Aşa că ziaristul american se grăbi să obţină de la statul-major al lui Allenby un permis pentru a putea ajunge la Akaba, unde se afla în acel moment baza principală a lui Lawrence.

Lowell îşi cunoştea bine meseria pe care, însă, o exersa într-o manieră zgomotoasă, tipică presei de senzaţie, alergînd după poveşti fanteziste şi exagerînd realitatea pentru a fi cît mai mult pe gustul marelui public. El petrecu cîteva săptămîni în Orient, culegînd diverse întîmplări anecdotice pe care le acomodă manierei proprii de a scrie, încurajat în fabulaţiile sale de însuşi Lawrence, acesta lăsîndu-se fotografiat în atitudini pline de exotism de Harry Chase, însoţitorul lui Lowell în călătoria sa pe frontul arab. După o excursie pe cămile la vestigiile arheologice ale anticei capitale a regatului nabatheean de la Petra (în Iordania de azi), unde realizară splendide clişee, ziaristul american şi fotograful său se întoarseră acasă, pregătindu-se să valorifice cît mai profitabil plimbarea întreprinsă fără prea multe emoţii în spatele frontului din Arabia.

După terminarea războiului mondial, survenită la scurt timp, ziaristul american organiză la New York o serie de reprezentaţii constînd din conferinţe urmate de proiecţii de fotografii şi scurte secvenţe de film în care îşi povestea amintirile de pe fronturile aliate. Cele mai bine primite au fost relatările despre operaţiunile militare din Palestina şi Arabia, episoade romantice de care spectatorii n-auziseră vorbindu-se prea mult pînă atunci. Aceste reprezentaţii erau intitulate „Cu Allenby în Palestina şi cu Lawrence în Arabia", ziaristul american lăsînd să se înţeleagă că fusese confidentul celor două personaje celebre în cursul operaţiunilor militare din Orient, participînd direct, alături de aceştia, la diverse acţiuni. Într-o scrisoare adresată cu mulţi ani

mai tîrziu unui prieten, Lawrence va pune lucrurile la punct: „Lowell nu m-a însoţit în nici un raid şi în nici o operaţiune în Arabia. Nu ştiu exact cît timp a rămas în această ţară, deoarece el sosise tocmai cînd eu eram plecat într-o expediţie în interior şi am fost din nou plecat atunci cînd s-a reîmbarcat. Cred că a rămas acolo zece sau cincisprezece zile în total, din care am fost împreună, la Akaba, probabil vreo trei zile". Dar, în 1919, cînd Lowell îşi desfăşura reprezentaţiile la New York şi apoi la Londra, micuţul colonel n-avea nici un interes să facă astfel de precizări, ci dimpotrivă.

Un impresar englez, văzînd unul din spectacole la New York, fu surprins să ia cunoştinţă în America de faptele de arme britanice din Orient, complet ignorate pînă atunci în Anglia. Aşa că se grăbi să-l angajeze imediat pe ziaristul american pentru o întreagă stagiune la Londra, care se va desfăşura, fără întrerupere, din septembrie 1919 pînă în ianuarie 1920 la „Covent Garden" şi apoi la „Albert Hall". Spectacolele, organizate în stil american, deschise de o fanfară ce executa arii militare într-un decor de operetă, avură un succes enorm. Întreaga Londră se precipită să le asculte şi să le vadă, la ele asistînd peste un milion de persoane printre care miniştri, generali, toată protipendada.

Lawrence devenise peste noapte eroul naţional al Angliei, chipul „celebrului colonel" surîzînd enigmatic pe prima pagină a ziarelor, în timp ce pictori de prima mînă se înghesuiau să-i facă portretul, iar sculptorii să-i cioplească bustul în diverse interpretări artistice. Era căutat de politicieni, generali, exploratori, artişti şi scriitori, prietenia sa, de pildă, cu marele dramaturg Bernard Shaw dăinuind întreaga viaţă.

Lowell, plimbîndu-şi spectacolele timp de patru ani prin întregul Imperiu britanic, de pe urma cărora realiză o adevărată avere, îi va împrăştia peste tot faima. Americanul avea un real talent şi genul său de spectacol atrăgea mulţimile ca un magnet. El vorbea unui popor care fusese întotdeauna interesat de ţările exotice, de tot ce era în legătură cu imperiul său colonial, prezentînd, reunite într-un singur individ, imaginile a două personaje tipice ale literaturii de ficţiune din ţările colonizatoare şi în special din Anglia. În prima imagine era înfăţişat europeanul, prieten şi sprijinitor paternal al indigenilor primitivi, subjugaţi de prestigiul său de om alb, de spiritul său justiţiar, de superioritatea cu care dă sfaturi suveranilor bruni sau negri, conducîndu-i spre civilizaţie. A doua imagine, tot atît de artificială şi de clasică, era aceea a agentului secret, a „Superspy" care vorbeşte şi se înveşmîntează ca un indigen

pentru a se putea amesteca în mulţimile exotice, spionul care reuşeşte întotdeauna să păcălească şi să ridiculizeze pe inamic. Un fel de superman alb, des întîlnit în romanele de aventuri răspîndite în lumea anglo-saxonă.

Lawrence nu l-a descurajat deloc pe Lowell în prezentarea fabulaţiilor sale, iar atunci cînd a avut ocazia s-a grăbit să-l încurajeze. Ziaristul american, pregătind o carte despre Lawrence, s-a văzut cu el, în mai multe rînduri, solicitîndu-i unele amănunte. Lawrence i-a citit unele pasaje din „Cei şapte stîlpi ai înţelepciunii", la care tocmai lucra, şi cînd americanul şi-a exprimat îndoiala asupra autenticităţii anumitor întîmplări, i-a răspuns cu umor: „Merge, merge. Doar dumneavoastră ştiţi bine că istoria nu este făcută din adevăruri".

Ar mai fi de adăugat că succesul spectacolelor prezentate de ziaristul american se baza, într-o oarecare măsură, în afara senzaţionalului ieftin al aventurilor exotice, înflorite pe gustul publicului, şi pe situaţia politică din acel moment: rivalitatea anglo-franceză din Orient pasiona opinia publică britanică şi atrăgea atenţia asupra campaniei din Palestina, iar modul cum era prezentat rolul lui Lawrence flata pe englezul mijlociu în revendicările şi prejudecăţile sale.

Îmbătat de gloria legendei ţesută în jurul persoanei sale, Lawrence petrecu aproape doi ani din viaţă departe de scena politică, de activităţile secrete care îşi puseseră atît de mult amprenta asupra destinului său, dedicîndu-se, între două banchete date în onoarea lui, redactării istoriei marii revolte arabe — „Cei şapte stîlpi ai înţelepciunii". Va reuşi să-şi încheie complet cartea la începutul anului 1921.

Scriindu-şi opera, Lawrence fu cuprins din nou de nostalgie după timpurile trăite în Orient şi aventurile ce-i aduseseră gloria, căutînd primul prilej pentru a se reîntoarce acolo. Acesta îi fu oferit în februarie 1921, cînd Winston Churchill, pe atunci subsecretar de stat la ministerul de război, a fost numit în fruntea lui *Colonial Office*.

Desemnarea lui Churchill ca ministru al coloniilor se datorase impasului grav în care se găsea politica colonială britanică, îndeosebi în Orient, unde situaţia se înrăutăţea, iritînd numeroasele familii engleze ai căror fii continuau să-şi piardă viaţa în ţări îndepărtate, la aproape doi ani de la terminarea războiului mondial. Mulţimi compacte manifestau pe străzile Londrei, purtînd pancarte ce exprimau dorinţa întregii naţiuni: „Aduceţi-ne înapoi băieţii!" Contribuabilii, împovăraţi de mpozitele necesitate de acoperirea cheltuielilor militare, cereau guvernului să reducă la maximum aruncarea banilor lor în gura

nesăţioasă a politicii de cuceriri coloniale şi să se retragă cît mai curînd posibil din teritoriile străine, în primul rînd din Orient. Fiind cunoscute calităţile politice ale lui Churchill, marile sale disponibilităţi de a se descurca în situaţii limită, capacitatea sa de adaptare şi manevrare, toate acestea dublate de puterea sa rapidă de decizie, de fermitatea conducerii, precum şi de devotamentul intransigent faţă de interesele coroanei britanice, alegerea se oprise asupra persoanei sale în ceasul al doisprezecelea.

Luîndu-şi postul în primire, Churchill înfiinţă un departament al Orientului Mijlociu, înconjurîndu-se de specialişti ca Meinertzhagen, fostul colaborator al lui Allenby în Palestina, Clayton, fostul şef al *Intelligence Service*-ului de la Cairo, Hubert Young, fostul adjunct al lui Lawrence în Arabia. El îi ceru, de asemenea, lui Lawrence să intre în serviciul său în calitate de „consilier politic". Tînărul colonel, denumit, datorită legendei create în jurul său, „regele neîncoronat al Arabiei", acceptă imediat, condiţionîndu-şi de la început prezenţa la *Colonial Office* de o largă libertate de acţiune, de luarea în considerare a ideilor sale privind relaţiile cu ţările arabe.

După cum arăta situaţia existentă în momentul respectiv, Anglia nu putea nici să ocupe, nici să guverneze aceste ţări, în pofida enormelor cheltuieli militare şi a prezenţei unui mare număr de trupe britanice la faţa locului. Atunci de ce n-ar fi însărcinat ea pe suveranii indigeni să administreze regiunea în interesul politicii guvernului de la Londra? Marea Britanie ar fi continuat astfel, prin persoane interpuse, să acţioneze din punct de vedere politic şi economic în aceste ţări. Totul era să-şi aleagă oamenii de încredere.

În această privinţă, Lawrence, expunîndu-şi ideile sale privind rezolvarea crizei, continua să-i estimeze pe haşemiţi, ca fiind cei mai convenabili. El considera că datorită relaţiilor sale cu prinţul Feisal, cu fraţii acestuia şi cu tatăl lor, regele Hussein al Hedjazului, va reuşi să manevreze lesne. Haşemiţii, după părerea sa, ofereau toate garanţiile. Nu le promiseseră oare englezii, încă din octombrie 1915, teritoriile situate între Egipt şi linia Alep-Mossul-Bagdad-Bassra? Lawrence opina ca Feisal să fie numit rege al Irakului şi Siriei (ocupată, între timp, de francezi), iar Abdallah rege al Transiordaniei, formînd împreună cu Hedjazul o confederaţie statală prezidată de regele Hussein. Cum acesta era şi mare şerif la Mecca, ar fi fost uşor să-l proclame Calif al Islamului. Desigur, înalta funcţie religioasă de şef suprem al credincioşilor musulmani mai era încă deţinută de sultanul de la Istanbul, dar puterea acestuia se prezenta atît de

slabă încît n-ar fi fost o problemă dificilă să fie deposedat de titlul de calif, care urma să revină (după patru sute de ani) din nou unui arab în persoana regelui Hussein. Considerînd că asupra acestuia s-ar putea exercita o influenţă directă, dirijîndu-i-se deciziile — şi Lawrence asigura că Hussein se va arăta suplu şi comprehensiv —, se crea un avantaj deosebit pentru interesele britanice, deoarece puterea califului se întindea pînă în Malaysia şi în Indii, unde trăia o populaţie de peste o sută de milioane de musulmani.

Prima decizie mai importantă a lui Churchill, în calitatea sa de şef al lui *Colonial Office*, a fost de o organiza o conferinţă menită să ia hotărîri privind soluţionarea problemelor Orientului Arab în conformitate cu interesele politicii britanice. El reuni în jurul aceleiaşi mese rotunde, în martie 1921, la Cairo, pe toţi specialiştii în problemele arabe de care dispunea: Sir Percy Cox, guvernatorul Mesopotamiei, Clayton, Cornwalis, Young, protagoniştii lui *Arab Bureau* din timpul războiului mondial, Trenchard, mareşal de aviaţie, Gertrude Bell, celebra călătoare şi spioană care trăia de peste douăzeci de ani în Orientul Mijlociu, Jaffar Paşa, fost colonel otoman şi apoi şeful de stat-major al armatei arabe şi, bineînţeles, vechea noastră cunoştinţă, colonelul Lawrence. Pentru Irak, se găsi ca soluţie transformarea sa într-un regat constituţional şi numirea ca suveran a lui Feisal, fostul rege al Siriei, din 1920, detronat de francezi, care sosise la Cairo în timpul conferinţei. De aici, sub aripa protectoare a coroanei britanice, Feisal va debarca, la sfîrşitul lui iunie 1921, în portul irakian Bassra. Trei săptămîni mai tîrziu, consiliul de miniştri irakian îl proclamă rege, fiind confirmat printr-un referendum la care locuitorii ţării, în mare parte analfabeţi, fuseseră chemaţi să voteze noua formă de guvernămînt şi constituţia ţării. Marea Britanie încheie, la scurt timp, un tratat cu regatul irakian, mandatul englez fiind fixat pentru un termen de douăzeci de ani.

Transformarea Irakului într-o monarhie condusă de regele Feisal n-a pus capăt mişcărilor antibritanice, escadrilele *R.A.F.* intervenind în repetate rînduri pentru a înăbuşi revoltele kurzilor, asirienilor, şiiţilor, care izbucneau în diverse locuri. Modificîndu-şi din nou tactica, Marea Britanie va consimţi, în 1930 — prin acordul încheiat cu guvernul irakian al lui Nuri Said, omul de încredere al regelui Feisal încă din timpul războiului din Hedjaz —, să recunoască *de jure* independenţa Irakului, păstrîndu-şi însă importante privilegii pe o perioadă de 25 de ani, inclusiv bazele aeriene de la Habbaniya şi Suiba, lîngă Bagdad şi Bassra, care vor fi evacuate abia după victoria

revoluţiei republicane din 1958.

La Conferinţa de la Cairo, din primăvara anului 1921, o altă problemă ce rămînea de rezolvat era aceea a teritoriului de la est de rîul Iordan, regiune cunoscută sub numele de Transiordania. Ocupată în cursul războiului mondial de trupele britanice în partea de nord şi de armata arabă în sud, în zona Golfului Akaba, această regiune slab populată şi cu resurse economice extrem de sărace rămăsese, după încheierea ostilităţilor, oarecum în părăsire, Anglia concentrîndu-şi forţele armate din Orientul Mijlociu în Irak şi Egipt unde trebuia să facă faţă repetatelor revolte şi răzmeriţe ale populaţiei. În Transiordania, ofiţeri ai *Intelligence*-ului puseseră pe picioare fantomatice administraţii locale în cele cîteva tîrguşoare existente atunci în ţară, foste reşedinţe ale unor garnizoane otomane, îndeosebi pe linia ferată a Hedjazului care străbătea întreaga regiune de la frontiera siriană pînă la Medina.

În noiembrie 1920, emirul Abdallah, fiul regelui Hussein al Hedjazului, avînd intenţia de a merge spre Damasc pentru a-l ajuta pe fratele său, Feisal, să-şi recapete tronul ce-i fusese luat de francezi, ajunse în fruntea unui detaşament de beduini la Maan, puţin mai la nord de Golful Akaba, localitate şi gară importantă pe calea ferată a Peninsulei Arabice, unde rămase circa o lună şi jumătate pentru a-şi organiza forţele. La începutul anului următor a sosit la Karak, o altă localitate, mai la nord, în apropiere de Marea Moartă. Aici se găsea, cu titlu de consilier al guvernămîntului din provincia Moab, căpitanul englez Kirkbride, viitor rezident britanic în emiratul Transiordaniei. La apariţia detaşamentului beduin, administraţia fantomă din Moab, ce avea sub ordinele sale doar 50 de poliţişti, s-a destrămat imediat, Abdallah formînd un nou guvernămînt local şi luînd titlul de emir al Karakului. Între timp, guvernămîntul mandatar, stabilit la Amman, difuza un afiş în care se menţiona: „Guvernămîntul britanic a fost informat că un mic grup a venit din Hedjaz pentru a combate Franţa în Siria, pretinzînd că ar avea sprijin britanic. Guvernămîntul britanic nu ia în considerare pe nici una din persoanele aparţinînd acestui grup şi avertizează populaţia să nu i se alăture".

Dar, după cît se pare, afişul respectiv nu era decît o simplă diversiune faţă de aliaţii francezi, deoarece Abdallah, care s-a dus cu trenul la Amman, va fi foarte bine primit de acelaşi guvernămînt britanic ce îl dezavuase doar cu cîteva zile mai înainte. Plecînd mai departe, la Ierusalim, Abdallah îl va întîlni pe ministrul coloniilor, Winston Churchill, în trecere prin oraş.

După mai multe întrevederi, dintre care cea mai importantă a avut loc la 27 martie 1921, cu participarea lui Herbert Samuel, înaltul comisar britanic în Palestina şi a consilierului lui Churchill pentru probleme arabe, colonelul Lawrence, englezii au hotărît să-i încredinţeze Transiordania lui Abdallah pentru a stabili ordinea.

În aprilie 1921, Abdallah s-a instalat într-un cort imens, pe locul unde se află astăzi palatul regal din Amman, formînd un singur guvernămînt pentru întreaga Transiordanie. Anul următor, la invitaţia lui Churchill, emirul Abdallah s-a deplasat la Londra pentru a stabili o reglementare definitivă în vederea independenţei noului stat.

În perioada dintre cele două războaie mondiale, Marea Britanie a fost implicată direct şi extrem de puternic în acest emirat, trimiţînd în prima perioadă, ca rezidenţi la Amman, două personaje celebre din istoria modernă a Orientului Mijlociu — colonelul Lawrence şi maiorul Harry St. John Philby — şi punînd pe picioare o unitate militară autohtonă de elită, „Legiunea Arabă", comandată mai întîi de căpitanul Peake, iar apoi de maiorul John Bagot Glubb, cunoscut timp de un sfert de veac sub numele de Glubb Paşa. Totodată, *R.A.F.* şi-a stabilit la Amman o importantă bază aeriană păzită de o companie de tancuri şi un escadron de cavalerie britanice, intervenind, îndeosebi în prima parte a existenţei emiratului, împotriva incursiunilor călăreţilor wahabiţi peste hotarele Transiordaniei. Mandatul britanic în această ţară va înceta abia după al doilea război mondial, în anul 1946. Emiratul se va transforma atunci în regatul Haşemit al Iordaniei, pe al cărui tron regele Abdallah, bunicul actualului suveran, Hussein Ibn Talaal, a rămas pînă în 1951 cînd a fost asasinat de un fanatic pe treptele moscheii Al Aksa din Ierusalim.

Misiunea colonelului Lawrence la Amman, în calitate de „Chief British Representative", a fost efemeră, durînd doar cîteva luni , pînă la sfîrşitul anului 1921, detaliile exacte ale acesteia rămînînd greu de desluşit pentru biografii lui Edward Thomas. „L-am trimis în Transiordania — menţiona mai tîrziu Churchill — unde grave dificultăţi se produseseră. El avea depline puteri şi servindu-se de acestea cu vechea sa energie, înlocui ofiţeri, făcu uz de forţă, restabili complet ordinea".

Există unele supoziţii că, în realitate, Lawrence a folosit şederea sa în înalta funcţie încredinţată în Transiordania pentru a instiga şi sprijini tulburările din sudul Siriei, ocupată de francezi, îndeosebi în zona Djebelului Druz, unde, cîţiva ani mai tîrziu, va izbucni o puternică şi lungă revoltă împotriva

autorităţilor mandatare. Funcţionarii francezi ce au lucrat în acele vremuri în Siria considerau că Lawrence a acţionat, în cursul prezenţei sale la Amman, împotriva intereselor Franţei atît printr-o campanie de propagandă în rîndurile populaţiei druze, cît şi prin trimiterea masivă de arme în regiunea respectivă. După părerea lor, insurecţia ce a urmat a fost susţinută şi finanţată de la început prin Transiordania, unde Sultan Al Atraş şi partizanii săi au găsit arme, bani şi refugiu, la Amman şi Azrak luptele încetînd abia atunci cînd Comandamentul francez din Siria a obţinut ca militarii englezi ce-l înconjurau pe Abdallah să nu-i mai aprovizioneze pe insurgenţi.

Activitatea colonelului Lawrence în Orientul Mijlociu se va încheia la sfîrşitul anului 1921, acesta plecînd în Anglia pentru a nu se mai reîntoarce niciodată în ţările arabe. Din motive neclarificate de nici unul din biografii săi, Lawrence, părăsind *Colonial Office,* se va angaja ca simplu soldat în *Royal Air Force,* sub numele de John Hune Ross, iar apoi, cu acelaşi grad, în *Tank Corp,* purtînd numele de Shaw. Revenit în *R.A.F.* la sfîrşitul lui 1924, tot cu gradul de soldat, fostul colonel va rămîne în aviaţie timp de încă unsprezece ani, servind în diverse garnizoane, fie în metropolă, fie în Lahore, la graniţa cu Afganistanul, sau la baza aeriană de la Karachi. Cu toate insistenţele şefilor săi ierarhici de a purta gradul său de colonel, Lawrence nu va accepta să fie altceva decît un simplu soldat.

Au fost avansate, desigur, multe ipoteze în legătură cu atitudinea sa: neînţelegeri grave cu *Intelligence Service,* nemulţumire faţă de politica britanică în privinţa familiei haşemiţilor, căreia el dorea să-i fie acordat rolul principal în lumea arabă din Orientul Mijlociu, o răbufnire a orgoliului pornind de la supraaprecierea meritelor sale privind interesele Angliei în această zonă, depresiune psihică provenită din suprasolicitarea nervoasă de pe urma aventurilor trăite în Arabia etc. Dar nici una din aceste ipoteze n-a reuşit să fie probată cu fapte concrete pînă la capăt, misterul rămînînd să subziste în continuare, aşa cum l-a înconjurat chiar de la începutul activităţii sale în Orient. Viaţa „regelui neîncoronat al Arabiei" se va stinge în mai 1935, la o lună după încetarea angajamentului său în aviaţie, în urma unui stupid accident de motocicletă. Vroind să evite doi copii care îi tăiau drumul, Thomas Edward s-a răsturnat în plină viteză, fracturîndu-şi baza craniului şi decedînd după o agonie de şase zile. Lawrence avea atunci 47 de ani.

Umbra sa va continua însă să plutească deasupra politicii

Angliei la est de Suez, alţi şi alţi „Lawrence" urcînd pe scenă sub diverse nume şi acţionînd în slujba multiplelor interese ale politicii britanice în această parte a lumii, unde descoperirea masivelor zăcăminte petroliere dubla, tripla şi înzecea valoarea strategică a regiunii, iar lupta pentru dominaţie şi zone de influenţă devenea tot mai aprigă, mai ramificată, mai dură, diplomaţia şi spionajul dîndu-şi mîna pentru a-şi juca cît mai eficient rolurile atribuite.

ADEVĂRATA FAŢĂ A ŞEICULUI ABDULLAH

Pelerinajul anual de la Mecca se afla în plină desfăşurare. O mulţime imensă de credincioşi, sporind neîncetat, ca un fluviu ce-şi umflă apele primăvara, se aduna de prin toate colţurile lumii musulmane după lungi şi extenuante călătorii întinse pe parcursul a săptămîni şi chiar luni. Caravane nesfîrşite soseau de pe vechile meleaguri ale Persiei şi Mesopotamiei, din emiratul Transiordaniei, din zona marelui Golf, mărginind spre est Peninsula Arabică, după ce străbătuseră întinderi inospitaliere de deşert, sărace în apă şi hrană, bîntuite adeseori de briganzi ce jefuiau fără milă grupurile mai restrînse de călători. Corăbii după corăbii acostau în micile porturi de la Marea Roşie, debarcînd pelerini din Egipt, Sudan şi ţările Maghrebului.

În ultimii ani, după ce Ikwanul „fraţilor în credinţă", wahabiţii — armata beduină a suveranului saudit — ocupase Hedjazul, întronînd ordinea şi stîrpind în mod nemilos tîlhăria şi furtul, numărul pelerinilor crescuse substanţial. Drumurile erau vegheate de detaşamente ale armatei wahabite ce scurtau de cap, fără prea multă vorbă, pe oricine ar fi avut poftă de jaf şi, conform dreptului coranic, tăiau mîna celui care era prins furînd cel mai neînsemnat lucru. Se ajunsese pînă acolo încît dacă cineva pierdea un obiect pe un drum oarecare, chiar într-o zonă pustie, îl găsea în acelaşi loc după săptămîni şi săptămîni, trecătorii ocolindu-l cu grijă pentru a nu fi cumva bănuiţi că ar fi dorit să şi-l însuşească. Se povestea că într-un sat, un locuitor, găsind în mijlocul uliţei un sac cu orez, s-a prezentat la primul post al Ikwan-ului pentru a-l anunţa. Întrebat dacă ştie ce se afla în sac şi răspunzînd afirmativ, pentru simpla vină de a-l fi

desfăcut spre a-i cunoaşte conţinutul, omul respectiv a fost pedepsit cu tăierea unui deget.

Cîmpia Arafa, înconjurată de un şir de coline stîncoase, în mijlocul căreia se înalţa „Jabal er Rahma" (Muntele Clemenţei), prezenta aspectul unui indescriptibil furnicar uman, numărînd şaizeci-optzeci de mii de suflete, mişcîndu-se cu greutate în jurul corturilor de toate formele, culorile şi mărimile, printre animale de povară şi bagaje lăsate în drum, fiecare aşteptîndu-şi cu răbdare rîndul pentru a ajunge la piatra sfîntă, Kaaba, şi a îndeplini ritualurile credinţei.

Prin forfota mulţimii îşi făcea loc, într-una din acele zile ale pelerinajului anului 1930, un notabil arab, după cum îl indica îmbrăcămintea. Purta pe umeri o pelerină subţire de mătase maron, tivită cu fir de aur, iar keffiehul îi era prins pe cap cu şnururi groase, aurite. Îl însoţeau doi servitori, urmîndu-l respectuos, la mică distanţă, cu palmele strînse pe mînerele sidefate ale pumnalelor curbe, purtate la brîu. Personajul, cu o bărbiţă blond-roşcată, mai puţin obişnuită prin acele locuri, se vădea de rang înalt. Purta titlul de şeic şi lua adeseori parte la consiliile de coroană ale regelui Abdel Aziz Ibn Saud, suveranul Hedjazului, Nedjdului şi al altor teritorii din Peninsula Arabică.

Şeicul Abdullah, cum se numea personajul descris mai sus, participa în acel an, 1930, pentru prima oară la un pelerinaj la Mecca, îndeplinind astfel una din îndatoririle de bază ale unui credincios fervent. Deşi se afla de mulţi ani în regiune, nu călcase niciodată pînă atunci în „haram", teritoriul sacru, ale cărui limite urmau, conform tradiţiei musulmane, punctele unde se opriseră demonii speriaţi de strălucirea focului aprins de Abraham pe muntele Abu Qubais de deasupra oraşului sfînt. Aceste limite, marcate prin grămezi de pietre şi, ulterior, prin stîlpi şi coloane, erau strict interzise de a fi trecute de către nemusulmani. Şeicul Abdullah se convertise însă la islamism de dată recentă, ceea ce explica reţinerile sale de pînă atunci de a vizita locurile sfinte ale religiei întemeiate de profetul Mahomed.

Şeicul Abdullah se născuse cu 45 de ani în urmă (în 1885), la Badulla, în Insula Ceylon (Sri Lanka), unde tatăl său, Saint-John Bridger Philby, era funcţionar în administraţia britanică şi mare plantator de ceai, descinzînd dintr-o veche familie engleză de negustori, marinari şi ofiţeri ai regelui. Mama sa, de asemenea, făcea parte dintr-o onorabilă familie britanică, fiind fiică de general. Viitorul şeic urmase cursurile primare la „Westminster School" din Londra, unde se făcuse remarcat în calitate de căpitan al echipei şcolare de crichet. Mai tîrziu studiase latina, franceza şi araba literară, pe care o vorbea

curent, luîndu-şi licenţa la Universitatea din Cambridge. Tînărul Harry St. John Bridger Philby, membru al distinsului club londonez „Atheneum", se căsătorise cu Dora Johnson, fiica unui inginer englez, şi la vîrsta de 23 de ani se angajase ca funcţionar la „India Office", legîndu-şi apoi întreaga viaţă de Orient. La începutul primului război mondial, avînd gradul de maior al armatei britanice, Harry Philby va intra în serviciul secret, fiind afiliat branşei *Intelligence Service*-ului de la Bombay, care depindea de guvernul Indiilor şi, prin urmare, avea o orientare diferită de a lui *Arab Bureau* din Cairo în ceea ce priveşte politica engleză în Peninsula Arabică.

Maiorul Harry St. John Bridger Philby, viitorul şeic Abdullah, fusese trimis în Peninsula Arabică să-l secondeze pe rezidentul englez din Mesopotamia, colonelul Percy Cox, în activitatea sa şi în această calitate se întîlnise pentru prima oară, în noiembrie 1916, la Oqair, pe coasta marelui Golf, cu emirul Nedjdului şi al Hassei, Abdel Aziz Ibn Saud, cei doi reprezentanţi britanici încheind cu monarhul arab un acord privind neutralitatea teritoriilor sale faţă de conflictul armat ce se desfăşura în Orient, între imperiile otoman şi britanic. Un an mai tîrziu, Harry Philby este detaşat permanent pe lîngă Abdel Aziz cu misiunea de a tempera vrăjmăşia şi acţiunile acestuia împotriva suveranului Hedjazului, Hussein, care, sprijinit de englezi, ridicase steagul revoltei împotriva stăpînirii otomane. Între cele două monarhii arabe avuseseră deja loc mici incidente, ameninţînd să degenereze într-un conflict major.

La un moment dat, oaza Kurma, un important tîrg de animale la hotarul Hedjazului cu provincia Ataiyba de sub suzeranitatea lui Abdel Aziz, fusese ocupată de trupele Hedjazului. Populaţia, de credinţă wahabită, aparţinînd tribului Ataiyba, luptîndu-se cu vitejie, reuşise să-i alunge pe invadatori de trei ori şi solicita în continuare sprijin din partea lui Abdel Aziz pentru a-şi întări apărarea. O intervenţie directă a acestuia ar fi putut însă conduce la un război direct între Nedjd şi Hedjaz, paralizînd marea revoltă arabă antiotomană care se desfăşura în acel timp cu succes. Comandanţii Ikwanului şi prelaţii wahabiţi îl împingeau pe Abdel Aziz la o acţiune militară aventuroasă, iar de la Kurma emisarii populaţiei îi aduceau mesaje disperate: „Dacă, pentru a păstra rîul de aur murdar cu care te adapă străinii, tu nu vii în ajutorul nostru, atunci spune-ne-o, Ibn Saud! Noi te vom scuza fiindcă ştim cît este omul de slab în faţa tentaţiei. Ţi-am trimis războinici pentru a-ţi descrie nenorocirile noastre. Data viitoare vom trimite pe mamele şi soţiile noastre. Ele vor ridica întregul Nedjd. Căci

dacă, în ceea ce te priveşte, inima ta de piatră rămîne surdă la chemările noastre, inima generoasă a poporului tău va auzi strigătul nostru de disperare" — se spunea în mesajul întocmit de locuitorii din Kurma în pitorescul limbaj beduin.

Reţinerea de care dădea dovadă Abdel Aziz, înţelegînd consecinţele grave ale unui conflict direct cu Anglia, făcea ca popularitatea acestuia să fie în descreştere vizibilă, războinicii săi din Ikwan manifestîndu-şi tot mai deschis nemulţumirea. Dar suveranul wahabit nu se va lăsa tîrît de curent şi cu dezvoltata sa perspicacitate politică va acţiona de o manieră adecvată pentru a linişti spiritele înfierbîntate. El ştia foarte bine că trimiţîndu-şi armata împotriva Hedjazului (încălcînd astfel acordul de la Oqair) va provoca reacţia militară imediată a englezilor şi Ikwanul ar fi fost nimicit. Adunîndu-i pe toţi şefii armatei sale la o consfătuire în oaza Shagra, Abdel Aziz le-a explicat fără menajamente situaţia.

Maiorul Philby, care îl însoţea peste tot, îl sfătuise să canalizeze pornirile războinice ale comandanţilor Ikwanului împotriva vechiului inamic al wahabiţilor, Mohamed Ibn Rashid, conducătorul triburilor shammare din provincia Hail şi aliat al otomanilor, promiţîndu-i bani şi arme. De altfel, prin acordul de la Oqair, în schimbul angajamentului de a nu ataca pe aliaţii englezi , Abdel Aziz primea din partea acestora o rentă anuală de 60 000 lire sterline-aur. „În ce priveşte pe Mohamed Ibn Rashid — le va spune Abdel Aziz comandanţilor săi la consfătuirea de la Shaqra — este adevărat că englezii mă presează să-l atac. De ce v-aş ascunde-o? Dar nu numai englezii vor fi aceia care vor culege cîştigurile. Ei îmi vor furniza muniţii şi arme şi noi vom fi astfel într-o situaţie mai bună pentru a încheia socotelile cu Hussein".

O lună mai tîrziu, în toamna lui 1918, conducînd el însuşi avangarda Ikwanului, va intra în provincia Hail a triburilor shammare, asediind capitala acesteia şi dînd în împrejurimile ei bătălia decisivă cu forţele duşmane, pe care le zdrobi, luînd o importantă pradă de război: 1500 de cămile, numeroase turme de oi şi capre, o mare cantitate de arme şi muniţii. Bătrînul său inamic fugi în Irak, în vreme ce Abdel Aziz, urmărind rămăşiţele înfrînte ale triburilor beduinilor shammari, ajunse în extremitatea de nord a provinciei Hail, unde se întîlni cu maiorul Philby, care îi solicită ca, în continuare, să atace forţele otomane din sudul Siriei. Dar peste douăzeci de zile frontul otoman se va prăbuşi, trupele aliate ocupînd Damascul. Războiul mondial lua sfîrşit, în continuare urmînd împărţirea Orientului Arab între învingători.

La întoarcerea sa la Riad, populaţia îi făcu o primire triumfală, în aceeaşi zi fiind proclamat, în cadrul unei ceremonii desfăşurate la marea moschee a oraşului, sultan al Nedjdului şi al tuturor teritoriilor dependente. Hailul, cucerit de la familia Rashid, fusese alipit Nedjdului, Abdel Aziz fiind primul membru al dinastiei saudite care guverna şi această provincie.

La încheierea primului război mondial, problema oazei Kurma fu pusă din nou pe tapet. Experţii englezi, trimişi de la Cairo pentru a stabili hotarele noilor state şi teritorii ce aparţinuseră Imperiului otoman, fără prea multe cunoştinţe geografice şi istorice asupra regiunii şi conducîndu-se îndeosebi după considerente politice conjuncturale, atribuiră oaza Kurma lui Hussein. Acesta îl trimise imediat pe fiul său, emirul Abdallah, în fruntea a 4 000 de infanterişti şi a 10 000 de călăreţi să o ia în stăpînire.

Englezii îl sfătuiră din nou pe suveranul Nedjdului să nu se amestece. Dar de data aceasta, Abdel Aziz, profitînd de încurcăturile politicii britanice în celelalte regiuni ale Orientului Arab, nu le mai dădu ascultare şi expedie în cea mai mare taină un puternic detaşament al Ikwanului în sprijinul tribului Ataiyba. În ciuda inferiorităţii numerice şi a armamentului, războinicii wahabiţi obţinură o victorie neaşteptat de uşoară. Căzînd prin surprindere, în noaptea de 25 mai 1919, asupra armatei emirului Abdallah, cantonată în tîrguşorul Turaba şi în împrejurimile acestuia, ei provoacă o panică teribilă, ucigînd şi împrăştiind forţele inamice. Fiul regelui din Hedjaz abia reuşi să scape cu viaţă printr-o adevărată minune. Drumul spre capitala lui Hussein era liber, dar Abdel Aziz, apreciind just situaţia, îşi dădu seama că n-a venit încă momentul decisiv şi pentru a nu provoca o reacţie englezilor dădu dovadă, din nou cu multă înţelepciune, de reţinerea cuvenită.

Victoria excepţională de la Turaba îl impuse pe Abdel Aziz şi englezii îl invitară la Londra pentru discuţii în vederea soluţionării definitive a diferendului. Ambiguitatea politicii colonialiste britanice îl făcu însă să decline invitaţia personală, scuzîndu-se că în acel moment îi era imposibil să părăsească Arabia. Pentru a nu rupe toate punţile se mulţumi să-l desemneze, pentru a-l reprezenta în capitala britanică, pe fiul său, Feisal, în vîrstă de 14 ani (viitorul rege al Arabiei Saudite între 1964—1975). În calitate de consilieri ai acestuia îi trimise pe Ahmad al Tunayan al Saud, o rudă apropiată a sa, care trăise mulţi ani la Istanbul, cunoscător perfect al limbilor turcă şi franceză, şi pe un negustor bogat, Abdallah al Qusaibi, proprietarul unei firme comerciale în Bahrein vorbind curent

limba engleză. Împreună cu ei se îmbarcă pe același vapor, într-un mic port din Golf, și șeicul Ahmed al Jabir al Sabah, nepotul și moștenitorul emirului Kuweitului, care-l reprezenta pe unchiul său în cadrul unei invitații asemănătoare ce-i fusese făcută acestuia de a vizita Londra.

După mai multe săptămîni de călătorie pe mare cei doi prinți arabi și suitele lor debarcară în portul Plymouth, unde-i aștepta Harry St. John Philby cu misiunea de a-i călăuzi pe teritoriul englez. Feisal și persoanele care-l însoțeau coborîră în gara Paddington, fiind conduși de Philby la „Quenn's Hotel Uper Norwood", unde li se rețînuseră apartamente. Dar chiar a doua zi se petrecu un incident grav. Patronul hotelului, care avea vederi rasiste și nu dorea să-i vadă pe arabi plimbîndu-se în costumele lor insolite prin saloanele sale elegante, le spuse că rezervarea fusese valabilă doar pentru o singură noapte, așa că vor trebui să-și găsească cazare în alt loc. La Londra, hotelurile cît de cît acceptabile erau pline ochi, toate insistențele lui Philby dovedindu-se zadarnice. Situația devenise mai mult decît penibilă, oaspeții arabi de marcă riscînd să rămînă peste noapte în stradă. Cu mare greutate, la intervenția directă a conducerii lui „India Office", se găsiră, în sfîrșit, cîteva camere la Casa ofițerilor indieni ai regelui, fiind evitat astfel un deznodămînt neplăcut.

La sfîrșitul lunii octombrie 1919, prințul saudit, împreună cu consilierii săi, fură primiți la Buckingham Palace, de regele George al V-lea. Prințul îi oferi suveranului britanic, din partea lui Abdel Aziz, două splendide săbii de Damasc. Oficial, misiunea prințului Feisal în Europa era de a transmite Marii Britanii și aliaților, din partea tatălui său, felicitări pentru victoria obținută împotriva Puterilor Centrale (Reichul german, Austro-Ungaria, Imperiul otoman). Dar englezii doreau să definească, cu acest prilej, odată pentru totdeauna, comportamentul lui Abdel Aziz Ibn Saud față de adversarul său hașemit, regele Hussein, precum și frontierele dintre cele două monarhii arabe — Nedjd și Hedjaz. Guvernul britanic se arăta dispus, în cazul unei înțelegeri, în termenii solicitați, să reînnoiască acordul încheiat în 1916, la Oqair, de colonelul Percy Cox și maiorul Philby, privind, totodată, favorabil o creștere substanțială a ajutorului financiar acordat suveranului de la Riad. Cel puțin așa îi lăsă Philby să înțeleagă pe oaspeții arabi în discuțiile neoficiale avute cu ei pe parcursul călătoriei în Anglia.

La întîlnirea cu delegația Nedjdului, condusă de un prinț de 14 ani, lordul Curzon, ministrul de externe britanic, îi tratâ pe

oaspeți de sus, ca pe niște simpli beduini din deșert, vorbindu-le pe un ton de intolerabilă aroganță, cu accente ultimative. Întorși acasă și povestindu-i lui Abdel Aziz despre atitudinea oficialilor britanici, acesta înțelese și mai bine jocul duplicitar al politicii engleze în Orient, ceea ce îl va face să tragă concluziile de rigoare, manevrînd cu dibăcie spre a nu fi prins în cursele acesteia, dar rămînînd, totodată, ancorat, atîta timp cît va avea nevoie, de sacii cu aur ai vistieriei britanice. Arabia se afla încă departe de era petrolului, cu venituri anuale depășind o sută de miliarde de dolari, așa că cele cinci mii de lire sterline lunare constituiau atunci o subsidie absolut indispensabilă pentru Abdel Aziz.

Neînfricatul războinic al deșertului, care nu ezita să șarjeze cu sabia în mînă în fruntea călăreților săi în toiul bătăliilor, a căutat întotdeauna ca în relațiile politice să nu depășească limitele, retrăgîndu-se în carapacea sa ori de cîte ori s-a aflat într-o situație nefavorabilă. Țelul politic major al vieții sale a fost reunificarea Arabiei, ideal mai mult sau mai puțin declarat, cu care se născuse însăși mișcarea wahabită, acesta fiind realizat la începutul secolului trecut, pentru scurt timp, de un străbun de-al său, Saud cel Mare. Învățînd din propria experiență că „politica este arta posibilului", Abdel Aziz, cu un dezvoltat simț diplomatic, a știut să înainteze pas cu pas, profitînd de orice ocazie favorabilă pentru a-și lărgi teritoriile stăpînite de el și a-și întări puterea.

După cucerirea Hailului și pacificarea triburilor shammare din nord-vestul peninsulei, privirile sale s-au îndreptat spre provincia Asir, din sud, situată de-a lungul litoralului asiatic al Mării Roșii, între Hedjaz și Yemen.

Zona de coastă a acestei privincii era stîncoasă, aridă, puțin ospitalieră. În schimb, pantele munților și văile mănoase constituiau pentru nomazii deșertului un adevărat popas paradisiac. Populația sedentarizată îngrijea livezi bogate de piersici, caiși, meri, mandarini; din loc în loc se întindeau plantații de cafea și bumbac; viile produceau struguri dulci și parfumați; grădinile de legume înconjurau satele. Alături de Yemen, Asirul se înfățișa, în acele timpuri, ca regiunea cea mai fertilă, cea mai bogată din întreaga Peninsulă Arabică.

Asirul se constituise într-un stat (teocratic) sub conducerea imamului Sayed Mohammad Idrissi, în 1914, aflîndu-se însă sub suzeranitatea Imperiului otoman care întreținea o garnizoană a orașului montan Adha, capitala provinciei. El se formase din două regiuni vecine, Ayedh și Idrissi, dar triburile din Ayedh tolerau greu autoritatea imamului și, în 1920, cerură sprijin lui

Abdel Aziz pentru a se elibera. Acesta trimise un detaşament al Ikwanului, care înfrînse armata lui Idrissi în cîmpia Tihamat, luînd în stăpînire Ayedhul. Triburile din Ayedh nu doreau însă să schimbe un stăpîn cu altul şi se răsculară din nou, de data asta împotriva saudiţilor şi acestora din urmă le vor trebui patru ani ca să pacifice regiunea. Mai tîrziu, saudiţii vor fi chemaţi în ajutor atît de Idrissi, cît şi de urmaşii săi, Ali şi Al-Hassan, pentru a-i apăra de intenţiile acaparatoare ale imamului din Yemen, Asirul devenind cu timpul (în 1933) o provincie a regatului saudit.

Continuînd acţiunea de cucerire a unor noi teritorii în Peninsula Arabică, Abdel Aziz se va ciocni în mai multe rînduri de interesele britanice, ştiind de fiecare dată să se oprească la timp în faţa primejdiei unui conflict armat generalizat cu forţa militară a Angliei şi înaintînd doar atunci cînd situaţia îi va deveni propice. Prima din aceste ciocniri avu loc chiar în perioada de formare a emiratului Transiordaniei cînd ţara era guvernată direct de autorităţile britanice.

La nord-vest de Hail se afla un fel de „ţară a nimănui" unde triburile shammare îşi păşteau, în transhumanţă, turmele de oi şi capre. Abdel Aziz trimise în această zonă de la graniţa Transiordaniei o unitate a Ikwanului, care ocupă regiunea, în general pustie, fără a întîmpina nici o rezistenţă. Apoi aşteptă reacţia englezilor. Dar aceştia nu reacţionară. Îmbătaţi de succes, războinicii wahabiţi înaintară în interiorul Transiordaniei ocupînd oaza Jauf, un important punct comercial prin care treceau caravanele de la Bagdad spre Cairo. Englezii cerură atunci suveranului Nedjdului să vină în capitala egipteană pentru a lua parte la conferinţa pe problemele Orientului Mijlociu, ce tocmai se desfăşura în oraşul de pe malurile Nilului. Abdel Aziz acceptă, începînd negocieri cu plenipotenţiarii britanici în vederea evacuării oazei Jauf cu speranţa că va obţine în schimb alte concesii teritoriale şi financiare. Dar un incident neprevăzut întrerupse negocierile, aducînd relaţiile cu englezii la o limită explozivă.

Un alt detaşament al Ikwanului, numărînd 1 500 de războinici, traversă 600 km de deşert şi, depăşind frontierele Transiordaniei într-un punct mai nordic, atacă satul Turaif situat la mai puţin de 100 km de Amman, noua capitală a emiratului. Britanicii ripostară de data aceasta rapid şi necruţător. O coloană de automitraliere, trimisă de la Amman şi susţinută din aer de trei escadrile de bombardament ale *R.A.F.*, decolate de la Ierusalim, surprinse detaşamentul Ikwanului în preajma ruinelor fumegînd ale satului Turaif şi, în cîteva ore, de

sub ploaia de bombe şi rafale de mitralieră scăpară cu viaţă doar opt războinici din 1 500. Dar pentru scurt timp, deoarece ajunşi în faţa lui Abdel Aziz şi povestindu-i nenorocirea, acesta dădu ordin să li se taie capul ca un avertisment pentru toţi cei care ar fi acţionat încălcîndu-i ordinele.

Revenind la Conferinţa de la Cairo, după distrugerea detaşamentului Ikwanului de bombardierele şi automitralierele britanice, Abdel Aziz se trezi tratat cu sarcasm de interlocutorii englezi care îl considerau acum drept o cantitate neglijabilă, dispunînd de o forţă militară fără valoare în faţa mijloacelor de luptă. „Da, este adevărat că eu am fost prietenul englezilor — le replică suveranul wahabit. Dar mi-am propus să nu merg cu ei mai departe decît mi-ar permite onoarea, religia şi mîndria mea. Or, onoarea, religia şi mîndria mea au ajuns la capăt. Veţi regreta într-o zi de a mă fi tratat în acest mod!" Şi zicînd acestea se înfăşură în lunga sa pelerină albă, ieşind din sala de conferinţe fără a mai adăuga un singur cuvînt.

În continuare Abdel Aziz se gîndi să încerce rezistenţa angrenajului britanic din Orientul Arab într-o direcţie geografică diametral opusă, trimiţîndu-şi războinicii să pătrundă în emiratul Kuweit din extremitatea de nord-est a marelui Golf.

În noiembrie 1920, cavaleria sa beduină, comandată de Feisal al Dawish, ajunsese în marginea oazei Jahra, situată la circa 30 km de capitala kuweitiană. Aici îi ieşi în întîmpinare o forţă armată a şeicatului, care rezistă cu greu asaltului războinicilor lui Abdel Aziz în timp ce populaţia capitalei, muncind fără întrerupere, de la mic la mare, ridica un zid de pămînt în jurul oraşului, din care se mai văd şi astăzi urme păstrate ca relicve de muzeu. Populaţia Kuweitului, a portului de pescari, negustori şi meseriaşi, cît şi a oazelor din împrejurimi, nu depăşea cîteva zeci de mii de locuitori, dar emiratul se afla sub protectorat britanic, îndrumat permanent, începînd din 1904, de un ofiţer englez cu titlul de agent politic. În faţa atacului saudit, maiorul J.C.More, care era în acel moment agent politic în Kuweit, făcu apel la flota britanică din portul irakian Bassra, de unde au fost trimise imediat trei nave de război să patruleze în apele teritoriale kuweitiene, în vreme ce avioanele lui *Royal Air Force* survolau ameninţătoare trupele lui Dawish.

Abdel Aziz va ceda din nou în faţa ameninţării militare britanice, încheind cu emirul Kuweitului, în 1921, un acord prin care se stabileau frontierele dintre ţările respective şi o zonă neutră unde triburile din cele două ţări puteau să-şi ducă liber la păscut turmele.

Urmară unele încercări ale lui Abdel Aziz de a înainta pe teritoriul irakian în direcţia Kerbela şi Najaf sau în sultanatul Oman, dar de fiecare dată detaşamentele Ikwanului se întîlniră cu blindate britanice şi avioanele de bombardament ale *R.A.F.*, fiind repede împrăştiate de acestea. Pînă la urmă, datorită diplomaţiei suveranului wahabit, lucrurile se aranjară, acesta înţelegînd, odată mai mult, că orice încercare de a ocupa vreun teritoriu aflat sub protecţia Angliei nu se poate sfîrşi decît într-un mod primejdios pentru războinicii săi. Aşa că, în următorii ani, va înceta să mai pună la încercare dispozitivul britanic din Peninsula Arabică, aşteptînd liniştit şi consolidîndu-şi forţele armate de care dispunea.

Visul lui Abdel Aziz rămînea Hedjazul, cu locurile sfinte ale Islamului, conştient de faptul că orice pas înainte în această direcţie depindea în cea mai mare măsură de relaţiile dintre englezi şi regele Hussein, deoarece atîta timp cît se bucura de sprijinul lor, acesta era intangibil. Spre bucuria adversarilor săi, Hussein, îmbătrînit timpuriu, începuse să dea semne de megalomanie, vădind o atitudine tot mai potrivnică faţă de englezi despre care spunea, pe bună dreptate, că l-au înşelat continuu, determinîndu-l să se angajeze în lupta antiotomană fără a-şi mai respecta ulterior promisiunile. În iulie 1921, cînd Lawrence se dusese la Djeddah pentru a-l împăca, regele Hedjazului avusese un acces de furie, fiind gata să-l arunce pe scările palatului: „Afară de aici, imediat! Nu eşti decît un agent provocator! M-ai antrenat în această aventură stupidă (revolta antiotomană — n.a.) cu promisiuni infame! N-ai încetat să mă înşeli din prima zi de cînd te-am văzut!" În acelaşi an, făcînd o vizită fiului său, Abdallah, care devenise suveranul Transiordaniei, îi alungă cu cravaşa în mînă pe ofiţerii britanici din anturajul emirului.

Cu trecerea timpului, purtarea tot mai extravagantă a regelui Hedjazului începu să-i plictisească pe englezi, aceştia părăsindu-l, pînă la urmă, în momentul decisiv pentru păstrarea tronului său. Politica britanică în Orientul Arab mizase o bună bucată de vreme pe familia haşemită de la Mecca, principalul stîlp al acestei orientări fiind colonelul Lawrence. Cu ajutorul său, doi din fiii regelui din Hedjaz deveniseră monarhi — Feisal, mai întîi rege al Siriei iar apoi al Irakului, şi Abdallah, emir al Transiordaniei.

Familiei saudite, iniţial, nu i se dăduse preţuirea cuvenită. Doar „Oficiul Indiilor" şi maiorul Philby, ataşat pe lîngă Abdel Aziz, considerau că politica britanică în Orient ar fi trebuit să se sprijine pe Riad şi nu pe Mecca. La Conferinţa de la Cairo, teza

lui Lawrence ieşise din nou învingătoare, dar după părăsirea bruscă a scenei de către faimosul colonel, regele Hussein se va găsi tot mai izolat.

Greşeala cea mai gravă, care umplu paharul, va fi săvîrşită de regele Hedjazului în primăvara anului 1924. În luna martie a acelui an, Adunarea Naţională a Republicii Turcia decretă abolirea califatului şi expulză pe ultimul calif otoman, Abdul Medjid, din Istanbul. Hussein, care era nu numai rege al Hedjazului, dar şi mare şerif al locurilor sfinte, considerînd că înaltul titlu deţinut pînă atunci de otomani i se cuvenea de drept persoanei sale şi fără să mai stea mult pe gînduri se proclamă calif al întregii lumi musulmane. O asemenea hotărîre, luată fără consultări prealabile, nu putea fi pe placul politicii engleze, ţinînd seama şi de orientarea înamicală a lui Hussein. Recunoaşterea sa de calif al lumii musulmane, din care o parte importantă se afla sub stăpînirea colonială britanică — în Asia ca şi în Africa —, ar fi putut da naştere la complicaţii de nedorit pentru interesele Angliei.

Cîntărind bine situaţia creată, Abdel Aziz înţelese că, pornind împotriva lui Hussein, va avea „undă verde" din partea englezilor, dezinteresaţi să-l mai sprijine pe recalcitrantul monarh de la Mecca. Fără să mai ezite, Abdel Aziz îşi îndreptă războinicii spre frontierele Hedjazului la sfîrşitul lui august 1924. Alături de el a apărut şi maiorul Philby, care îl va însoţi pe parcursul întregii campanii. Philby, după ce se despărţise de Abdel Aziz la sfîrşitul războiului mondial, acţionase în Transiordania, ca adjunct al colonelului Lawrence, în perioada cît acesta fusese principalul reprezentant politic britanic pe lîngă emirul Abdallah (1921-1922). Apoi, preluînd funcţia acestuia, rămăsese încă doi ani la Amman, pînă cînd va fi trimis pe lîngă Abdel Aziz spre a urmări acţiunea acestuia în Hedjaz.

Regele Hussein, autoproclamat calif al Islamului, nu dispunea de forţe armate capabile să facă faţă Ikwanului lui Abdel Aziz. De fapt, nici nu prea se interesa de a-şi crea o armată în adevăratul înţeles al cuvîntului, care ar fi necesitat anumite cheltuieli. Deşi relaţiile sale cu englezii se deterioraseră, el continua să creadă că, în cazul unui atac împotriva sa, aceştia se vor grăbi să-i sară în ajutor. Dar în momentul în care armata wahabită trecea frontiera Hedjazului, va constata cu amărăciune că vechii săi aliaţi l-au uitat, lăsîndu-l să se descurce singur, cum va putea. Răspunsul acestora fusese fără echivoc: „Disputa este de ordin religios şi ea are ca obiect reglementarea unor litigii provocate de succesiunea la califat. Ar fi contrar tradiţiilor britanice de a se amesteca în acest gen de afaceri".

Intrat în panică, Hussein, al cărui tezaur ajunsese la fund în urma tăierii subvenţiilor de către englezi, nu reuşi să strîngă decît o mică oştire pentru a se opune armatei wahabite. În fruntea unei mîini de beduini rămaşi credincioşi familiei haşemite, prinţul Ali, fiul lui Hussein, ieşi în calea adversarilor întîmpinîndu-i în apropierea oraşului montan Taif. De aici, o pistă, şerpuind pe pantele munţilor şi prin văile adînci dintre ei, conducea direct la Mecca. Rezultatul bătăliei se dovedi dezastruos pentru armata haşemită şi Ali abia scăpă cu fuga. Drumul spre Mecca era deschis şi populaţia capitalei Hedjazului aştepta cu groază apariţia wahabiţilor, mai cu seamă că de la Taif ajunsese vestea făptuirii unor excese sîngeroase împotriva locuitorilor oraşului ocupat.

Complet dezorientat şi presat de mulţimea speriată ce se strînsese în jurul palatului, Hussein renunţă la luptă şi, la 3 octombrie 1924, abdică în favoarea fiului său, Ali. În Hedjaz existau pe atunci doar douăsprezece automobile, toate fiind proprietatea regelui. Hussein îşi încărcă în ele bagajele şi familia, îndreptîndu-se spre Marea Roşie, însoţit de o mică escortă. În portul Djeddah se va îmbarca pe yachtul primit cadou de la englezi, cu ani în urmă, luînd astfel drumul pribegiei. Ulterior se va stabili în Cipru, ducînd un trai destul de auster. Mort în 1931, va fi înhumat la Ierusalim prin grija fiului său, Abdallah, emirul Transiordaniei şi mai tîrziu primul rege al Iordaniei.

Rămas singur, noul rege al Hedjazului, Ali, încercă să negocieze cu Abdel Aziz, dar acesta îi răspunse cu fermitate că nu va lăsa sabia din mînă pînă ce ultimul membru al familiei haşemite nu va fi părăsit Hedjazul. Armata wahabită va pătrunde fără luptă în Mecca, regele Ali retrăgîndu-se la Djeddah care dispunea de fortificaţii puternice, rămase din timpul ocupaţiei otomane. Garnizoana rezistă mai bine de trei luni asaltului asediatorilor, dar lipsa de apă, alimente, muniţii se făcea tot mai simţită şi nici un posibil ajutor nu se întrezărea la orizont. Între timp căzuse atît Medina, cît şi portul Yambo. Ajuns la capătul puterilor, regele Ali ceru ca un reprezentant britanic să discute cu Abdel Aziz problema încetării războiului. Învingătorul dictă condiţiile: Ali va abdica şi va părăsi Hedjazul, luîndu-şi cu el bunurile personale, dar predînd armele şi muniţia, inclusiv tunurile, cele cîteva autocamioane şi avioane demodate pe care armata Hedjazului le avea din timpul războiului mondial. Abdel Aziz garanta, în schimb, viaţa şi bunurile celorlalţi membri ai familiei haşemite, precum şi ale locuitorilor civili şi militari din oraşul Djeddah. O amnistie generală urma să fie proclamată imediat, iar soldaţii care doreau

să se întoarcă acasă primeau o sumă de bani pentru drum, cuantumul fiind mai ridicat în cazul ofiţerilor.

Ali aprobă condiţiile. El va părăsi Djeddah la bordul unui crucişător englez şi, după o scurtă escală în Aden, debarcă la Bassra, în Irak, unde era rege fratele său, Feisal, rămînînd în continuare la curtea acestuia.

Războiul pentru cucerirea Hedjazului luase sfîrşit. Abdel Aziz Ibn Saud reuşind să pună bazele viitorului stat al Arabiei Saudite. La 8 ianuarie 1925, notabilii marilor oraşe ale ţării cucerite îl proclamară rege al Hedjazului, noul suveran făcîndu-şi intrarea solemnă la Mecca aclamat de mulţime şi salutat prin 101 lovituri de tun.

Rămînînd mai mult timp în Hedjaz pentru a reorganiza administraţia, Abdel Aziz primi veşti îngrijorătoare din Nedjd, unde marii comandanţi ai Ikwanului, Faysal al Dawish, emirul tribului Mutairilor, şi Ibn Hitlain, şeicul Ajmanilor, împreună cu prelaţii wahabiţi, se agitau cerînd reforme imediate în sensul codului moral al Islamului ortodox şi chemînd la război împotriva Irakului, condus de un membru al familiei haşemite, fără să ţină seama că o agresiune împotriva ţării de pe Tigru şi Eufrat ar fi însemnat război direct cu Marea Britanie, puterea protectoare. (Cei doi comandanţi militari vor intra ulterior în rebeliune făţişă împotriva lui Abdel Aziz, sfîrşind pînă la urmă în fundul temniţei).

În ianuarie 1927, întorcîndu-se la Riad, Abdel Aziz îi convocă pe şefii politici şi religioşi ai tuturor triburilor la o reuniune sub zidurile capitalei Nedjdului. Peste 3 000 de şefi de trib, emiri, şeici, prelaţi şi judecători islamici se strînseră la un mare ospăţ în grădinile palatului, etalîndu-şi pitoreştile lor costume şi purtînd la brîu pumnale cu mînere de aur, iar pe umăr puşti împodobite cu ţinte de argint. Scalvii purtau platouri cu tot felul de bucate: berbeci fripţi, pilaf cu legume, castraveţi şi roşii proaspete, plăcinte şi alte prăjituri puternic însiropate, coşuri cu fructe diferite: curmale de Hufuf, pere, mere şi piersici, mandarine din Asir. Amfore cu apă proaspătă treceau din mînă în mînă şi ceştile se umpleau neîncetat cu ceai parfumat şi cafea aromatizată cu cardamoniu.

Aşezaţi pe covoare scumpe, ei ascultară un expozeu complet din partea lui Abdel Aziz asupra scopului acţiunilor sale şi intenţiilor privind unificarea Arabiei. La sfîrşitul dezbaterilor, Abdel Aziz Ibn Saud, rege al Hedjazului, avea să fie proclamat, în acea zi de 27 ianuarie 1927, şi rege al Nedjdului şi al teritoriilor dependente. Statul saudit devenise un fapt împlinit, fiind recunoscut la scurt timp de puterile europene. Începînd din

1932, după unificarea completă a tuturor provinciilor sale, el va lua denumirea de Arabia Saudită, pe care o va purta pînă în zilele noastre.

Arabia Saudită era primul stat arab independent, recunoscut ca atare pe plan internaţional. Abdel Aziz, care îl făcuse pe fiul său, Feisal, ministru al afacerilor externe, începînd din 1930, îl va trimite doi ani mai tîrziu într-o lungă călătorie în Europa pentru a întări relaţiile internaţionale ale noului stat. Feisal, viitor rege al Arabiei Saudite, se va opri mai tîrziu la Londra pentru a discuta problemele în suspensie dintre cele două state; va face un scurt popas la Paris; va străbate Germania şi Polonia, vizitînd în continuare Uniunea Sovietică, prima ţară care a recunoscut independenţa regatului saudit. La Moscova a fost primit de însuşi Stalin şi a avut îndelungi convorbiri cu Molotov. Întorcîndu-se acasă, a trecut prin Turcia luînd cunoştinţă de realizările regimului lui Kemal Atatürk.

Guvernul de la Londra urmărea cu atenţie dezvoltarea politică a noului stat al Arabiei Saudite, primii săi paşi pe arena internaţională, continuînd să considere că întreaga Peninsulă Arabă, înconjurată de bazele sale militare de la Bahrein la Aden, din Irak şi Transiordania, făcea parte din sfera de influenţă britanică. Nu întîmplător îi fusese trimis lui Abdel Aziz, în cursul campaniei din Hedjaz, unul din cei mai buni agenţi specializaţi în problemele arabe, Harry Philby, vechea cunoştinţă a suveranului wahabit. Acesta îl însoţise permanent în cursul războiului din Hedjaz, inclusiv la asediul portului fortificat Djeddah, de la Marea Roşie, peripeţiile trăite povestindu-le în cartea „Patruzeci de ani în deşert. Asediul Djeddahului", pe care o va publica la Londra puţin înainte de sfîrşitul vieţii sale. Este de notat că în negocierile privind capitularea oraşului Djeddah şi abdicarea regelui Ali, maiorul Philby a jucat un rol deosebit, determinînd încetarea rezistenţei haşemite.

După victoria lui Abdel Aziz, maiorul Philby va rămîne definitiv în Arabia, pe lîngă suveranul saudit, convertindu-se la religia islamică, dintr-o revelaţie proprie sau poate din ordin superior, împrumutînd pentru o lungă perioadă de viaţă modul de trai, îmbrăcămintea, tradiţiile arabe. Colonelul Lawrence se retrăsese brusc din activitate, în anul 1922, părăsind veşmintele arabe şi îmbrăcînd, sub un alt nume, uniforma albastră de simplu soldat al lui *Royal Air Force*, pe care o va păstra, cu respectivul grad inferior, pînă aproape de sfîrşitul vieţii sale. Harry Philby îşi schimbase uniforma de maior britanic cu haine arăbeşti şi, la fel ca Lawerence, îşi luase un alt nume. Un

nume arab — Abdullah, căruia prietenul său, regele Abdel Aziz, îi adăugase titlul de şeic şi înalta funcţie de membru al consiliului de coroană. Suveranul saudit îi va dărui, de asemenea, şi două locuinţe — una la Mecca şi alta la Riad. Conducîndu-se după preceptele Coranului, proaspătul şeic musulman Abdullah, alias Harry Saint-John Bridger Phillby, se gîndi, pentru a intra complet în noul său rol, să-şi cumpere o sclavă la tîrgul din Riad şi să-şi mai ia o nevastă băştinaşă rudă a regelui, pe lîngă prima soţie, englezoaică, ce trăia la Londra împreună cu fiul său, Kim Philby, devenit ulterior un personaj al lumii spionajului, mai cunoscut chiar decît faimosul său tată.

Ca şi în cazul retragerii lui Lawrence, biografii lui Harry Philby n-au reuşit să-i descifreze cu exactitate motivele arabizării sale subite şi ale trecerii la religia islamică, numeroasele supoziţii făcute rămînînd doar simple ipoteze, neconfirmate de documente autentice. Activităţile secrete, chiar şi atunci cînd sînt dezvăluite după ani şi ani, rămîn înconjurate mai întotdeauna cu un nimb de mister şi din necesităţi publicitare, dar îndeosebi datorită „izurilor" neplăcute ce le pot degaja astfel de poveşti atunci cînd se ajunge la baza lor, la interesele politice care au stat în spatele cutării sau cutării acţiuni. Şi, în cazul concret al politicii colonialiste din Orientul Mijlociu, concentrarea de lucruri urîte a avut întotdeauna o densitate rar întîlnită.

Activitatea maiorului Harry Philby, după ce a îmbrăţişat credinţa islamică, a fost plină de fapte contradictorii care îi încurcă şi mai mult pe cercetătorii istorici. Şeicul Abdullah a rămas mai departe un agent al serviciilor secrete britanice sau a trecut cu „arme şi bagaje" în slujba regelui Abdel Aziz Ibn Saud? Sau care au fost relaţiile sale cu americanii din momentul cînd strălucirea „aurului negru", descoperit sub nisipurile deşertului, a început să atragă marile societăţi petroliere de dincolo de Ocean, Arabia Saudită ieşind treptat din sfera de influenţă britanică şi cantonîndu-se, în anii premergători celui de-al doilea război mondial, şi în cursul acestuia, în sfera intereselor americane? Cearta cu autorităţile britanice, în 1940, arestarea sa în timpul unei călătorii în India şi internarea temporară într-un lagăr pentru persoane cu vederi pro-naziste au avut într-adevăr baze reale sau au servit doar ca o perdea de fum, ca multele de acest gen lansate în decursul istoriei serviciilor secrete britanice? Pasiunea sa pentru arheologie şi călătoriile sale în zonele necunoscute de deşert ale Peninsulei Arabice au constituit un simplu *hobby* sau întocmirea primelor hărţi ale regiunilor neumblate s-a făcut în serviciu comandat?

Cînd societăţile petroliere de peste Ocean, supralicitînd, au înlăturat concurenţa britanicei „Irak Petroleum Company", obţinînd concesiuni întinse pentru prospectare, şeicul Abdullah, care susţinuse pînă atunci interesele lui *I.P.C.*, a avut oare vreun rol în organizarea de atacuri ale triburilor beduine împotriva instalaţiilor americane din deşert? Iată o serie de întrebări puse de diverşi cercetători ai întîmplărilor istorice din Arabia anilor în care Harry Philby a trăit pe acele meleaguri şi cărora nici unul n-a reuşit să le găsească un răspuns explicit.

După cel de-al doilea război mondial, cînd (în urma întîlnirii dintre preşedintele Roosevelt şi regele Abdel Aziz Ibn Saud, din 14 februarie 1945, pe crucişătorul „Quincy" al lui *U.S.Navy*, ancorat pe Canalul Suez, la intrarea în Marea Roşie) Anglia a pierdut cu totul partida în Arabia Saudită, şeicul Abdullah părăsea pitoreştile străzi ale Riadului şi Meccăi, precum şi veşmintele sale arăbeşti, pentru a se întoarce la Londra şi a îmbrăca fracul şi jobenul, ţinută obligatorie a distinsului club din care făcea parte. Motivul, să zicem oficial, l-a constituit o neînţelegere cu viitorul rege Saud, care-i urmase, în 1953, tatălui său, Abdel Aziz.

În Anglia, şeicul Abdullah, redevenit Harry Philby, era des întîlnit în saloanele aristocratice, invitat la banchete, curtat de protipendadă. La un moment dat a candidat chiar şi pentru un loc în Camera Comunelor, dar fără succes. Reîmpăcat cu regele Saud, în ultimii ani ai vieţii s-a reîntors în Arabia. A murit în 1960, la vîrsta de 75 de ani, în cursul unei escale la Beirut, între Londra şi Riad, fiind înmormîntat într-un cimitir musulman din capitala libaneză. Fiul său, Kim Philby, care locuia în acel moment la Beirut în calitate de corespondent al publicaţiilor engleze „Observer" şi „Economist", dar în realitate agent dublu al serviciilor secrete britanic şi sovietic, i-a aşezat pe mormînt o stelă funerară cu o inscripţie simplă: „Aici odihneşte cel mai mare din exploratorii Arabiei..."

COVORUL PERSAN

Doctorul Muhammad Hidayat Mossadegh era un vechi politician, provenit dintr-o familie de latifundiari, cu studii superioare făcute la Paris şi la Neuchâtel, în Elveţia. A fost, rînd pe rînd, imediat după primul război mondial, ministru de

justiţie, de finanţe şi afaceri externe în guvernul iranian, deputat în *Madjilis* şi apoi o bună bucată de timp pensionar prin închisorile lui Reza Şah, întemeietorul dinastiei Pahlavi, cu care intrase în conflict. În primăvara anului 1951, cînd valul nemulţumirii populare, stîrnit de ştirbirea neîncetată a independenţei ţării de către englezi, îl purtase în triumf la putere, înfrîngînd împotrivirea camarilei monarhice, aservită intereselor străine, doctorul Mossadegh împlinea vîrsta de 70 de ani.

Mic de statură, cu faţă măslinie, osoasă, îmbrăcat întotdeauna în haine simple, arborînd la butonieră o insignă reprezentînd harta Iranului, peste care se profila imaginea unei sonde petroliere, „bătrînul Mossa", cum i se spunea cu simpatie în popor, electriza masele sensibilizîndu-le pînă la lacrimi ori de cîte ori apărea în faţa lor chemîndu-le să-şi apere independenţa şi principala bogăţie a ţării, petrolul, ce se scurgea de peste patru decenii în rezervoarele atotputernicei „Anglo-Iranian Oil Company" *(AIOC)*, ajungînd sub formă de lire sterline în băncile din *City*-ul londonez, în vreme ce marea majoritate a iranienilor se zbătea în cea mai cruntă mizerie, victimă a înapoierii sociale şi economice, a lipsei de asistenţă sanitară şi a persistenţei analfabetismului pe scară largă. Muhammad Hidayat Mossadegh, care îşi închinase ultima parte a vieţii luptei pentru redobîndirea de către Iran a marii sale avuţii naturale, va deveni eroul naţiunii, va reuşi să determine parlamentul să voteze în unanimitate naţionalizarea petrolului, punînd capăt domniei jefuitoare a companiei „Anglo-Iranian Oil".

Decizia aceasta curajoasă, reflectînd voinţa întregului popor iranian, va antrena însă un acerb război al nervilor timp de doi ani între Londra şi Teheran, marcat de ameninţări cu intervenţia militară, blocada economică, presiuni de tot felul şi perfide comploturi ale serviciilor secrete. Confruntarea avea să dea cîştig de cauză, pînă la urmă, unei a treia părţi, interferată subtil în conflict — Statele Unite ale Americii şi societăţile sale petroliere.

În 1949, ca urmare a scăderii valorii lirei sterline pe piaţa valutară, guvernul de la Teheran ceruse o renegociere urgentă a acordului încheiat în 1933 cu *AIOC* şi, în cursul tratativelor cu societatea petrolieră, ajunsese la o înţelegere în sensul ridicării de la patru la şase şilingi a taxei vărsate statului iranian pentru fiecare tonă de petrol brut produsă. Noul acord fiind înaintat de guvern spre aprobarea *Madjilis*-ului, forul parlamentar se va abţine, motivînd că mandatul său legislativ era pe cale să se încheie. Alegerile au avut loc la începutul anului 1950. Guvernul

condus de generalul Ali Razmara, şeful marelui stat-major, care fusese impus în funcţia de premier de către şah, a supus din nou acordul cu *AIOC* spre aprobare proaspătului parlament. *Madjilis*-ul nu s-a grăbit să-l ratifice, hotărînd formarea unei comisii speciale însărcinată cu studierea temeinică a acordului înainte de a fi supus la vot.

Această comisie specială era prezidată de Mossadegh care devenise, de puţin timp, liderul formaţiunii politice intitulată „Frontul Naţional" ce reuşise de la prima prezentare în faţa urnelor să obţină opt locuri de deputat în parlamentul ţării. Comisia condusă de Mossadegh s-a pronunţat cu fermitate împotriva ratificării acordului, avansînd în schimb propunerea de naţionalizare a companiei „Anglo-Iranian Oil" a cărei producţie ajunsese, în anul 1950, la 33 milioane de tone, reprezentînd şase la sută din totalul mondial al extracţiei petroliere. În ianuarie 1951, *Madjilis*-ul aproba raportul comisiei speciale, respingînd acordul din 1949 cu *AIOC*. Parlamentul iranian decidea, totodată, ca într-un viitor apropiat comisia să prezinte un nou raport determinînd „datoriile şi atitudinea guvernului în această problemă".

Londra s-a sesizat imediat. Ernest Davies, subsecretar de stat la *Foreign Office*, va face o declaraţie în care amintea că, în conformitate cu acordul din 1933, concesiunea *AIOC* era valabilă pînă în 1993 şi îşi exprima speranţa că guvernul iranian va rămîne fidel vehilor angajamente.

La 3 martie 1951, generalul Razmara a fost determinat de intrigile camarilei regale şi de presiunile diplomatice din exterior să declare că „din motive tehnice, economice şi politice Iranul nu poate naţionaliza industria sa petrolieră". De aici, evenimentele s-au precipitat rapid. Străzile Teheranului erau în fierbere. În zona petroliferă aveau loc greve şi mari manifestaţii populare la care se cerea naţionalizarea *AIOC*. La 7 martie, şeful guvernului, generalul Razmara, este asasinat de un fanatic. O zi mai tîrziu, comisia specială parlamentară aprobă, cu 15 voturi din 18, naţionalizarea. La 1 martie, şahul numeşte în funcţia de prim ministru pe Hussein Ala, al cărui prim act de guvernămînt va fi interzicerea manifestaţiilor politice pe căile publice. Dar forţele politice, neţinînd seama de această decizie, îşi continuară acţiunile în favoarea naţionalizării. La 15 martie, sub presiunea voinţei populare, parlamentul iranian aproba în unanimitate raportul comisiei speciale privind naţionalizarea petrolului. Urmară cinci săptămîni de puternice confruntări cu guvernul care, la 2 martie, va proclama starea de asediu pentru două luni la Teheran şi în suburbii. În continuare s-a desfăşurat

un adevărat torent de greve muncitoreşti. La 12 aprilie au loc tulburări la Abadan, în cursul cărora sînt ucişi nouă iranieni şi trei cetăţeni britanici. Guvernul Hussein Ala este nevoit să demisioneze la 27 aprilie şi, 24 de ore mai tîrziu, parlamentul recomandă şahului, cu 79 de voturi din totalul de 100 numirea lui Mossadegh în funcţia de prim ministru. În mesajul adresat naţiunii, noul premier reafirma voinţa de a duce la bun sfîrşit naţionalizarea petrolului. La 2 mai şahul a fost obligat să promulge legea naţionalizării petrolului.

Reacţia Londrei nu va întîrzia. Secretarul de stat, Herbert Morrison, a declarat în Camera Comunelor că guvernul se considera parte în diferendul privind petrolul iranian şi îşi rezerva toate drepturile de a interveni pentru a apăra intersele britanice în Iran. Şi, pentru a întări ameninţările verbale, Londra a trimis de urgenţă contingente de paraşutişti la bazele sale din Cipru, a pus în stare de alarmă trupele pe care le avea la bazele sale din Irak, deplasînd, totodată, crucişătorul „Mauritius", împreună cu alte două nave de război, în zona superioară a Golfului.

Armata iraniană a fost, la rîndul ei, mobilizată. Statele Unite şi Uniunea Sovietică au intervenit la Londra, sfătuind guvernul britanic să nu întreprindă o acţiune militară. În vara anului 1951 s-a desfăşurat o intensă activitate diplomatică ce n-a avut alt rezultat decît acela de a evidenţia poziţiile absolut opuse ale celor două părţi în dispută. Londra a sesizat Curtea Internaţională de Justiţie de la Haga. Teheranul a contestat competenţa Curţii în cazul respectiv, susţinînd că nu este vorba de un diferend între două guverne, ci de o problemă între statul iranian şi o societate particulară operînd pe teritoriul ţării. Pînă la urmă, Curtea Internaţională de Justiţie s-a declarat incompetentă să judece conflictul petrolului iranian, ceea ce va însemna o importantă victorie politică pentru Mossadegh.

Oficialităţile iraniene au preluat treptat controlul tuturor instalaţiilor petroliere; ultimii tenicieni britanici au părăsit Abadanul, iar *AIOC* a ordonat vaselor sale să înceteze îmbarcarea petrolului iranian. La intervenţia guvernului britanic se instituise o adevărată blocadă vizînd boicotarea pe plan internaţional a petrolului iranian.

Guvernul de la Teheran a încercat atunci să ajungă la un compromis cu englezii: în schimbul recunoaşterii naţionalizării ca act definitiv, Iranul se declara dispus să plătească companiei „Anglo-Iranian Oil", care îşi va schimba curînd numele în „British Petroleum", o indemnizaţie pe baza valorii instalaţiilor sale naţionalizate. Englezii considerară însă că orice nou statut

al societății petroliere trebuia să facă obiectul unor negocieri și o eventuală indemnizație ar urma să țină seama de valoarea concesiunii care, conform acordului încheiat în 1933, ar fi trebuit să ia sfîrșit abia în 1993!

La începutul conflictului, americanii nu numai că nu i-au blamat pe iranieni pentru naționalizarea petrolului — al căror drept în acest sens SUA îl recunoscuseră oficial încă din 1947 — dar, în mod tacit, chiar i-au încurajat. Societățile petroliere americane, și în primul rînd *ARAMCO*, care activa în Arabia Saudită, n-aveau decît de cîștigat de pe urma necazurilor colegei lor britanice. De altfel, în cursul crizei anglo-iraniene, *ARAMCO* își va crește producția de la 28 la 40 milioane tone anual.

În plus, Statele Unite aveau interese strategice deosebite în Iran unde, încă din timpul celui de-al doilea război mondial, au făcut tot ce le-a stat în putință să înlocuiască influența politică britanică cu cea americană. Nu cu multă vreme în urmă, la 15 octombrie 1948, SUA încheiaseră un acord cu Iranul pentru a-i furniza armament în valoare de 120 milioane de dolari. În aprilie 1949, americanii oferiseră importante credite pentru programul de dezvoltare a economiei iraniene. Consilierii militari americani își fac din nou apariția pentru a instrui armata și forțele de poliție; influența americană creștea în rîndurile unor grupări politice autohtone. Cercurile conducătoare din SUA considerau că alungarea englezilor din Iran le va aduce „pe tavă" o poziție strategică la care rîvneau mai de mult pentru a completa sfera lor de influență din zona Golfului. Mossadegh nu-i deranja, ci, dimpotrivă, mizau pe el pentru a le „scoate castenele din foc". Bătrînul politician iranian nu era un om de stînga și, chiar mai mult, poziția sa inamicală față de vecinii sovietici, în perioada imediat următoare sfîrșitului războiului mondial, îl recomanda ca un eventual candidat care, bucurîndu-se de sprijin popular, ar fi putut servi drept paravan la realizarea planurilor strategice americane, inclusiv la blocarea dezvoltării unei mișcări de stînga în Iran. De altfel și Mossadegh, antrenat în disputa acerbă cu englezii, spera să obțină un credit financiar mai substanțial din partea Statelor Unite și în care scop se va deplasa în octombrie 1951 la Washington.

În capitala americană premierul iranian a găsit însă toate porțile închise. Între timp, americanii și-au revizuit poziția care îi era inițial favorabilă și au refuzat să-i acorde sprijinul financiar solicitat. Mossadegh evoluase spre poziții pe care Washingtonul le considera potrivnice intereselor americane. Premierul iranian s-a dus atunci la O.N.U. pentru a-și pleda

cauza — naționalizarea petrolului — în fața forumului internațional. Dar Consiliul de Securitate, blocat de voturile uneia sau alteia dintre marile puteri, nu reușea să adopte nici o rezoluție în problema petrolului iranian.

Acasă, *Societatea Națională Iraniană de Petrol*, care preluase bunurile naționalizate, reușise să repună în activitate rafinăria de la Abadan. Dar aceasta lucra mult sub capacitatea ei, rezumîndu-se să producă în special pentru piața internă, exportul fiind stopat datorită boicotului internațional, instituit în septembrie 1951 de *AIOC*, care era, în general, respectat de distribuitorii de pe piața mondială. De la 33 milioane de tone în 1950, producția petrolieră a Iranului coborîse catastrofal la 1,3 milioane tone în 1952.

Pînă la urmă, iranienii au reușit să vîndă mici cantități de petrol brut în Italia și Japonia la prețuri scăzute, ceea ce se înțelege că irita societățile petroliere americane ce activau în regiune. Era și acest fapt un motiv determinant al schimbării politicii americane față de Iran, dar nu principalul.

La începutul lui 1952 au avut loc noi alegeri parlamentare și „Frontul Național" a obținut o majoritate relativă, rămînînd însă tributar forțelor tradiționaliste religioase al căror lider, ayatollah-ul Kashani, devenise președintele *Madjilis*-ului. Tradiționaliștii religioși se manifestau împotriva oricărei prezențe populare în sprijinul guvernului Mossadegh. Grupările de stînga, îndeosebi activul partid al comuniștilor („Tudeh"), dominau tot mai insistent strada, organizînd, la rîndul lor, demonstrații cu caracter antiimperialist. Nimic nu-i deranja mai mult pe americani decît creșterea influenței forțelor de stînga, lucru socotit extrem de primejdios pentru planurile lor în regiune. Mossadegh, considerau ei, nu le mai era de folos, fiind împins tot mai mult de puternica efervescență populară pe poziții antioccidentale. Și atunci, schimbînd direcția, americanii au decis să-i sprijine pe britanici pentru a-l doborî de la putere pe Mossadegh.

În octombrie 1952, Iranul a rupt relațiile diplomatice cu Marea Britanie. Acest act fusese determinat de o serie de acțiuni diversioniste întreprinse de serviciile secrete britanice pe teritoriul iranian și în care era amestecată direct și ambasada Marii Britanii de la Teheran. O serie de amănunte privind activitatea agenților secției *MI-6* din *Intelligence Service* în Iranul anului 1952 au fost prezentate, 33 de ani mai tîrziu, într-un serial de televiziune, difuzat și în Anglia, sub titlul „Sfîrșitul imperiului". Un fost colaborator al serviciului de informații externe britanic a povestit, în cadrul acestui serial TV, atît

acțiunile individuale ale agenturii engleze în 1951—1952, cît și colaborarea sa ulterioară cu *CIA*, care a jucat un rol important în doborîrea lui Mossadegh.

După cum menționa săptămînalul englez „The Observer", din 26 mai 1985, într-un reportaj intitulat „Cum s-au unit forțele *MI-6* și *CIA* pentru a pregăti lovitura iraniană", organizarea complotului i-a costat pe britanici circa 700 000 de lire sterline. Kermit Roosevelt, trimis de *CIA* la Teheran pentru a pune la cale lovitura de stat, estimează, în memoriile sale publicate în 1979, costul operațiunii la 200 000 de dolari. Dar, după alte surse, sume importante fuseseră cheltuite mai înainte de *MI-6* fără nici un succes.

Banii diversiunii erau canalizați spre diferite persoane oficiale, corupte prin intermediul familiei unui om de afaceri iranian, desemnată sub numele conspirativ de „The Brothers" (frații). În realitate era vorba de chiar trei frați — Seyfollah, Qodratollah și Affadollah Rashidian — care acționau ca agenți britanici, mituind funcționari și oameni politici sau plătind diverși informatori și asasini de meserie. În aprilie 1953, frații Rashidian au organizat răpirea șefului poliției din Teheran, un general fidel guvernului Mossadegh, pe care l-au ținut închis în pivnița unei case unde va fi pînă la urmă asasinat cu sînge rece.

După ruperea relațiilor diplomatice iraniano-britanice, conducerea rețelei *MI—6* de la Teheran fusese nevoită să părăsească țara. „The Brothers" rămăseseră principalii mandatari ai serviciului secret britanic, care continua să întrețină un contact permanent cu aceștia și să le trimită bani prin Cipru. Era însă nevoie la fața locului de un cap conducător al complotului urzit împotriva lui Mossadegh, pe care englezii vor fi nevoiți să-l solicite colegilor lor de la *CIA*. Acesta a fost găsit în persoana lui Kermit Roosevelt (nepot al fostului președinte al S.U.A., Theodore Roosevelt, dinaintea primului război mondial, între 1901—1908), unul din cadrele de bază ale *CIA*, care va fi expediat în acest scop clandestin în capitala iraniană. În plus, *CIA* continua să dispună la fața locului de o agentură destul de numeroasă, cuprinzînd și mulți localnici.

Potrivit propriilor sale mărturisiri, Kermit Roosevelt a fost desemnat, de comun acord între guvernele american și britanic, pentru a superviza răsturnarea regimului naționalist din Iran. „Primul ministru, Mossadegh, nu era comunist sau om politic de stînga, deși avea sprijin din partea comuniștilor. Singura sa vină consta în faptul că naționalizase concesiunile *AIOC*", recunoaște Kermit Roosevelt în cartea sa de memorii intitulată „Countercoup. The Struggle for the Control of Iran"

(Contralovitura. Lupta pentru controlul Iranului), care a fost publicată la New York în 1979.

Trimis mai întîi la Londra, în noiembrie 1952, Kermit Roosevelt a luat legătură cu conducătorii operativi ai secției *MI—6*. În această parte a povestirii el folosește pseudonime pentru a-i indica pe interlocutorii săi. Pe șeful cu care a avut de-a face la *MI—6* îl numește „Mr. Callaghan". Purtătorul de cuvînt al grupului de ofițeri britanici de informații este „John Cochran", iar principalul său adjunct, „Henry Montagu". Secundul acestuia, „Gordon Somerset", poartă numele conspirativ al fostului șef al rețelei britanice, ce tocmai fusese retras din Teheran.

O oarecare identificare a acestor personaje apare posibilă. Consilier în ministerul de externe, care trebuia să aprobe toate operațiunile desfășurate de *MI—6*, era generalul John Sinclair, care i-a urmat lui Sir Stewart Menzies — faimosul șef al respectivei instituții în timpul războiului mondial. Locțiitorul lui Sinclair a fost comandorul de aviație Jack Easton, care mai înainte îndeplinise funcția de ofițer de legătură între serviciile britanice și americane. În afară de mențiunea că „Gordon Somerset", șeful rețelei din Teheran, avea sînge scoțian și îi era un vechi prieten, Kermit Roosevelt nu mai contribuie cu nimic la posibila identificare a acestuia. Guvernul iranian l-a acuzat pe un anume maior Jackson, atașat în 1952 la misiunea diplomatică britanică de la Teheran, că a fost în realitate șef al rețelei *MI—6*, dar ministerul de externe britanic a dezmințit că acesta s-ar fi ocupat cu activități de spionaj.

La întîlnirea de la Londra, din noiembrie 1952, echipa *MI—6* i-a prezentat lui Kermit Roosevelt un proiect detaliat de răsturnare a lui Mossadegh, pe care englezii doreau să-l execute *CIA*. Întors la Washington, Roosevelt a expus șefilor săi conținutul discuțiilor din capitala britanică. Aceștia au fost de acord să le dea sprijin englezilor, dar au ținut să precizeze că lovitura de stat din Iran nu va putea fi organizată decît în conformitate cu anumite condiții puse de *CIA*. „Nu existau condiții pentru a se reveni asupra naționalizării *AIOC*. Britanicii au trebuit să se declare de acord. Efectiv, nici nu aveau de ales", relatează Kermit Roosevelt.

Anul următor, la 3 februarie 1953, o delegație a serviciului secret britanic s-a deplasat la Washington pentru convorbiri privind planificarea loviturii de stat din Iran. La primele discuții cu „tehnicienii" americani, desfășurate pe parcursul mai multor ore, a participat și șeful *CIA*, Allen Dulles. La convorbirile ulterioare, prezidate de fratele acestuia, „Cochran"

a prezentat o descriere amănunțită a planului operațional, propunînd ca Kermit Roosevelt să conducă direct acțiunea.

Americanii au acceptat sugestia colegilor britanici, dar au insistat ca noul prim ministru ce-l va înlocui pe Mossadegh să fie generalul Fazullah Zahedi. Englezii, care îl închiseseră pe Zahedi în timpul războiului pentru atitudine pro-nazistă, nu s-au arătat prea încîntați de această alegere. Cum n-aveau la îndemînă pe cineva mai potrivit pentru a fi propulsat în funcția de șef al guvernului, împuterniciții *MI—6* au fost nevoiți să accepte candidatura acestui personaj cu vădite resentimente antibritanice, care figura însă pe lista iranienilor de vază, aflați în grațiile cercurilor diplomatice ale Statelor Unite. Generalul întreținuse, imediat după război, legături strînse de prietenie cu consilierii și instructorii americani însărcinați să reorganizeze jandarmeria iraniană, iar fiul său, Ardeshir Zahedi, cu studiile făcute în Statele Unite, ocupase, între 1950—1952, funcția de adjunct special al șefului administrației de la Teheran a „ajutorului american" din „programul Truman", acoperire pentru realizarea obiectivelor S.U.A. în țările în curs de dezvoltare. După aprobarea planului complotului de către conducerea *CIA*, Kermit Roosevelt s-a deplasat din nou la Londra, amintind în cartea sa că „atît Eden (pe atunci ministru de externe) cît și Churchill (prim ministru) au arătat un interes deosebit pentru acest proiect... Eden a citit cu multă atenție versiunea finală a planului, făcînd observații marginale cu propria sa mînă".

Cu puțin timp înainte ca împuternicitul oficial al *CIA* să ajungă la Teheran pentru a organiza desfășurarea complotului, o echipă mixtă a serviciilor secrete americane și engleze sosea la Paris, în cadrul aceluiași plan de răsturnare a lui Mossadegh. Episodul este relatat în serialul de televiziune „Sfîrșitul imperiului", amintit anterior, de un personaj misterios care nu apare direct în film pentru a nu putea fi identificat. Acesta susține că a făcut parte din *MI—6* și în calitatea respectivă a participat direct la afacerea iraniană din 1953. Misteriosul personaj povestește că împreună cu maiorul Stephen Mead (de la *CIA*) a făcut o vizită prințesei Ashraf, sora șahului, care trăia în exil, într-un cartier select al capitalei de pe Sena, după ce Mossadegh luase măsuri de destrămare a camarilei curții imperiale de la Teheran. Cei doi agenți, britanic și american, s-au străduit s-o convingă pe prințesă să se reîntoarcă în Iran pentru a-i comunica fratelui ei că planul de răsturnare a lui Mossadegh, ce-i fusese prezentat șahului în secret de Affadollah

Rashidian, avea girul total atît al Londrei, cît și al Washingtonului.

Prințesa s-a codit la început. Dar cînd cei doi agenți i-au înmînat un teanc apreciabil de bancnote, împreună cu un bilet de clasa I pentru cursa aeriană Paris-Teheran, a acceptat să îndeplinească misiunea. Reîntîlnirea dintre soră și frate n-a decurs după cum prevăzuseră serviciile secrete anglo-americane. Șahul, care se temea că ar putea fi supravegheat, s-a arătat extrem de prudent în cursul convorbirii de la palat și prințesa a înțeles că nu-i cazul să-i transmită mesajul care îi determinase deplasarea la Teheran, așa că s-a întors în Europa fără nici un rezultat.

Kermit Roosevelt ajunsese în Teheran în iulie 1953, sub numele fals de James Lochridje, pe care-l mai folosise și în cursul altor călătorii secrete în această țară. Sosirea sa coincidea cu momentul culminant al crizei în relațiile dintre Mossadegh și palat. Conflictul dintre primul ministru și șah dura de peste un an. În iulie 1952, Mossadegh ceruse ca în afara funcției de premier să cumuleze și pe aceea de ministru al apărării, portofoliu ce fusese încredințat pînă atunci unui personaj din anturajul suveranului. Șahul refuzase, silindu-l pe Mossadegh să-și dea demisia din fruntea guvernului. Dar retragerea acestuia n-a durat decît cinci zile. O grevă generală, însoțită de uriașe manifestații de stradă, l-au readus la putere în triumf. El va obține atît fotoliul apărării, cît și exilarea unor membri ai familiei imperiale, precum și puteri depline, pentru șase luni, din partea *Madjilis*-ului.

Pe măsură ce sprijinul popular de care se bucura Mossadegh devenea, zi de zi, tot mai puternic, relațiile premierului cu palatul se înrăutățeau. Manifestațiile de stradă ale maselor populare sporeau teama șahului că dacă situația devenea incontrolabilă, coroana i-ar putea fi în pericol. În același timp, cercurile religioase conducătoare, care fuseseră pînă atunci alături de Mossadegh, se îndepărtaseră treptat de el, animozitățile mai vechi ieșind la suprafață. *Madjilis*-ul, dominat de curente adverse premierului, nu-l mai susținea și Mossadegh considera că cel mai bun lucru pentru a se debarasa de un balast nedorit ar fi dizolvarea forului constituțional și organizarea de noi alegeri. Șahul a refuzat să subscrie la dizolvarea parlamentului. Atunci Mossadegh a cerut partizanilor săi să demisioneze, pentru a priva *Madjilis*-ul de quorum-ul necesar desfășurării activității normale, și a supus dizolvarea parlamentului unui referendum. Desfășurată la începutul primei decade a lunii august 1953, larga consultare populară a dat

cîştig de cauză lui Mossadegh cu o majoritate covîrşitoare. Conflictul dintre premier şi şah ajunsese acum la intensitate maximă.

Cu trei zile înainte de referendum, Kermit Roosevelt se întîlnise în secret cu şahul pentru a-l asigura că se poate bizui pe întregul sprijin al guvernelor american şi britanic în confruntarea sa cu Mossadegh. Puţin înainte de miezul nopţii, împuternicitul *CIA* s-a urcat în limuzina personală a şahului, care l-a luat dintr-un punct dinainte stabilit. El s-a ghemuit pe podea, acoperindu-se cu o cuvertură pentru a nu fi observat. După ce maşina a trecut fără neplăceri de postul central de pază al palatului imperial, Roosevelt s-a ridicat, aşezîndu-se pe bancheta din spate. Automobilul s-a oprit într-un loc întunecos, în apropierea intrării principale a reşedinţei suveranului. O persoană a coborît grăbit scările şi s-a apropiat de vehicul. Era şahul. Şoferul a deschis rapid portiera şi şahul a luat loc alături de agentul *CIA*, strîngîndu-i mîna în tăcere.

Kermit Roosevelt a vorbit primul: „În această împrejurare, eu reprezint pe preşedintele Statelor Unite şi pe primul ministru britanic. Dacă vă este necesar, puteţi să vă convingeţi foarte simplu. În cursul următoarelor 24 de ore, Eisenhower va rosti, la San Francisco, un discurs în care veţi recunoaşte această frază convenită". Şi Roosevelt i-a înmînat şahului un plic conţinînd o foaie de hîrtie împăturită pe care erau înscrise cele cîteva cuvinte de recunoaştere ce urmau să fie pronunţate de preşedintele american. Semnul de recunoaştere din partea premierului britanic trebuia să fie transmis la radio-Londra. „Astăzi, în momentul anunţării orei exacte, speakerul *B.B.C.*-ului va spune: *Este exact miezul nopţii,* în loc de *este miezul nopţii*", i-a precizat K. Roosevelt.

Surîzînd, şahul l-a întrerupt spunîndu-i că-i este mai mult ca suficient faptul că *CIA* l-a însărcinat pe nepotul fostului preşedinte, Theodore Roosevelt, pentru a-l întîlni, adăugînd că a fost extrem de flatat de atenţia acordată de Eisenhower şi Churchill. În cursul unei a doua întîlniri, şahul i-a menţionat lui K. Roosevelt: „Dacă am înţeles bine, conducerea dumneavoastră este de acord ca Mossadegh să fie destituit şi înlocuit prin generalul Zahedi...". Operaţiunea pusă la cale de *CIA* şi *MI—6* era acum gata să fie amorsată pentru faza ei finală, avînd şi girul şahului.

După această primă întîlnire secretă, Kermit Roosevelt s-a mai văzut de cîteva ori cu şahul pentru a pune la punct definitiv planul complotului răsturnării premierului lipsit de receptivitate la interesele tronului şi ale Occidentului. Şahul nu se arăta însă

prea grăbit, dorind ca lovitura de stat să fie organizată minuţios pentru a nu risca un eşec ce s-ar fi putut dovedi fatal coroanei. Împuternicitul *CIA* a căzut de acord cu şahul ca acesta, atunci cînd toate pregătirile pentru declanşarea operaţiunii vor fi fost încheiate, să semneze firmanele privitoare la destituirea lui Mossadegh şi numirea generalului Zahedi în funcţia de prim ministru, după care să se retragă, în aşteptarea deznodămîntului evenimentelor, la un palat al său de pe ţărmul Mării Caspice. Dacă afacerea ar fi luat o turnură nefavorabilă, şahul şi soţia sa urmau să plece la bordul avionului lor personal în străinătate pentru a-şi găsi un adăpost provizoriu pînă la clarificarea situaţiei.

În cursul discuţiilor cu şahul, K. Roosevelt i-a prezentat principalele direcţii ale acţiunii şi forţele pe care ar trebui să se bizuie complotul. Spre deosebire de englezi, înclinaţi să recomande o cooperare între şah şi vîrfurile clerului musulman, americanii erau de acord cu suveranul iranian care considera imposibilă o astfel de mezalianţă. Mai ales că, în acel moment, nu toţi molahii rupseseră complet colaborarea lor cu Mossadegh. După părerea americanilor, forţa de şoc a loviturii de stat trebuia să fie armata şi Roosevelt l-a asigurat pe şah că *CIA* a reuşit să atragă în complot un grup de ofiţeri superiori, mic dar sigur, cu influenţă în rîndul unităţilor militare. El l-a mai informat pe suveran că agenţii *CIA* au creat o puternică organizaţie secretă, dirijată de „profesionişti", capabilă să producă tulburări la momentul oportun. De asemenea, i-a comunicat şahului că a luat legătura cu generalul Zahedi, ascuns în munţi, dar care urma să se afle la Teheran atunci cînd va fi nevoie de el.

„În fine — scrie K. Roosevelt în memoriile sale —, venise momentul de a acţiona. În noaptea de 8 spre 9 august l-am reîntîlnit pe şah pentru ultima oară înainte de lovitura de stat. Am pus la punct încă odată detaliile operaţiunii. L-am asigurat că firmanele îi vor fi transmise pentru a le semna în cursul dimineţii, înaintea plecării sale la Marea Caspică unde trebuia să aştepte începutul evenimentelor". Roosevelt i-a transmis în acelaşi timp un mesaj al preşedintelui Eisenhower, prin care acesta îi ura o călătorie bună şi îşi exprima convingerea într-un sfîrşit fericit al afacerii.

Circumstanţele au împiedicat însă parvenirea firmanelor la palat în timpul convenit, şahul plecînd precipitat la reşedinţa sa de la Marea Caspică datorită atmosferei politice tot mai încordate din capitala iraniană. Cele două documente imperiale au fost trimise şahului spre semnare prin confidentul său,

colonelul Nassiry, comandantul gărzii palatului, care le-a readus apoi la Teheran. Peste o săptămînă şahul s-a reîntors şi el în capitală, dar ambasadorul american, Loy Henderson — care, conform instrucţiunilor primite de la Washington, s-a ţinut pînă atunci departe de organizarea complotului pentru a nu implica ambasada în caz de eşec — l-a sfătuit să părăsească ţara şi să plece într-o scurtă vacanţă în Italia, ceea ce suveranul a şi făcut imediat.

În cursul zilei de 15 august 1953, la sfîrşitul ultimei reuniuni a conspiratorilor, K. Roosevelt şi oamenii săi au ieşit în oraş pentru a sonda atmosfera din preajma loviturii de stat. Spre surpriza lor, n-au constatat nici agitaţie pe străzi, nici mişcări de trupe. Roosevelt s-a dus atunci la locuinţa conspirativă, unde se afla cartierul general al complotului, aşteptînd ştiri din partea colonelului Nassiry, acesta urmînd să confirme remiterea firmanelor şahului lui Mossadegh şi Zahedi. Dar nici un element încurajator nu se făcea simţit. K. Roosevelt şi colaboratorii săi apropiaţi rămaseră de veghe toată noaptea. „Se lumina de ziuă — îşi reaminteşte Roosevelt în cartea sa. Deschisesem aparatul de radio. La orele şase nici un sunet nu era perceptibil. În sfîrşit, în jur de şapte, radioul s-a animat, se auzea un zgomot de ţimbale, sunetele unor marşuri. A urmat apoi o declaraţie în limba farzi. Mossadegh anunţa la radio că, sub influenţa elementelor străine, şahul a încercat să destituie cu forţa pe şeful guvernului constituţional şi, în consecinţă, acesta a fost nevoit să preia puterea".

Evenimentele evoluaseră în modul următor. În seara zilei de 15 august, la orele 22 şi 30 de minute, colonelul Nassiry părăsea palatul Saadabad îndreptîndu-se în direcţia reşedinţei primului ministru cu o escortă de mai multe care blindate. Un tînăr ofiţer reuşise însă să-l prevină pe generalul Riahi, fidel guvernului, de complotul vizînd răsturnarea lui Mossadegh. Generalul Riahi plecase imediat spre cazărmile unde se aflau trupe credincioase primului ministru şi, însoţit de cîteva detaşamente militare, se va grăbi să ajungă la reşedinţa acestuia înaintea colonelului Nassiry, plasîndu-şi oamenii în faţa imobilului. Cînd colonelul Nassiry a sosit acolo, i s-a interzis intrarea în clădire. Acesta le-a declarat soldaţilor că el execută „voinţa Majestăţii Sale" şi a cerut să i se permită să-l vadă pe Mossadegh pentru a-i înmîna un firman din partea şahului, ceea ce a provocat confuzie în rîndul soldaţilor de gardă. Dar generalul Riahi, intervenind energic, l-a acuzat pe colonelul Nassiry de instigare la rebeliune şi a dat ordin să fie arestat şi trimis la închisoare.

Se părea că întreaga acţiune era pe cale să eşueze lamentabil pentru conspiratori. Pentru ca rolul Statelor Unite să nu fie cunoscut, în cazul cînd situaţia nu mai putea fi îndreptată, lui K. Roosevelt i s-a trimis urgent o telegramă cifrată, semnată de W.B. Smith, subsecretar la Departamentul de Stat, cu un conţinut laconic: „Lasă totul baltă şi pleacă". Dar în acel moment *CIA* era vîrîtă într-atît în tenebroasa afacere, încît nici nu putea fi vorba să abandoneze. K. Roosevelt îi va răspunde lui W.B. Smith pe un ton convingător: „Am primit telegrama dvs. din 18 august. Sînt bucuros să vă comunic că Ziegler (numele conspirativ al generalului Zahedi) şi-a preluat funcţiunile şi că *ZGSAVOY* (criptograma şahului) se va reîntoarce în curînd la Teheran". În decursul ultimelor zile, după eşecul colonelului Nassiry, Kermit Roosevelt şi agenţii săi reuşiseră să schimbe situaţia, balanţa înclinînd acum în favoarea partizanilor şahului.

Mai tîrziu, Eisenhower va scrie în cartea sa, „The White House Years", cu privire la acele momente ale afacerii iraniene: „Noi n-am abandonat tentativele de a domina situaţia. În fiecare zi mă întîlneam cu reprezentanţii Departamentului de Stat, ai secretarului de stat al Apărării şi ai *CIA* şi urmăream rapoartele agenţilor noştri de la Teheran".

Astfel, în faţa spectrului eşecului care se profilase la un moment dat, Kermit Roosevelt şi oamenii săi acţionaseră prompt. Au fost luate măsuri pentru copierea şi difuzarea firmanelor şahului, începînd cu acela care-l proclama pe generalul Zahedi prim-mininstru: agentura autohtonă fusese trimisă în stradă pentru a agita spiritele: grupul restrîns al ofiţerilor iranieni participanţi la conspiraţie era pus în stare de alarmă. La 17 august, ambasadorul american, reîntors de la Washington, l-a vizitat imediat după sosire pe Mossadegh, declarîndu-i că guvernul Statelor Unite va căuta să-l împiedice prin toate mijloacele de a mai rămîne la putere şi l-a sfătuit să demisioneze fără întîrziere. Dar „bătrînul Mossa" nu s-a lăsat impresionat de presiunile insistente ale americanilor şi a hotărît să-şi păstreze poziţiile.

Între timp, Roosevelt îl adusese pe generalul Zahedi într-o locuinţă conspirativă din capitală, pentru a-l avea la îndemînă în momentul cînd va trebui să-şi preia postul de prim-ministru. Generalul Guilanshah, care comanda forţele aeriene iraniene, a fost însărcinat de K. Roosevelt să adune cîteva blindate pentru a asigura deplasarea lui Zahedi în cursul loviturii de stat. „Sosind la Zimmerman (agentul *CIA* la care se afla Zahedi) — scrie K. Roosevelt —, am coborît imediat în pivniţă. Pe cale să devină

prim-ministru, generalul Zahedi era așezat pe un pat, numai cu lenjeria de corp pe el. Uniforma îi era alături, pe un scaun. În timp ce se îmbrăca, în curte se auzi o hărmălaie persistentă. Ușa pivniței se deschise. Am recunoscut, printre alții, pe generalul Guilanshah... Puțin mai tîrziu, carele blindate — în unul dintre ele se afla Zahedi — au pornit zgomotos pe Takht-Jamshid, îndreptîndu-se în direcția reședinței lui Mossadegh". În drum, generalul Zahedi s-a oprit la clubul ofițerilor și a procedat la formarea guvernului, în care au intrat mai multe persoane recomandate de K. Roosevelt, prezentat ca emisar special al administrației americane.

Punctul culminant al complotului se apropia. Absența unui front unit al forțelor naționaliste împiedica guvernul să acționeze organizat și eficient împotriva planului comun al *CIA* și *MI—6*, care trecuseră la punerea în aplicare a acestei variante. În ultimele 48 de ore, în capitala iraniană avuseseră loc puternice manifestații în favoarea lui Mossadegh, unele dintre ele cu caracter spontan. Profitînd de efervescența turbulentă a străzii, cele două agenturi își infiltrară în mulțime oamenii lor, plătiți cu bani grei, pe care îi recrutaseră din pleava lumii interlope. Aceștia incitară la dărîmarea statuilor șahului și la atacarea moscheelor, reușind astfel să provoace haosul planificat de Kermit Roosevelt și de colaboratorii săi din *CIA* și *MI—6*.

La 19 august, aceleași elemente diversioniste din slujba rețelelor de spionaj americană și engleză organizară o contramanifestație cu tentă monarhistă, uzînd, totodată, de sentimentele religioase ale maselor populare. În atmosfera tulbure de manifestații și contramanifestații, pro și antiguvernamentale, se declanșă puciul militar. Trupe ale garnizoanei capitalei ocupară, rînd pe rînd, clădirile publice și atacară reședința lui Mossadegh. După o bătălie înverșunată, de cîteva ore, soldată cu peste o sută de morți, ultimii apărători s-au predat și premierul a fost arestat. Șahul se va întoarce în țară triumfător, la 22 august, iar Mossadegh va fi trimis în judecată, fiind inițial condamnat la moarte, pedeapsă comutată ulterior în trei ani de închisoare.

Întors imediat la Londra, via Bahrein și Beirut, la fel de clandestin cum plecase cu o lună în urmă spre Iran, Kermit Roosevelt a fost primit cu onoruri de echipa conducătoare a secției *MI—6*, cu care stabilise anterior planul de bătaie. Apoi a fost condus în Downing Street 10, la reședința oficială a primului-ministru britanic. Churchill, care avusese cu puțin timp înainte o comoție și era încă suferind, l-a primit sprijinit pe perne. Kermit Roosevelt menționează în memoriile sale că după

ce i-a ascultat raportul amănunțit despre organizarea și desfășurarea loviturii de stat din Iran, premierul britanic ar fi murmurat: „Dacă aș fi fost mai tînăr cu cîțiva ani, n-aș fi avut o plăcere mai mare decît să servesc sub comanda dumneavoastră în această aventură."

După un scurt popas în capitala de pe Tamisa, în cursul căruia se întreținuse cu șefii *Intelligence Service*-ului, împărtășindu-le experiența sa din afacerea iraniană, superspionul american, reîntors la Washington, va fi primit cu toate onorurile de oficialități. La 4 septembrie 1953, Kermit Roosevelt își prezenta raportul în cabinetul oval de la Casa Albă. Alături de președintele Eisenhower erau prezenți: frații Dulles, unul secretar al Departamentului de Stat, iar celălalt director al *CIA*, Wilson, secretarul Departamentului Apărării, și amiralul Radford, președintele comitetului șefilor de stat-major. Kermit Roosevelt expuse nu numai modul cum acționase în cursul misiunii, ci și considerentele sale privind posibilitățile de consolidare a pozițiilor S.U.A. în acea zonă extrem de importantă din punct de vedere strategic și bogată în petrol. Președintele Eisenhower îl felicită călduros pe Kermit Roosevelt și îi remise medalia „Pentru securitatea națională", care nu mai fusese decernată pînă atunci decît lui Hoover, directorul *F.B.I.*-ului. Roosevelt avea de ce să fie mîndru: șahul îi dăruise ca amintire la plecarea din Iran un portțigaret din aur masiv; premierul britanic îi acordase întreaga sa stimă; Casa Albă îl onorase ca pe un erou național. Magnații petrolului nu vor uita nici ei serviciile ce le adusese K. Roosevelt în Iran. După ce a părăsit *CIA*, el a intrat la „Gulf Oil Corporation", devenind, în 1960, vicepreședinte al acestei importante societăți petroliere.

Operațiunea „Boot", după cum botezaseră englezii complotul pentru răsturnarea lui Mossadegh, sau „Ajax", după numele de cod dat de americani, reușise pe deplin. Rămînea, în continuare, să fie rezolvată problema petrolului iranian și a sferei de influență în care urma să fie plasată în viitor această țară. Administrația americană nu se implicase în această afacere tenebroasă numai din pură filantropie pentru aliații britanici, cărora Mossadegh le arătase ușa, gonindu-i de la masa petrolului iranian din care aceștia se înfruptaseră pînă atunci nestînjeniți. Restabilind situația, americanii vor pretinde un loc de frunte la ospăț, înghesuindu-i fără menajamente mai spre colț pe prietenii britanici, care nu prea se arătaseră la înălțime în confruntarea cu „bătrînul Mossa".

La împărțirea prăzii, *Unchiul Sam* va reuși să fie din nou mai viclean decît *bătrînul Albion*, așa cum se întîmplase în ultimii

ani, micşorîndu-i treptat, treptat, sfera de influenţă în zona Orientului Mijlociu. Cerîndu-le sprijin în situaţia disperată în care se găsea politica lor faţă de situaţia din Iran, englezii sperau să nu plătească americanilor decît un preţ redus. Dar, aşa cum se va vedea curînd, aceştia nu se mulţumiră cu firimituri de la festinul final, pretenţiile lor ajungînd cu mult mai ridicate decît şi-ar fi putut imagina partenerii britanici. Măiestria recunoscută în complicate jocuri diplomatice nu le va folosi cu nimic insularilor. Mizînd în afacerea iraniană, americanii cîştigaseră potul cel mare.

La scurt timp după căderea regimului Mossadegh, secretarul de stat american, John Foster Dulles, îi încredinţă lui Herbert Hoover jr. sarcina de „a face ordine" în problema petrolului iranian, incluzînd în afacere şi marile societăţi americane interesate. Hoover îi convoacă pe reprezentanţii celor cinci mari societăţi petroliere americane — „Standard", din New Jersey, „Socony", „Standard", din California, „Texaco" şi „Gulf" — pentru a organiza un front comun în negocierile cu partea engleză. S-a stabilit, cu acest prilej, să se fondeze un „consorţiu internaţional" pentru a prelua concesiunea petrolieră ce aparţinuse pînă atunci lui *AIOC*, americanii împărţind cu britanicii bogăţiile petroliere ale Iranului. Desigur, faptul era extrem de dezagreabil pentru britanici, dar, neavînd altă ieşire, pînă la urmă trebuiră să cedeze.

DIPLOMAŢIE ŞI SPIONAJ PE MALURILE NILULUI

Schimbarea neaşteptată de regim de la Cairo în urma revoluţiei tinerilor ofiţeri din iulie 1952, sub conducerea lui Nasser, avea să producă o adevărată furtună în cabinetele diplomatice şi în birourile serviciilor secrete străine. După trecerea primului şoc a urmat evaluarea la rece a situaţiei noi create şi elaborarea diverselor variante pentru a-i face faţă. În continuare, în jurul capitalei de pe Nil, diplomaţia şi spionajul şi-au dat mîna în strădaniile lor, separate sau conjugate, de a crea capete de pod în vederea influenţării viitoarei politici a Egiptului, acest important pion din complexul jocului puterilor occidentale în Orientul Mijlociu.

Primii care au acţionat au fost americanii. De altfel, aşa cum mărturiseşte Miles Copeland, fost şef al reţelei *CIA* la Cairo, în

cartea sa „The Game of Nations", apărută în 1969 la New York, „onorabila agenţie" dădea tîrcoale insistente capitalei egiptene chiar înainte de lovitura de stat a „Ofiţerilor liberi" din iulie 1952. Încă de la începutul acelui an, la Cairo sosise o echipă specială de agenţi ai *CIA*, condusă de unul din patronii instituţiei, Kermit Roosevelt, care, aşa cum am văzut într-un capitol anterior, avea să joace un rol primordial şi în organizarea complotului pentru doborîrea regimului Mossadegh din Iran.

Americanii erau încunoştinţaţi mai dinainte de existenţa societăţii secrete a „Ofiţerilor liberi" şi de pregătirea pentru răsturnarea regimului monarhic. Evenimentele dramatice de la Cairo, din ianuarie 1952, (puternică revoltă populară care incendiase o bună parte a centrului capitalei) indicau că Egiptul se afla în faţa unei posibile explozii generalizate a maselor, putînd conduce foarte uşor la o revoluţie socială radicală. În aceste condiţii, analiştii de la Washington considerară că instalarea unui regim militar de ordine, întemeiat pe naţionalism şi Islam, n-ar constitui o alternativă neconvenabilă, ci dimpotrivă. Bineînţeles, în măsura în care „Ofiţerii liberi" ar fi fost influenţaţi şi „teleghidaţi" de serviciile secrete occidentale şi în primul rînd de *CIA*.

Copeland destăinuie în cartea sa că agenţii americani reuşiseră să stabilească contacte cu unii dintre tinerii ofiţeri, dar n-au ajuns niciodată pînă la Nasser, nici înainte, nici după iulie 1952, deşi un oarecare maior Steve Mead, de la *CIA*, amestecat şi el ulterior în afacerea iraniană, încercase acest lucru, dar fără succes. Washingtonul, neînţelegînd caracterul mişcării revoluţionare a „Ofiţerilor liberi" şi considerînd că poate proceda la fel ca în cazul puciurilor juntelor militare de pe continentul latino-american, căuta să procedeze în mod asemănător şi la Cairo. Eroarea esenţială a americanilor consta în faptul că ei încercau să ia locul englezilor în lumea arabă modificînd prea puţin vechile metode ale acestora, fără a reuşi să perceapă mutaţiile produse în conştiinţa popoarelor din regiune pe parcursul celui de-al doilea război mondial, xenofobia lor tot mai accentuată faţă de Occident, pe care îl echivalau, in corpore, cu o forţă a răului ce intenţionează să prelungească dominaţia colonialistă. Politica americană, ce urmărea încheierea pactelor militare cu ţările mai mici pentru a-şi instala baze pe teritoriile lor, nu putea decît să-i sperie pe arabi, aceştia, în fond, nesimţindu-se ameninţaţi decît tot de vechile puteri colonialiste, aliate ale Americii.

La sugestia lui Kermit Roosevelt, ambasadorul american de la Cairo, Jefferson Caffery, încercînd să-şi apropie liderii militari egipteni care luaseră puterea, aranjă invitarea de către Pentagon a unei delegaţii a Consiliului Revoluţiei pentru a întreprinde o vizită în Statele Unite. La Washington, ofiţerii egipteni fură primiţi de generalul Omar Bradley, preşedintele comitetului de stat-major inter-arme, şi de generalul Olmstead, directorul „Programului de ajutor militar în străinătate". Generalii le vorbiră oaspeţilor egipteni mai puţin de armele pe care aceştia ar fi vrut să le cumpere din SUA şi mai mult de „pactul islamic", sugerat cu insistenţă de americani, interesaţi, desigur, de realizarea şi dirijarea lui. Generalul Olmstead, conducîndu-i pe oaspeţii egipteni în faţa unei hărţi a zonei Orientului Mijlociu, le spuse pe şleau: „După cum vedeţi, domnilor, sînt cam puţine fanioane care indică bazele noastre în această regiune. Noi am dori să mai plantăm cel puţin cîteva steguleţe, fiindcă, după cum puteţi remarca şi dumneavoastră, există un vid aici". Membrii delegaţiei egiptene au fost destul de şocaţi de remarca generalului american şi, odată întorşi acasă, avură ce să povestească camarazilor lor în legătură cu intenţiile reale ale Pentagonului.

Washingtonul îşi va multiplica în lunile următoare insistenţele, desfăşurînd o vie activitate diplomatică pentru atragerea regimului de la Cairo. La începutul anului 1953, la Casa Albă se instalase un nou preşedinte, generalul Eisenhower, respectatul şef militar din cel de-al doilea război mondial. După eşecurile diplomaţiei şi serviciilor secrete în încercările de a-i capta pe tinerii ofiţeri, americanii, atacînd de data aceasta frontal, îşi îndreptară atenţia spre mai vîrstnicul lor şef nominal, generalul Neguib, care, în septembrie 1952, preluase şi funcţia de şef al guvernului, pe lîngă aceea de comandant al armatei şi preşedinte al Consiliului Revoluţiei. El va fi supus la un adevărat bombardament de curtoazie din partea autorităţilor de la Washington, în joc intercalîndu-se însuşi preşedintele Eisenhower.

Acesta îi trimise generalului Neguib, în martie 1953, o scrisoare plină de amabilităţi. Misiva, o mică capodoperă de elocvenţă diplomatică — pregătită, desigur, în birourile Departamentului de Stat —, încerca să-l convingă că S.U.A. vor rămîne rezervate, plasîndu-se cel mult pe poziţia de arbitru într-un eventual diferend anglo-egiptean, dacă Egiptul nu va pune în discuţie apărarea comună occidentală împotriva posibilei „agresiuni" a unei terţe puteri (aluzie la URSS) în regiune. Cu această singură condiţie, scrisoarea respectivă constituia o

veritabilă promisiune de a satisface exigenţele fundamentale ale Egiptului.

În memoriile sale, publicate sub titlul „Anii mei la Casa Albă", Eisenhower precizează: „I-am scris lui Neguib pentru a-i arăta speranţa mea sinceră că discuţiile între guvernul egiptean şi Regatul Unit asupra problemelor de mare importanţă ar putea începe acum. I-am expus interesul pe care guvernul Statelor Unite îl purta încheierii lor cu succes, ca şi înţelegerea noastră faţă de aspiraţiile naturale ale Egiptului privind suveranitatea sa deplină asupra teritoriului propriu. În plus, i-am împărtăşit convingerea mea că guvernul britanic avea intenţia sinceră de a satisface exigenţele fundamentale ale Egiptului, compatibile însă cu imperativele apărării zonei. I-am indicat că britanicii aveau dreptate să se teamă de consecinţele unui vid militar în sector şi să ceară ca dispozitivul bazei (de pe Canalul Suez — n.a.), care costase atît de scump, să poată fi utilizat rapid de lumea liberă în orice moment de criză. Am precizat, de asemenea, în scrisoarea mea adresată lui Neguib, că Statele Unite împărtăşesc cu Marea Britanie dorinţa ca discuţia asupra canalului Suez să includă şi problema mai largă a apărării întregului Orient Mijlociu".

Negocierile anglo-egiptene, pe care Londra se oferise să le reia la scurt timp după venirea la putere a „Ofiţerilor liberi", trenau, guvernul de la Cairo punînd degetul pe rană într-o notă dată publicităţii la 10 februarie 1953: Egiptul este apt să apere singur Canalul Suez şi nu poate fi vorba ca evacuarea trupelor britanice de pe teritoriul egiptean să fie cumpărată printr-un pact militar pro-occidental.

În zona triunghiului Suez-Port Said—Tell el Kebir continuau să staţioneze din timpul războiului 80 000 de soldaţi britanici, deşi termenii tratatului anglo-egiptean din 1936 precizau că în nici un caz contingentul britanic nu trebuie să depăşească 10 000 de oameni. Prezenţa lor anacronică greva, în continuare, asupra relaţiilor anglo-egiptene, iar lichidarea completă şi fără condiţii a supărătoarei moşteniri a trecutului colonialist constituia cerinţa obligatorie a orcărei înţelegeri. Acest lucru englezii nu vroiau să-l accepte, nutrind încă speranţa prelungirii şi poate chiar a anulării retragerii lor militare de pe canalul Suez. O asemenea optică, se înţelege, nu putea să conducă decît la un eşec rapid al negocierilor deschise la sfîrşitul lunii aprilie, care aveau să dureze vreo zece zile pînă la întreruperea lor fără rezultat.

La 8 mai 1953, două zile după ruperea negocierilor anglo-egiptene, Eisenhower îi scrise din nou lui Neguib, anunţîndu-l,

printre altele, de sosirea apropiată la Cairo a secretarului său de stat, John Foster Dulles. Acesta îi aduse în dar generalului Neguib un vechi pistol de colecţie, pe care i-l înmînă spunîndu-i: „Desigur, acesta nu este pentru a fi întrebuinţat". A oferi o armă veche, nefolosibilă, cuiva care aştepta să primească tancuri şi avioane era, fără îndoială, o gafă, ca şi propunerea făcută Egiptului de a subscrie la un proiect de tratat militar pentru Orientul Mijlociu, care ar fi înlocuit o prezenţă militară străină cu alta.

Guvernul de la Cairo interpretă proiectul lui Dulles ca o manevră pentru menţinerea controlului strategic anglo-american în Orientul Mijlociu sau, cu alte cuvinte, pentru asigurarea pazei proprietăţilor petroliere ale Angliei şi SUA în zonă. Secretarul de stat fusese primit totuşi, la Cairo, cu curtoazia oficială de rigoare pentru oaspeţii guvernului, în timp ce presa publica articole incendiare. „Domnule Dulles, noi vă urîm!", îşi intitula editorialul ziaristul de renume Ahmed Fath, aflat din prima zi alături de „Ofiţerii liberi". Convorbirile nu vor ajunge la nici un rezultat, „operaţiunea Dulles" eşuînd lamentabil. În acelaşi timp, toate proiectele occidentale vor fi blocate ferm de suspiciunea justificată a tinerei echipe de la conducerea Egiptului

Acolo unde diplomaţia dăduse greş, îşi încercară norocul serviciile secrete. După plecarea secretarului de stat, antena *CIA* de la Cairo încercă obişnuita metodă a sacului cu dolari. Miles Copeland, care întreţinea contacte cu unul din tinerii ofiţeri, povesteşte că a venit într-o seară la acesta cu două valize pline cu bilete de bancă, destinate Consiliului Revoluţiei, pentru a-i sonda gradul de coruptibilitate. Ofiţerul în cauză, ştiind că în nici un caz Nasser nu s-ar fi pretat la aşa ceva, remise banii generalului Neguib, considerîndu-l mai dispus la concesii faţă de Occident. Conform unei variante avansate de unele publicaţii străine, aflînd de această afacere, Nasser ceru, cuprins de furie, explicaţii imediate generalului. Neguib încercă să se justifice, spunînd că este vorba de un cadou personal din partea preşedintelui Eisenhower, provenind din fondurile speciale de binefacere destinate „luptei împotriva comunismului". Consiliul Revoluţiei a luat în discuţie problema. Unii dintre membrii săi propuseră ca banii să fie înapoiaţi neîntîrziat ambasadei americane de la Cairo, însoţiţi de o notă drastică. Nasser a fost, se pare, de altă părere. „Dacă *CIA* doreşte neapărat să facă binefaceri, de ce nu le-am folosi în scopuri mai utile?". În curînd, un turn de radio a fost construit cu aceşti bani în

mijlocul capitalei egiptene, ca un monument al stupidităţii agenţiei americane şi al incoruptibilităţii „Ofiţerilor liberi".

Mai tîrziu, Miles Copeland va recunoaşte că acest deznodămînt i-a supărat atît de mult pe americani, încît reţeaua *CIA* din Cairo ar fi plasat, la un moment dat, o bombă sub turnul de radio pentru a-l arunca în aer cu prilejul unei manifestaţii publice, la un semnal ce trebuia să fie transmis de la bordul unei nave a Flotei a 6-a, aflată în apele Mediteranei. Dar, între timp, încărcătura explozivă a fost descoperită de agenţi ai securităţii egiptene, fiind făcută inutilizabilă.

Nu numai reţeaua *CIA* acţiona în acea perioadă în Egipt, ci şi alte servicii secrete căutau să tulbure cît mai mult apele în jurul noului regim. Reluarea negocierilor cu Marea Britanie şi posibilitatea încheierii lor prin obţinerea retragerii complete a trupelor engleze de pe teritoriul egiptean, implicit din zona Canalului Suez, produsese nelinişte în Israel. Părăsirea zonei canalului de către britanici însemna că între frontierele acestui stat şi Egipt nu va mai exista nici un obstacol. Desigur, în momentul respectiv, şi chiar într-un viitor apropiat, Egiptul, lipsit de arme moderne, nu prezenta un pericol potenţial, dar anumite cercuri din Israel, gîndind în perspectivă, căutară să acţioneze pentru a determina rămînerea englezilor în zonă.

Întreaga acţiune ce va urma, de factura romanelor ieftine de spionaj, organizată cît se poate de primitiv, se va sfîrşi tragic pentru eroii ei şi va avea repercusiuni grave pe plan politic intern în Israel, provocînd, prin aşa-numita „afacere Lavon" (după numele ministrului apărării) o ruptură costisitoare în cadrul partidului de guvernămînt, Mapai, părăsit pînă la urmă chiar de liderul său, Ben Gurion.

În 1951 sosea la Cairo un anume John Darlin, om de afaceri britanic, în realitate Abraham Dar, ofiţer al serviciilor secrete israeliene. El va recruta în reţeaua sa un număr de tineri evrei din Egipt, care aparţineau unei organizaţii sioniste, formînd două echipe — una la Cairo şi alta la Alexandria —, ambele dotate cu aparate de radio emisie-recepţie prin care puteau ţine legătura permanentă cu centrala din Israel. În 1954, Abraham Dar a fost înlocuit cu Avry Elad (Robert), avînd gradul de maior în serviciile secrete, acesta intrînd în Egipt tot ca om de afaceri, cu un paşaport vest-german pe care se afla înscris numele de Paul Frank.

În vara anului 1954, cînd încheierea unui acord privind evacuarea englezilor din zona canalului părea iminentă, serviciile secrete israeliene şi-au propus să organizeze o serie de atentate teroriste la Cairo şi Alexandria, ţinta lor fiind ambasadele

occidentale şi serviciile dependente de ele: biblioteci, centre culturale, consulate. Se conta pe faptul că guvernul britanic va atribui responsabilitatea atentatelor autorităţilor egiptene sau organizaţiilor extremiste de genul „Fraţilor musulmani". Şi într-un caz şi în altul, atentatele ar fi demonstrat slăbiciunea regimului, incapacitatea sa de a menţine ordinea şi a respecta angajamentele. În consecinţă, Marea Britanie ar fi fost obligată să reconsidere planul de evacuare al trupelor sale sau chiar să-l anuleze.

În vederea îndeplinirii acestei diversiuni, unul din şefii serviciilor secrete israeliene s-a întîlnit la Paris cu Avry Elad (Robert), transmiţîndu-i ordinul de a trece imediat la acţiune. La începutul lunii iulie 1954, trei tineri din reţeaua de la Alexandria au introdus bombe incendiare în cîteva cutii de scrisori de la oficiile poştale. La 14 iulie au fost plasate bombe incendiare la bibliotecile americane de la Cairo şi Alexandria. La 23 iulie, agenţii israelieni au pus bombe incendiare în două săli de cinematograf la Alexandria şi în alte două săli la Cairo, precum şi în magazia de bagaje a gării din capitala egipteană. Catastrofa reţelei israeliene s-a produs în momentul în care un atentat asemănător era pe cale să fie întreprins la cinematogarful „Rio" din Alexandria. O bombă incendiară, disimulată într-un toc de ochelari, s-a aprins prematur în buzunarul unui agent al reţelei israeliene tocmai cînd acesta se pregătea să intre în sala de proiecţie. Un ofiţer de securitate egiptean, aflat întîmplător în acel loc, a observat scena şi după ce l-a ajutat pe agent să se debaraseze de încărcătura incendiară, care îi provocase arsuri serioase, l-a arestat. În aceeaşi noapte au fost capturaţi şi alţi membri ai reţelei, precum şi un ofiţer israelian, Max Bennet, trimis în Egipt pentru o cu totul altă misiune. Acesta se va sinucide în închisoare, înainte de a ajunge în faţa instanţei de judecată.

În cursul procesului care a urmat, doi membri ai reţelei au fost condamnaţi la moarte prin spînzurătoare şi executaţi, iar alţi şase la grele pedepse cu închisoarea. Şeful lor, Elad, nu numai că a reuşit să scape cu faţa curată, dar a plecat nestingherit din Egipt 15 zile mai tîrziu, după ce, în prealabil, îşi lichidase toate afacerile, fapt ce va ridica multe semne de întrebare legate de comportarea sa, întreaga afacere producînd scandalul politic din Israel — „afacerea Lavon", amintită anterior. Cinci ani mai tîrziu, în 1959, Elad, care, în continuare, trăise în Germania sub numele său fals Paul Frank, a fost rechemat în Israel, unde, arestat imediat, va fi trimis în judecată şi condamnat la zece ani închisoare.

JOC DUBLU LA BEIRUT

Cu zidurile sale din piatră cioplită, etalînd vizibil elemente ale vechii arhitecturi autohtone — coloane şi ogive —, impozanta clădire părea, de la distanţă, o obişnuită mănăstire ortodoxă sau greco-catolică, aşa cum se întîlnesc în diverse zone pitoreşti de prin munţii Libanului. De sus, de la înălţimea celor aproape o mie de metri ai colinei unde fusese construită, se deslușea la orizont, cu ochiul liber, întreaga panoramă a Beirutului modern, marcat printr-o adevărată pădure de blocuri albe, aliniate pe fundalul albastru al Mediteranei răsăritene. Clădirea aceasta gălbuie, umbrită de coroanele rotunde ale unor pîlcuri de pini maritimi, adăpostea, dacă ar fi fost să ne luăm după firma atîrnată la intrare, un inocent institut de studiere a limbii arabe. Este adevărat, nu pentru copii-şcolari, ci pentru oameni maturi, veniţi aici de prin toate colţurile lumii şi în mod deosebit din cuprinsul Imperiului britanic, pe o perioadă de şase-opt luni, cu scopul declarat de a-şi însuşi limba Profetului şi modul de viaţă al Orientului.

Istoria acestui „Middle East Centre of Arabic Studies", instalat în localitatea montană libaneză Chelmane, situată la cîţiva kilometri de Beirut, a început în anii celui de-al doilea război mondial la Ierusalim. „Institutul" respectiv fusese organizat în „oraşul sfînt" din iniţiativa şi sub tutela ministerului de război britanic, *War Office*, cu misiunea de a pregăti diplomaţi şi agenţi englezi în vederea însuşirii limbii arabe „pentru a putea face faţă mai bine infiltrării nazismului în regiune". Activitatea sa avea să continue însă şi după încheierea conflagraţiei mondiale. În 1947, atunci cînd izbucnise criza palestiniană, Ierusalimul devenind un loc nesigur din cauza multiplelor atentate ale extremiştilor din organizaţiile *Irgun* şi *Stern* şi ale adversarilor lor arabi, institutul s-a mutat pe meleaguri mai primitoare, mai liniştite, într-o regiune încîntătoare din ţara vecină, a cedrilor matusalemici, la sud-est de Beirut. Cu acest prilej avea să se opereze şi o schimbare de tutori: *War Office* va fi înlocuit în administrarea institutului de *Foreign Office*.

În primii ani de funcţionare pe teritoriul libanez, prezenţa discretă a institutului de la Chelmane va trece oarecum neobservată, mai cu seamă că numărul „studenţilor" nu depăşea niciodată 50—60 de persoane izolate în spatele impunătoarelor ziduri ale clădirii de pe colină. Dar, cu trecerea timpului, numele acestei şcoli pentru învăţarea limbii arabe avea

să iasă din anonimat, fiind pomenit tot mai des în coloanele presei din Beirut, în legătură cu diverse scandaluri privind activități mai puțin nevinovate ce țineau de culisele unor servicii secrete. Un ziarist libanez, care reușise să pătrundă, din curiozitate reporterească, în incinta clădirii de la Chelmane, va surprinde un fapt oarecum bizar: el a văzut într-unul din culoare că alături de un tablou conținînd regulamentul de funcționare al școlii se afla afișată și o listă ce menționa zilele de plecare a valizelor diplomatice britanice de la Beirut spre ambasadele Majestății Sale din Cairo, Riad, Bagdad, Londra și Tel Aviv. De la o astfel de constatare nu a mai fost decît un pas pînă la tot felul de supoziții ale imaginației, ce-i drept nu lipsite de o bază reală.

Printre cei ce au trecut prin sălile de cursuri ale „Institutului" de la Chelmane figurează cîteva nume celebre din istoria postbelică a serviciilor secrete, așa cum ar fi acela al lui George Blake, eroul unui proces de spionaj de mare răsunet, sau al lui Kim Philby, considerat ca unul din cei mai faimoși agenți de informații ai secolului nostru, ei fiind descoperiți ulterior că făcînd un joc dublu în folosul Uniunii Sovietice. Este semnificativ faptul că ambii și-au încheiat lunga lor activitate de spionaj în același loc, la Beirut, de unde unul a reușit să ajungă la Moscova, rămînînd definitiv acolo pînă la moarte, iar celălalt a plecat spre Londra pentru a fi judecat și încarcerat pentru trădare. Ulterior, în urma unei evadări senzaționale, și acesta a aterizat în capitala sovietică.

George Blake, ofițer al *Intelligence Service*-ului cu pașaport de diplomat britanic pentru a-și putea camufla activitatea tenebroasă, a fost racolat de KGB în toamna anului 1951, într-un lagăr nord-coreean de prizonieri. Începutul războiului din Coreea îl găsise pe Blake în postul de viceconsul al Marii Britanii la Seul. Cînd tancurile lui Kim Ir Sen au intrat în capitala sud-coreeană, chiar din primele zile de război, George Blake n-a putut sau n-a vrut să fugă, căzînd în mîinile invadatorilor și fiind internat într-un lagăr de prizonieri de război. De aici va trimite, prin intermediul comandantului lagărului, o scrisoare adresată ambasadei sovietice de la Phenian, indicînd că ar avea să comunice niște lucruri importante. Șase săptămîni mai tîrziu, un agent al *KGB*-ului, semănînd cu artistul de cinema Erich von Stroheim, cunoscut pentru rolurile sale din filmele de spionaj, i-a făcut o vizită în lagăr. Blake i-a mărturisit că el nu era doar viceconsul, ci și ofițer al *Intelligence Service*-ului și vrea să-și propună serviciile sale statului sovietic.

Căutînd să explice actul său de trădare, Blake afirmă într-un interviu acordat revistei franceze „L'Express" că el avea simpatii de stînga încă din adolescență și „defecțiunea" ar fi avut o motivație ideologică. Rămas orfan în 1933, Blake fusese găzduit de familia sorei tatălui său, căsătorită cu un bogat bancher din Cairo, Daniel Curiel. Aici s-a aflat sub influența vărului său, Henri, cu cîțiva ani mai în vîrstă, ulterior organizator al unui partid comunist în Egipt și, după cît se pare, avînd și el legături cu antena *KGB* din capitala de pe Nil.

În timpul celui de-al doilea război mondial, ajuns în Anglia după aproape doi ani de activitate clandestină în Olanda (unde se afla mama sa), Blake este încadrat în serviciul secret britanic. După război va fi trimis la Hamburg cu misiunea de a organiza rețeaua de agenți britanici în zona de ocupație sovietică. Pentru a-și putea desfășura în condiții cît mai bune activitatea privind Uniunea Sovietică, Blake se va afla o perioadă la Cambridge, urmînd un curs intensiv de limba rusă, ceea ce, după cum se va vedea în continuare, avea să-i prindă foarte bine.

Eliberat din Coreea, în 1953, după semnarea armistițiului, pentru a nu bate la ochi, Blake s-a reîntors la Londra, reluîndu-și slujba la serviciul secret britanic. El avea să livreze în anii următori importante informații noilor săi stăpîni de la *KGB*, distrugînd — așa după cum avea să afirme acuzarea în cursul procesului său de trădare — „aproape tot ceea ce agenții de informații britanici înfăptuiseră de la sfîrșitul războiului".

În 1959, un transfug polonez a informat serviciile secrete occidentale despre infiltrarea lor cu agenți dubli, un anumit fir conducînd spre persoana lui George Blake, aflat în acel timp la post în capitala libaneză. Rechemat la Londra de la Beirut, el a fost demascat în 1961, fiind judecat pentru înaltă trădere și condamnat la 42 de ani de închisoare.

Cinci ani mai tîrziu, George Blake evadează din închisoarea Wormwood Scrules unde își ispășea pedeapsa. Într-o sîmbătă seara, cînd deținuții asistau la proiecția cinematografică săptămînală, Blake reușește să se furișeze pînă la zidul închisorii unde complicii, care îi organizaseră trecerea cu o scară de frînghie, îl așteptau cu un automobil. Ascuns o perioadă într-un apartament chiar în apropierea închisorii, el va reuși să ajungă pe continent, după scurgerea primelor zile de alarmă, traversînd Canalul Mînecii cu un ferryboat de la Douvres la Ostende. Două luni mai tîrziu trecea în Berlinul de Est, pentru ca în cîteva ore să aterizeze la Moscova. Pentru serviciile aduse a fost instalat imediat într-un apartament confortabil cu patru camere în centrul Moscovei, a primit o vilă în împrejurimi, automobil

personal etc. Blake fusese căsătorit în Anglia, unde avea trei copii care-l vor vizita regulat în aceşti ani. Recăsătorit cu o rusoaică, trăia la începutul lui 1991 la Moscova, împreună cu fiica lor de 19 ani, continuînd să funcţioneze în calitate de consilier al *KGB*-ului şi lector pentru tinerii ofiţeri de informaţii ce urmau să fie trimişi în Occident.

Kim Philby, celălalt superspion menţionat mai înainte, lucra la Beirut de cîţiva ani în calitate de corespondent al publicaţiilor britanice „The Observer" şi „The Economist". Locuia într-un apartament luxos de pe strada Kantari, elegantă arteră din centrul modern al oraşului, populată, în general, de oameni de afaceri şi diplomaţi străini. Împreună cu el se afla în capitala libaneză cea de-a treia soţie a sa, Eleonor. O cunoscuse chiar la Beirut, pe cînd aceasta era căsătorită cu un ziarist american, Sam Browder, corespondentul ziarului „New York Times", de care divorţase pentru a se căsători cu Kim.

În seara zilei de 23 ianuarie 1963, soţii Philby fuseseră invitaţi la familia prietenului lor, Balfour Paul, prim-secretar al ambasadei britanice din Liban. Kim a rugat-o pe Eleonor să se ducă ea prima, urmînd ca el să vină mai tîrziu, avînd unele treburi de rezolvat între timp. Familia diplomatului britanic şi invitata lor terminaseră însă masa şi Kim continua să întîrzie. La miezul nopţii, Eleonor s-a întors singură acasă, dar nu l-a găsit pe Kim. N-a apărut nici a doua zi şi nici în zilele următoare. Între timp, a primit cîteva rînduri liniştitoare de la soţul dispărut: acesta îşi motiva plecarea precipitată şi întîrzierea reîntoarcerii explicînd că a primit o sarcină profesională urgentă şi va lipsi o perioadă ceva mai lungă. Dar Kim Philby n-a mai apărut niciodată la Beirut.

Misterul dispariţiei sale va fi elucidat, în parte, abia peste şase luni, în iulie 1963, cînd, la Moscova, în ziarul „Izvestia", apărea o scurtă ştire: „Cetăţeanul englez H.A.E. Philby, care în trecut a ocupat o poziţie importantă în serviciul secret britanic, s-a adresat oficialităţilor sovietice cerînd azil politic şi cetăţenia sovietică. Sovietul Suprem al URSS a aprobat cererea lui H.A.R. Philby". Peste puţin timp, Kim avea să primească o înaltă decoraţie sovietică, după ce cu ani în urmă fusese recompensat cu una din cele mai valoroase distincţii britanice pentru activitatea sa în *Secret Intelligence Service*. Memoriile sale, publicate în mai multe ţări, aveau să ridice în parte vălul de pe viaţa extraordinară a acestui personaj misterios.

Cine era în realitate acest corespondent de presă a cărei misterioasă dispariţie de la Beirut şi neaşteptată apariţie la

Moscova ţinuse capul de afiş al presei internaţionale săptămîni şi luni de-a rîndul?

Harold Kim Philby era fiul lui Harry Saint-John Bridger Philby, alias şeicul Abdullah, despre care am vorbit într-un capitol precedent.

Cînd bătrînul său tată şi-a dat obştescul sfîrşit, fiind înmormîntat în capitala libaneză, Kim Philby se afla la Beirut de puţin timp. Sosise aici în preajma furtunosului an 1958, al efervescentei mişcări naţionaliste arabe, care, animată de victoria revoluţiei egiptene, luase proporţii. Pentru stăvilirea ei, un corp expediţionar american, format din peste 10 000 de puşcaşi marini, va debarca în Liban sub protecţia celei de-a 6-a flote din *U.S.Navy*, în timp ce paraşutiştii britanici aterizaţi în Iordania îşi organizau poziţiile de luptă. Trimiterea la Beirut, în acel moment, a ziaristului Kim Philby în calitate de corespondent permanent al publicaţiilor britanice „The Observer" şi „The Economist" nu constituia un fapt întîmplător, ci era legată tocmai de evenimentele în desfăşurare.

Kim Philby avusese o viaţă la fel de aventuroasă şi stranie ca şi a tatălui său. În timpul războiului civil din Spania îl găsim pe Kim acreditat în calitate de corespondent britanic pe lîngă cartierul general franchist, de unde trimitea reportaje din prima linie pentru cunoscutul cotidian londonez „The Times". Întors în Anglia cu o aureolă de simpatizant al politicii de dreapta, Kim Philby va găsi deschise porţile marilor cotidiene londoneze, fiind trimis în calitate de corespondent special la Berlin. Aici reuşeşte să stabilească relaţii foarte bune în rîndurile cercurilor conducătoare naziste. După începerea celui de-al doilea război mondial însoţeşte trupele britanice în Franţa, părăsind această ţară, în momentul înfrîngerii, într-o ultimă barcă de salvare. Cariera sa va continua încă mulţi ani, fără întrerupere, în cadrul *Intelligence Service*-ului, pe schema căreia a urcat repede în grad, ajungînd şef de secţie şi evidenţiindu-se prin eficienta sa activitate.

În 1945 Kim funcţionează temporar la Istanbul, pentru ca apoi să preia conducerea secţiei de informaţii privind Uniunea Sovietică. Şefii săi erau foarte mulţumiţi de activitatea pe care o desfăşurase şi la scurt timp va primi o înaltă distincţie britanică. În continuare, Kim Philby, şeful „secţiei sovietice" din *S.I.S.*, se va reîntoarce pentru o perioadă în Turcia, în calitate de prim-secretar al ambasadei britanice. În 1949 ajunge la Washington, tot ca prim-secretar de ambasadă, avînd misiunea de agent de legătură al *S.I.S* pe lîngă noua organizaţie de informaţii a Statelor Unite, care tocmai se crease — *Central Intelligence*

„patru colțuri de lume", mulți dintre ei uitînd să mai plece din Liban după absolvire, probabil că ar avea ceva mai mult de povestit decît respectivul director al *MECAS*-ului despre care aminteam mai înainte.

Despre fețele văzute și nevăzute ale războiului din Liban s-a scris și se va mai scrie mult: au apărut mii de articole, au fost tipărite zeci de cărți în care descrierea faptelor reale depășește imaginația oricărei ficțiuni. Desigur, foarte multe fapte din umbră au rămas încă ascunse și vor trece ani și ani pînă ce ele vor fi depistate și aduse la lumină pentru a întări convingerea, deja exprimată de o serie de autori, că „războiul civil" libanez a fost, în ultimă instanță, un război al serviciilor secrete, care s-au folosit de diverși pioni, conștienți sau inconștienți, pentru a-și face jocul, miza fiind ansamblul Orientului Mijlociu cu complicatele, extrem de contorsionatele sale probleme.

POVESTEA PEȘTIȘORULUI ROȘU

Peștișorul roșu din povestea noastră nu seamănă nici pe departe cu o pașnică vietate de acvariu, după cum ar fi fost de presupus după inocenta sa denumire. În realitate, aducea mai degrabă cu un fioros rechin pus să tulbure, în acele zile însorite din iulie 1958, oglinda de azur a Mediteranei răsăritene, atît de liniștită la mijloc de vară. Se înțelege că nu era vorba nici de un monstru marin. Sub nevinovata firmă a „Peștelui roșu" se ascundea, în fapt, o progenitură belicoasă a politicii de forță, căreia imaginația năstrușnică a unui ofițer planificator de la Pentagon îi dăduse respectivul nume de cod.

Această operațiune de proporții concentra — sub șefia unică a amiralului american Holloway, veteran al ultimei conflagrații mondiale, fost comandant de crucișător în războiul Pacificului — o impresionantă *armada* formată din portavioane, cuirasate, distrugătoare și vase de debarcare, la care se vor adăuga unități ale infanteriei marine și trupe aeropurtate.

„Peștele roșu" avea drept obiectiv capitala libaneză, operațiunea fiind pregătită de mai multă vreme. Momentul ales pentru punerea în mișcare a fost provocat însă de neașteptata revoluție republicană de la Bagdad și de sfîrșitul dramatic al familiei regale hașemite din Irak.

După eșecul aventurii militare tripartite din octombrie-noiembrie 1956 împotriva Egiptului și creșterea rapidă a prestigiului guvernului de la Cairo în ochii lumii arabe, marcînd ascendența generalizată a mișcărilor naționale antiimperialiste în aproape toate țările din această parte a lumii, puterile occidentale, profund îngrijorate de pierderea vechilor lor poziții, se grăbiră să adopte măsuri în consecință. Unul din principalii ideologi ai „războiului rece" din acele vremuri, secretarul de stat american John Foster Dulles, considera că încetarea prezenței politice și militare occidentale în regiune va crea un „vid" periculos care ar fi putut determina „propagarea comunismului" și, implicit, a influenței Uniunii Sovietice. La scurt timp după retragerea trupelor anglo-franceze și israeliene din Peninsula Sinai și de pe Canalul Suez, Congresul Statelor Unite a aprobat, la 9 martie 1957, un program special de ajutor economic și militar destinat țărilor din Orientul Mijlociu, cunoscut sub numele de „doctrina Eisenhower". Pentru umplerea „vidului", conform doctrinei menționate, S.U.A. se declarau gata să intervină direct, inclusiv întrebuințînd forța armelor ori de cîte ori o țară din zonă ar fi fost amenințată de „primejdia comunismului", formulă vagă ce îngloba în realitate orice acțiune care contravenea intereselor puterilor occidentale.

Adoptarea „doctrinei Eisenhower" a antrenat aderarea Statelor Unite la *Pactul de la Bagdad* — formal numai în comitetul său militar —, la care pînă atunci Washingtonul, din considerente tactice, nu participase oficial deși, inițial, îi fusese mentor. Eșuarea lamentabilă a agresiunii împotriva Egiptului, în cursul crizei Suezului, a făcut ca principala țintă a intrigilor politice occidentale să devină Siria. Cum guvernul de la Damasc respinsese în mod ferm „doctrina Eisenhower", anglo-americanii vor accentua presiunile împotriva acestei țări arabe. În fața primejdiei unei agresiuni a puterilor occidentale, președintele și guvernul sirian s-au îndreptat spre Cairo, solicitînd formarea unui stat federal arab împreună cu Egiptul. După unele ezitări, președintele Nasser a acceptat crearea Republicii Arabe Unite (R.A.U), care, în urma unui referendum popular, cu participare masivă și vot afirmativ cvasiunanim, va fi proclamată la 1 februarie 1958.

Washingtonul și Londra erau îngrijorate, în prima jumătate a furtunosului an 1958, și de alte evenimente neplăcute pentru Occident, care aveau loc în țările din zonă. În Liban, singurul stat din regiune care aderase pînă atunci la „doctrina Eisenhower" în mod oficial, izbucnise un război civil între partizanii arabismului și cei ai Occidentului, capitala țării,

Beirut, fiind divizată în două tabere vrăjmaşe. Se ridicaseră baricade, ciocnirile armate între grupările inamice deveniseră de o frecvenţă cotidiană, iar rafalele de arme automate tulburau liniştea nopţilor frumosului oraş de pe ţărmul Mediteranei. „Pactul naţional" dintre comunităţile libaneze, pe baza căruia Libanul reuşise să-şi dobîndească independenţa statală în noiembrie 1943, se destrăma după un sfert de veac de convieţuire paşnică şi benefică pentru toţi cei ce trăiau pe teritoriul ţării cedrilor matusalemici.

Conform acestui „pact naţional" nescris, funcţionînd prin cutumă, responsabilităţile statale şi administrative erau repartizate în modul la care subscriseseră toate forţele politice ale ţării: proporţional, după criterii comunitare. Preşedintele republicii se alegea obligatoriu din rîndurile comunităţii maronite (catolicii orientali); primul-ministru era, de regulă, un musulman sunit; preşedintele parlamentului făcea parte din comunitatea musulmanilor shiiţi, greco-catolicii, greco-ortodocşii, druzii şi armenii, aparţinînd unor comunităţi mai puţin numeroase, aveau şi ei reprezentanţi în guvern, parlament şi administraţie. De principiu general, proporţionalitatea funcţiilor dintre comunităţile creştine şi musulmane fusese fixată la cota de şase la cinci, luîndu-se ca bază recensămîntul din 1932, efectuat în timpul mandatului francez. Dar datele acestuia nu mai corespundeau cu situaţia din 1958, iar perioada următoare va fi marcată de o dezvoltare demografică ce va schimba şi mai mult raportul în favoarea comunităţilor musulmane, în rîndurile cărora ideile arabismului acţionau cu tot mai multă putere.

Forţele politice de dreapta ale comunităţilor creştine, care pierduseră preponderenţa numerică, dar îşi menţinuseră privilegiile acordate de calculele demografice anterioare, vedeau în alianţa cu Occidentul o pavăză a intereselor lor şi de aceea vor adopta o poziţie în contradicţie totală cu orientarea majorităţii arabe a populaţiei. Conflictul latent a izbucnit deschis în mai 1958, cînd, încălcînd prevederile Constituţiei libaneze, care stipulau doar un singur mandat de şase ani pentru postul de şef al statului, preşedintele în exerciţiu al republicii, Camille Chamoun, a încercat să amendeze legea fundamentală a ţării anunţîndu-şi intenţia de a candida a doua oară la funcţia supremă. Atmosfera politică devenise extrem de încordată în acel moment şi era suficient un simplu incident pentru a declanşa confruntarea armată între tabăra arabismului şi cea pro-occidentală. Detonarea conflictului a fost provocată de asasinarea, la începutul lunii mai, a unui ziarist din tabăra naţionalismului arab, forţele paramilitare ale ambelor părţi

intrînd în acţiune şi transformînd Libanul în cîmp de bătălie.

În războiul civil, desfăşurat pe parcursul a 65 de zile, coaliţia forţelor de orientare naţională arabă alinia partizanii înarmaţi ai liderului comunităţii musulmane sunite din Beirut, Saeb Salam, de cîteva ori şef al guvernului şi înainte şi după anul 1958, miliţiile Partidului Socialist Progresist al conducătorului comunităţii druze, Kamal Joumblatt, care domina regiunea muntoasă Chouf de la sud-est de Beirut, şi clientela politică a liderului de necontestat al musulmanilor suniţi din nordul ţării, Rashid Karame, şi acesta deţinînd în repetate rînduri postul de prim-ministru.

De cealaltă parte, preşedintele republicii, Camille Chamoun, liderul Partidului Naţional Liberal, era sprijinit de miliţiile înarmate ale partidului Kataeb (falangele libaneze) şi ale Partidului Popular Sirian cu componenţă creştină-siriană şi ideologie naţionalist-arabă, dar inamic al forţelor musulmane de aceeaşi orientare politică. Împotriva coaliţiei de dreapta creştină, dintr-o adversitate mai veche faţă de preşedintele Chamoun, luase atitudine Suleiman Frangieh, liderul comunităţii maronite din regiunea Zghorta, situată în nordul ţării, care va juca, în continuare, un rol important pe arena politică libaneză, devenind, în 1970, şef al statului.

Camille Chamoun, despre care se zvonea că îşi trimisese bijuteriile soţiei şi rudele mai apropiate în străinătate, făcea apeluri repetate la ambasada americană din Beirut solicitînd echipament militar; el cerea să i se trimită de urgenţă, pe calea aerului, care blindate pentru a putea face faţă situaţiei. Dar armata libaneză, comandată de generalul Fuad Chehab, membru al unei vechi familii feudale care domnise în emiratul autonom al munţilor Libanului din timpul stăpînirii otomane, rămînea în general neutră, mărginindu-se la controlul unor puncte strategice ale capitalei, aşa cum se va întîmpla de altfel şi la începutul războiului civil din 1975. În această situaţie, preşedintele Camille Chamoun şi premierul Sami Solh, un musulman sunit care îl sprijinea, informaseră pe ambasadorul american că ar fi de dorit o intervenţie directă a Statelor Unite în conformitate cu prevederile „doctrinei Eisenhower". Administraţia Statelor Unite ezita, temîndu-se ca prezenţa militară americană în regiune să nu toarne gaz peste foc, provocînd o recrudescenţă incontrolabilă a stării de spirit anti-occidentale ce se manifesta în lumea arabă.

Consiliul de securitate naţională al S.U.A., căruia, după instalarea la Casa Albă a noului preşedinte, i se sporise considerabil ponderea în stabilirea politicii externe americane, va

planifica totuşi, pentru orice eventualitate, vaste operaţiuni intervenţioniste în cadrul „doctrinei Eisenhower", punînd astfel accentul pe forţă în relaţiile cu popoarele „recalcitrante" faţă de interesele Washingtonului. Unul din documentele „top secret", purtînd numărul convenţional 5401, intitulat „Lichidarea surselor de petrol din Orientul Apropiat" — al cărui conţinut a fost făcut cunoscut cu mulţi ani mai tîrziu prin memoriile publicate de foştii agenţi ai CIA, Eveland şi Copeland —, expunea detaliat planul distrugerii totale a exploatărilor „aurului negru" arab în cazul unei aşa-zise „invazii a ruşilor". Operaţiunea urma să fie întreprinsă de forţe armate ale Statelor Unite şi de CIA nu numai în situaţia unei ipotetice „invazii a ruşilor". Ce se înţelegea prin prevenirea unei „ameninţări" în Liban, de pildă, o spune pe şleau Robert Murphy, fostul „om de şoc" al diplomaţiei americane şi al Casei Albe în situaţii de criză, în cartea sa, „Diplomat Among Warriors" (Diplomat printre războinici), publicată şase ani mai tîrziu: „Răspîndirea nasserismului în Liban, ţară pro-occidentală, suscita îngrijorare la Washington. Congresul era interesat în mod expres de ajutorarea prietenilor noştri, mai cu seamă cînd unele fracţiuni au acţionat împotriva guvernului". Prin urmare, orice mişcare naţională arabă putea să fie etichetată drept „ameninţare comunistă" chiar şi în cazul cînd orientarea sa era, în fond, cu totul străină de ideologia marxistă, dar contravenea intereselor occidentale în Orientul Mijlociu, pe care acelaşi Robert Murphy îl considera „zonă de mare importanţă politică pentru Statele Unite şi într-o măsură egală pentru aliaţii noştri occidentali care depindeau de această regiune, ea fiind principala sursă a petrolului".

Revoluţia antimonarhistă de la 14 iulie 1958 din Irak a fost catalogată la Washington drept o ameninţare directă pentru interesele americane în Orientul Mijlociu, pornindu-se de la premisa că ea ar fi putut influenţa decisiv o mişcare naţionalistă generalizată nu numai în această regiune, ci în întreaga lume islamică. În concepţia guvernelor S.U.A. şi Marii Britanii, punctele cele mai nevralgice în situaţia nou creată erau Libanul, unde războiul civil, deja în desfăşurare, putea să se încheie în favoarea forţelor arabismului, şi Iordania, cu o situaţie politică încordată după eliminarea de la putere, în toamna anului 1957, a primului-ministru de orientare naţionalistă, Nabulsi, printr-o lovitură de forţă a taberei pro-occidentale.

Pornind de la aceste considerente, Washingtonul şi Londra au decis să pună imediat în mişcare angrenajul intervenţiei pregătite în prealabil. Preşedintele libanez Camille Chamoun,

temîndu-se de un posibil deznodămînt rapid al guvernării sale, a cerut urgent o intervenţie americană şi Casa Albă, răspunzînd prompt, a ordonat flotei Statelor Unite din Mediterana şi comandamentului trupelor sale din Europa să treacă neîntîrziat la acţiune.

La 15 iulie, o escadră a Flotei a 6-a americane, formată din mai multe nave de război, printre care cuirasatul „Des Moines" şi portavioanele „Saratoga" şi „Essex", comandată de contraamiralul Brown, şi-a făcut apariţia ameninţătoare în faţa Beirutului. Sub umbrela avioanelor de luptă de pe „Saratoga", şi „Essex" şi a tunurilor de mare calibru de pe „Des Moines", un prim eşalon de desant al infanteriei marine, numărînd 2 600 de oameni, a debarcat pe plaja de la Khalde, localitate balneară din imediata apropiere a aeroportului internaţional Beirut. De la baza americană din portul italian Neapole ridica ancora, în noaptea aceleiaşi zile, îndreptîndu-se ca întărire spre coasta libaneză, portavionul „Wasp". În Statele Unite, un adevărat pod aerian se forma în direcţia unor baze americane din Europa, ca puncte de escală în drum spre Liban. De la „Donaldson Air Force Base", din statul Carolina de Sud, îşi luau zborul formaţiuni de avioane „C—124 Globemasters" (stăpînii globului), transportînd paraşutiştii Diviziei a 24-a; la Camp Lejeune, din statul Carolina de Nord, se îmbarcau în aparate „C—119 Flying Boxcars" (vagoanele zburătoare) unităţi ale Diviziei a 2-a de infanterie marină.

Debarcarea primului eşalon american pe plaja de la Khalde nu s-a desfăşurat fără emoţii; un incident grav cu armata libaneză fusese evitat în ultimul moment. Majoritatea libanezilor nu priveau cu ochi buni invazia străină, considerînd forţele americane ca o armată de ocupaţie. Un grup de ofiţeri libanezi a hotărît să reziste debarcării. Cînd puşcaşii marini americani au ajuns în apropiere de aeroportul internaţional Beirut, ei au întîlnit un baraj format dintr-o duzină de tancuri ale armatei libaneze, gata să deschidă focul. Ambasadorul american a luat atunci legătura cu comandantul-şef al armatei libaneze, generalul Chehab, convingîndu-l să meargă împreună cu el la aeroport pentru a preîntîmpina un incident sîngeros, cu urmări grave. Armata libaneză numara în total 7 000 de oameni, dispunînd de un armament modest, cărora li se adăugaseră circa 2 000 de militari din trupele de poliţie şi jandarmerie. Inegalitatea de forţe fiind atît de flagrantă, generalul Chehab a ordonat ofiţerilor subordonaţi să rămînă liniştiţi, permiţîndu-le americanilor să-şi desfăşoare liber debarcarea.

Pentru supervizarea operațiunii „Peștele roșu", Casa Albă a trimis în Liban, acordîndu-i puteri depline, pe Robert Murphy, care îndeplinise în trecut o serie de misiuni delicate. Născut în Milwaukee, în 1894, Robert Murphy și-a început cariera diplomatică la 23 de ani, funcționînd rînd pe rînd în Elveția, Germania și Franța. În 1940 a fost chemat de Roosevelt la Casa Albă, ca agent secret pentru misiuni speciale. În 1942, președintele l-a numit reprezentant al său pe lîngă generalul Eisenhower, care avea comanda debarcării aliate pe coasta de nord a continentului african. Murphy a jucat un rol extrem de important în acțiunea de convingere a comandanților forțelor armate franceze din Algeria, Maroc și Tunisia să nu opună rezistență și să se alăture aliaților. În calitatea sa, Murphy își înainta rapoartele direct președintelui Roosevelt, trecînd peste superiorii săi din Departamentul de Stat. Mai tîrziu, după încheierea campaniei din Africa, s-a mutat în Italia, acționînd pentru scoaterea acestei țări din război. În 1944 a îndeplinit o misiune pe lîngă mareșalul Tito, iar apoi, după capitularea Germaniei, a jucat un rol important la Berlin în organizarea sistemului de ocupație aliat. În timpul războiului din Coreea se afla la Tokio, fiind primul ambasador american numit în Japonia după capitularea acesteia. Murphy a participat la toate acțiunile diplomatice în legătură cu intervenția americană în peninsula coreeană, comandamentul general al forțelor de invazie aflîndu-se pe teritoriul nipon. Tot el a supervizat și activitatea americană privind negocierile pentru încheierea armistițiului din 1953. Criza Suezului, din 1956, i-a prilejuit îndeplinirea unei noi misiuni delicate, fiind trimis de președintele Eisenhower să trateze cu cei implicați în război.

Imediat ce la Casa Albă s-a luat hotărîrea declanșării operațiunii „Peștele roșu", Murphy a fost chemat de secretarul de stat J.F. Dulles, care l-a înștiințat că i s-a încredințat misiunea de consilier politic pe lîngă amiralul James L. Holloway jr., comandant șef al corpului expediționar din Liban. Secretarul de stat a motivat acțiunea în curs de desfășurare ca fiind menită „să protejeze cetățenii proprii" (în Orientul Mijlociu se aflau atunci circa 22 000 de rezidenți americani, dintre care 2 425 la Beirut) și „interesele noastre naționale" (ale S.U.A.).

După ce J.F. Dulles i-a făcut o expunere amănunțită privitoare la serviciile ce le avea de îndeplinit în Liban, s-au dus împreună la Casa Albă, fiind primiți de Eisenhower. Președintele le-a spus, conform afirmațiilor ulterioare ale lui Murphy, că „în Orientul Mijlociu, și mai ales în Egipt, se răspîndise ideea după care americanii erau capabili numai să

vorbească și le-ar fi frică de reacția sovietică în cazul unei acțiuni militare". El a adăugat că „dacă S.U.A. n-ar acționa, acest lucru va avea urmări grave în Liban și în toată zona respectivă". Președintele a menționat, în continuare, dorința sa de a demonstra că „Statele Unite sînt capabile să-și sprijine prietenii", unul din argumentele principale ale Casei Albe fiind acela că Libanul era singura țară arabă care aderase la „doctrina Eisenhower". Instrucțiunile verbale primite de Murphy din partea șefului Casei Albe erau destul de vagi. Substanța recomandărilor consta în „promovarea intereselor importante" ale SUA în cursul debarcării și staționării trupelor americane în Liban.

Trei ore după convorbirea avută la Casa Albă, Robert Murphy pleca de pe un aerodrom militar din apropierea Washingtonului la „Westover Air Force Base", din Massachusetts, unde îl aștepta, gata de decolare, un KC-135 versiunea militară îmbunătățită a cvadrireactorului „Boeing 707" de pe liniile civile, acesta fiind pregătit pentru un zbor nonstop. Călătoria pînă la Beirut, pe o distanță de aproape 9000 de kilometri, a fost acoperită în timpul record de 11 ore. La aeroportul internațional al capitalei libaneze, trimisul special al Casei Albe era așteptat de amiralul Holloway, de ambasadorul american Robert McClintock și de doi miniștri libanezi.

„Cînd am ajuns la Beirut — povestește Murphy —, mai mult de 7000 de militari americani debarcaseră acolo și patrulau cu tancuri, blindate-amfibii și tunuri fără recul pe străzi, în timp ce avioane cu reacție, decolate de pe „Saratoga" și „Essex", survolau cerul deasupra orașului. Pentru cei ce luau masa pe terasa restaurantului „La grotte aux pigeons", un spectacol grandios li se înfățișa înaintea ochilor: în fața coastei erau ancorate, la 18 iulie, un număr de 70 de nave de război ale Flotei a 6-a. Sub conducerea amiralului Holloway, operațiunea se desfășurase pînă atunci perfect, fără pierderi".

La 25 iulie, zece zile după începerea invaziei, 10 600 de militari americani se aflau la Beirut, 4 000 aparținînd forțelor de uscat și 6 600 infanteriei marine, efectivul lor întrecînd substanțial pe cel al întregii armate libaneze. Trei săptămîni mai tîrziu S.U.A. aveau în Liban 14 000 de militari.

Misiunea lui Murphy la Beirut s-a dovedit de la început extrem de dificilă. Prima problemă de rezolvat era aceea a relațiilor cu o comisie trimisă în Liban de Consiliul de Securitate al ONU cu o lună înainte de debarcarea americană. Această comisie, formată din trei persoane — Gallo Plaza, fost președinte al Ecuadorului, indianul Rajesvar Dayal și generalul-

maior norvegian Odd Budet —, fusese însărcinată să cerceteze plîngerea Libanului privitoare la introducerea de arme în țară de către Egipt și Siria. Ajunsă la fața locului, în plin război civil, comisia ONU încerca să obțină încetarea focului și stingerea conflictului intern. Debarcarea trupelor americane a constituit un șoc pentru membrii comisiei, care considerau acțiunea Statelor Unite drept o ingerință în încercările lor de a pune capăt războiului civil.

La fel de dificilă se dovedea și problema rezolvării divergențelor acute dintre forțele politice și comunitățile libaneze care declanșaseră conflictul armat. Președintele republicii și primul ministru se arătau gata să colaboreze cu americanii; alți lideri politici, creștini sau musulmani, refuzau orice contact. Primul ministru, Sami Solh, musulman sunit, era privit cu adversitate crescîndă de ceilalți lideri politici ai propriei sale comunități. Solh îi invitase pe Murphy, amiralul Holloway și ambasadorul McClintock la un dineu, acasă la el, pentru a discuta modalitățile unei înțelegeri cu forțele politice adverse prin intermediul americanilor. Dar chiar în dimineața acelei zile premierul libanez avea să rămînă în viață printr-o adevărată minune, scăpînd dintr-un atentat organizat împotriva sa. De obicei, Solh pleca de la reședința personală într-o limuzină escortată de motocicliști ai poliției. Pe itinerarul său fusese parcat, în dimineața respectivă, un vehicul încărcat cu explozibil, legat printr-un fir electric prin care mașina infernală putea fi detonată de la distanță. Cu cîteva secunde mai înainte, prin fața vehiculului-capcană a trecut un alt automobil și atentatorii, induși în eroare, au provocat prematur explozia, ucigîndu-i pe toți cei cinci pasageri ghinioniști. Primul ministru a scăpat nevătămat numai datorită acestei întîmplări.

După întrevederile cu liderii creștini, avînd o lungă convorbire și cu patriarhul maronit, Murphy s-a lămurit că realegerea lui Chamoun ca președinte al Libanului pentru încă o legislatură nu ar fi fost deloc oportună. El a ajuns la convingerea că Chamoun trebuie înlocuit cu un nou președinte pentru a liniști spiritele.

Saeb Salam, liderul comunității musulmane a foarte populatului cartier Basta din Beirut, care avea un cuvînt greu în eșichierul politic libanez, se pronunța ferm împotriva ținerii alegerilor prezidențiale înainte de plecarea trupelor americane. Murphy încercase să-l întîlnească pentru o discuție determinantă, dar o bună bucată de timp nu reușise să facă nici un pas valabil în această direcție, liderul musulman refuzînd orice contact cu oficialitățile americane.

La Beirut locuia în acel timp un vechi prieten al diplomatului american, colonelul în retragere William A. Eddy, consultant la „Arabian-American Oil Company" *(ARAMCO)*, care fusese atașat militar al S.U.A. la Tanger, în 1942, cînd Murphy pregătea acolo, din punct de vedere politic, debarcarea aliată în Africa de Nord. Fiu al unui misionar în Orientul Mijlociu, cunoscător perfect al limbii arabe, Eddy avea posibilitatea ca prin relațiile sale cu Arabia Saudită să-l poată influența pe Saeb Salam, care se bucura de audiență la curtea regală de la Riad. Eddy a reușit să-i aranjeze lui Murphy o întîlnire secretă, în împrejurimile Beirutului, cu doi emisari ai lui Saeb Salam. Aceștia i-au declarat reprezentantului Casei Albe că prezența trupelor americane în Liban este considerată de cercurile politice autohtone ca avînd drept scop perpetuarea administrației președintelui Chamoun. Ei au negat că forțele rebele ar primi sprijin din partea Egiptului și Siriei, menționînd însă că oricum îl preferă pe Nasser lui Chamoun. Murphy a reușit să-i convingă pînă la urmă că Statele Unite „n-au de gînd să se amestece în afacerile interne ale Libanului" și că trupele americane au venit acolo doar în scopul „protejării independenței" țării. El a cerut emisarilor lui Saeb Salam ca oamenii lor să înceteze de a mai trage în militarii americani — nimeni nu fusese atins pînă atunci — pentru a nu provoca represalii nedorite. În acest scop le-a descris, drept avertisment, capacitatea de foc a forțelor amiralului Holloway, în măsură să distrugă întregul Beirut în cîteva ore. Efectele s-au văzut chiar a doua zi cînd tirurile au încetat și peste puțin timp, cu sprijinul lui Eddy, diplomatul american s-a întîlnit, chiar în cartierul Basta, cu Saeb Salam.

Al doilea contact important reușit de Murphy a fost cu liderul druz Kamal Joumblatt, întîlnirea dintre ei desfășurîndu-se la Siblin, în regiunea muntoasă Chouf, în urma aranjamentului confidențial al unui membru al parlamentului libanez, vicepreședinte al Partidului Socialist Progresist. Joumblatt a fost de acord cu ideea americanilor ca alegerile prezidențiale să se desfășoare cît mai repede. În continuare, cu ajutorul generalului Chehab s-a aranjat și o convorbire cu Rashid Karame, emisarul președintelui american deplasîndu-se în secret la Tripoli, fieful politic al liderului musulman din nordul Libanului.

Pînă la sfîrșit, americanii au reușit să-l convingă pe Camille Chamoun să nu mai candideze. Liderii politici libanezi au considerat că singura persoană aptă pentru a îndeplini funcția supremă de stat, în condițiile existente, era generalul Fuad

Chehab, comandantul şef al armatei în acel moment. La 31 iulie 1958, parlamentul l-a ales pe Chehab preşedinte al Libanului, cu 48 de voturi, contra 8 (Raymonde Edde, liderul creştin al grupării politice Blocul Naţional a obţinut 7 voturi, iar un vot a fost alb).

Robert Murphy a părăsit Libanul imediat ce perfectase înţelegerea privind alegerea preşedintelui republicii. Conform unei dispoziţii primite de la Washington, el trebuia să plece din Beirut înainte de alegeri pentru a evita bănuielile în legătură cu unele interferenţe ale sale în desfăşurarea scrutinului. Reprezentantul personal al Casei Albe a mai rămas în Orientul Mijlociu încă 29 de zile, vizitînd Iordania, Israelul, Irakul, Egiptul şi oprindu-se din nou, pentru o scurtă escală, în capitala libaneză. La Cairo a discutat o noapte întreagă cu preşedintele Nasser, încercînd să-l convingă de bunele intenţii ale Statelor Unite în relaţiile cu Egiptul. În capitala irakiană s-a întîlnit cu generalul Kassem, care i-a înfăţişat deschis suspiciunea sa cu privire la intenţia Statelor Unite de a prelungi intervenţia începută în Liban şi împotriva Irakului.

După un turneu care a inclus Addis Abeba, Atena şi insula Rhodos, Robert Murphy, în drum spre Washington, s-a oprit la Londra pentru a analiza cu premierul Selwyn Lloyd dosarul încărcat de probleme al Orientului Mijlociu, care interesa stringent pe ambii parteneri. Englezii luaseră şi ei parte la intervenţia din vara anului 1958 în Orientul Mijlociu. În dimineaţa zilei de 17 iulie, la 36 de ore după debarcarea americană în Liban, *War Office* dăduse semnalul pentru declanşarea operaţiunii „Liliacul albastru", un corp expediţionar, format din 2 000 de soldaţi ai Brigăzii a 16-a de paraşutişti fiind lansat în apropiere de Amman, împreună cu 125 tone de muniţii şi 120 vehicule militare. Trupele britanice porniseră de la bazele lor din Cipru, aflate la mai puţin de o oră de zbor de obiectivul urmărit. Acest corp expediţionar fusese solicitat de guvernul iordanian, speriat de evenimentele de la Bagdad, în cursul cărora îşi pierduse viaţa familia regală haşemită, înrudită cu familia domnitoare de la Amman (bunicii celor doi suverani erau fraţi). În cursul convorbirilor de la Londra, Murphy a fost întrebat dacă americanii vor fi alături de britanici în zona Golfului, unde se profilau unele dificultăţi pentru politica guvernului Majestăţii Sale. „Interesele noastre erau diferite — mărturiseşte Murphy în memoriile sale — şi din acest motiv americanii n-au încurajat speranţele britanicilor".

Ajuns la New York, Murphy l-a întîlnit pe preşedintele Einsenhower care tocmai se pregătea să se întoarcă la

Washington. Acesta l-a invitat să călătorească împreună, în avionul său personal, pentru a-i prezenta direct un prim raport. După cum afirmă Murphy în „Memoriile" sale, în timpul petrecut în Orient el trimitea în fiecare zi un lung raport Departamentului de Stat, fără însă a include toate datele, cele mai importante rezervîndu-le informării strict personale a preşedintelui.

Operaţiunea „Peştele roşu" se apropia de sfîrşit. La 13 august a fost retras un prim batalion de infanterie marină, fiind urmat, o lună mai tîrziu, de încă două batalioane. Ultimii puşcaşi marini părăseau Libanul la 29 septembrie. Pe ţărmul libanez mai rămăseseră 7 500 de soldaţi din trupele de uscat. La 4 octombrie au plecat paraşutiştii, tancurile, formaţiunile logistice, evacuarea completă a corpului expediţionar american luînd sfîrşit la 25 octombrie 1958. O săptămînă mai tîrziu se încheia şi retragerea paraşutiştilor britanici din Iordania.

„Peştele roşu" îi costase pe americani, în cele 102 zile de „bălăceală" în zona coastei libaneze, pierderea vieţii unui sergent din infanteria marină, ucis de un glonţ rătăcit, plus apreciabila sumă de 200 milioane de dolari. Preţul moral plătit de S.U.A. în cursul acestei demonstraţii de forţă a fost mult mai mare, intervenţia americană provocînd o recrudescenţă a sentimentelor anti-occidentale în lumea arabă şi atrăgînd oprobriul opiniei publice mondiale care a condamnat cu vehemenţă reeditarea în forme noi a vechii „politici a canonierelor". În plus, zăngănitul de arme s-a dovedit inoperant, nereuşind să intimideze şi să blocheze mişcarea naţionalistă arabă.

Cele două intervenţii militare purtînd numele de cod „Peştele roşu" şi „Liliacul albastru" acceleraseră, în fond, apropierea pierderii definitive a ultimelor poziţii deţinute de puterile occidentale în Orientul Arab. Washingtonul şi Londra vor fi nevoite să recunoască Republica Irak care, retrăgîndu-se oficial din *Pactul de la Bagdad,* îl dezmembrase în fapt, lipsindu-l de prezenţa singurei ţări arabe membre. În 1961, Marea Britanie va fi obligată să renunţe la protectoratul său asupra Kuweitului. Un an mai tîrziu, în Yemenul de Nord, căderea regimului monarhic şi proclamarea republicii marcau o nouă victorie a mişcărilor naţionaliste arabe. În 1963 începe apriga confruntare între mişcarea patriotică din Yemenul de Sud şi ocupanţii britanici, încheiată, patru ani mai tîrziu, prin cucerirea independenţei ţării. Englezii vor fi siliţi să renunţe la singurele poziţii ce le mai deţineau „la Est de Suez" în 1971, an în care emiratele din partea inferioară a Golfului se vor uni într-o

federaţie independentă, ieşind de sub „protectoratul" coroanei britanice.

Americanii vor încerca, în continuare, să umple „vidul" lăsat de britanici, plimbîndu-şi portavioanele şi crucişătoarele cu emblema *U.S.Navy* prin bazinul Mediteranei răsăritene şi pe apele Golfului, intervenind direct în două situaţii: în Iran, după revoluţia islamică, şi în Liban, cu ocazia invaziei israeliene din 1982, ambele acţiuni încheindu-se cu rezultate nu prea strălucite pentru iniţiatorii lor.

OPERAŢIUNEA „TURIŞTII LINIŞTIŢI"

Mister Andrew Wichlaw, blond, cu mustaţa tunsă scurt, îmbrăcat sport, într-un sveter bleumarin cu nasturi aurii, pantaloni gri deschis şi purtînd la cămaşa deschisă, înnodat în jurul gîtului, un fular de mătase, avea înfăţişarea tipică a unui englez în vacanţă. Sosise, în acea zi de 6 aprilie 1973, cu cursa „Alitalia" de la Roma, de unde avusese grijă să-şi comande telefonic o cameră la „Sands of Lebanon", hotel cotat cu patru stele, situat pe plaja dinspre Ouzai, la marginea sudică a capitalei libaneze, în apropierea aeroportului internaţional.

Ferestrele camerei sale dădeau direct spre peisajul încîntător al însoritei Mediterane; plaja era la doi paşi, trebuind să coboare doar cîteva trepte din incinta hotelului; confortul interior al acestuia nu lăsa cu nimic de dorit, întrunind toate cerinţele de clasă internaţională. Exista un singur inconvenient: hotelul era situat cam departe de centrul oraşului. De aceea, domnul Wichlaw s-a deplasat la un birou de închiriat maşini, întorcîndu-se peste puţin timp, la volanul unui elegant Buick. În drum se oprise la un magazin specializat din cartierul Hamra pentru a-şi cumpăra cele necesare pescuitului subacvatic, grăbindu-se să întreprindă prima explorare sub apă chiar în cursul acelei după-amieze.

Trecuseră trei zile şi vînătorul subacvatic, sosit de pe malul Tamisei, nu înceta să guste deliciile sportului preferat, reuşind cîteva capturi de toată frumuseţea. Cum nopţile erau calde şi luna plină, atîrnînd pe cer ca un gigantic lampadar ce lumina pînă în adîncul mării, domnul Wichlaw a hotărît să-şi încerce norocul şi la ore mai tîrzii. Astfel, în seara de 9 aprilie avea să pornească la vînătoare, dispărînd sub luciul sclipitor al mării, de unde însă

nu va mai reveni niciodată în camera sa de la hotelul „Sands of Lebanon". A doua zi, personalul hotelului avea să constate că odată cu dispariţia în valuri a clientului britanic se volatilizase şi Buikul închiriat de el.

Cam la aceeaşi oră din noapte, alţi cinci turişti străini dispăreau la rîndul lor din hotelurile unde erau cazaţi. Doi dintre ei, Dieter Aldnoder, un vest-german sosit cu cîteva zile în urmă din Frankfurt, şi Gilbert Ribert, cetăţean belgian, locuiau, ca şi domnul Wichlaw, în hotelul „Sands af Lebanon". George Eldret, deţinător al unui paşaport britanic, şi Charles Boussart, un alt belgian, dispăruseră de la hotelul „Coral Beach", situat tot în apropierea falezei sudice a capitalei libaneze. Domnul Massey, un al treilea turist britanic şi al şaselea din grupul celor dispăruţi, locuise singur la hotelul „Atlantic", nu prea departe de celelalte. Şi, ca o coincidenţă, odată cu ei se făcuseră nevăzute şi limuzinele pe care le închiriaseră, fiecare pe numele său, de la o firmă de turism specializată în acest domeniu. Cîteva ore mai tîrziu, o patrulă a poliţiei libaneze avea să descopere, aliniate pe faleza Ramlet el-Bayda, un şir de şase limuzine cu portierele deschise, fără stăpîn. În portbagajul desfăcut al uneia dintre ele se distingeau mari pete de sînge, indicînd, după urmele lăsate, că acolo fuseseră înghesuite corpurile a două persoane, probabil decedate.

Drama începuse să se deruleze la miezul nopţii. Cele şase autoturisme, circulînd cu viteză redusă, se opriseră cu farurile stinse, unul după altul, pe şoseaua de la marginea mării din zona sudică a Beirutului, într-un loc mai izolat. Jos, spre apă, se desfăşura o întindere neîngrijită de nisip, destul de murdară, poreclită „plaja milogilor", unde intrarea era liberă, spre deosebire de plajele amenajate cu cabine, duşuri şi mici restaurante frecventate pe bază de abonament sau bilet plătit la intrare.

Nu departe de locul unde se opriseră cele şase autoturisme, lîngă zidurile de cărămidă roşie ale unui hotel în construcţie, sub un palmier singuratic, era aşezat pe pămînt, pentru a nu atrage atenţia, un grup de vreo 30 de inşi îmbrăcaţi în haine pestriţe: blugi şi cămăşi colorate, uniforme ale jandarmeriei libaneze sau salopete leopard de camuflaj ale fedainilor palestinieni. La volanele limuzinelor aşteptate de această ciudată adunătură se aflau cei şase turişti străini, dispăruţi ceva mai înainte de la hotelurile „Sands of Lebanon", „Coral Beach" şi „Atlantic". Toţi aceşti turişti misterioşi erau buni cunoscători ai meandrelor cartierelor din Beirut, pe care le studiaseră cu minuţiozitate luni de zile acasă şi apoi la faţa locului înainte de aventura la care

luau parte în acea noapte. Şi ei, ca şi toţi componenţii grupului adunat sub palmierul singuratic, vorbeau perfect limba arabă, întreaga operaţiune fiind planificată şi organizată pînă la cele mai mici amănunte de serviciile secrete israeliene de care aparţineau. „Turiştii străini" plecaseră în prealabil din Tel Aviv, cu paşapoarte false, pentru a ajunge la Beirut, pe rute ocolite, prin Roma, Frankfurt şi Bruxelles, misiunea lor fiind aceea de a furniza mijloace de deplasare în capitala libaneză pentru comandoul ce avea să debarce în noaptea de 9 aprilie, transportat la ţărm, în bărci pneumatice, de la bordul unei vedete militare ancorate în larg.

La un semnal, membrii comandoului au urcat pe şosea şi s-au instalat în automobilele conduse de Wichlaw, Aldnoder, Ribert, Boussart, Eldret şi Massey, alias... cine ştie cum se vor mai fi chemînd, divizîndu-se şi pornind în două direcţii: primul grup spre centrul oraşului, al doilea spre tabăra palestiniană de la Sabra, aflată la mai puţin de doi kilometri de ţărmul mării.

Trei Buick-uri, rulînd pe şoseaua litoralului spre oraş, au traversat cartierul rezidenţial Rauche, trecînd apoi din bulevardul Charles de Gaulle în strada Verdun. Aici s-au oprit într-un punct situat doar la vreo două-trei sute de metri distanţă de o cazarmă a forţelor libaneze de securitate interioară. Strada era calmă, la acea oră circulaţia fiind destul de redusă.

La intrarea de sticlă a unui bloc cu şapte etaje, doi fedaini palestinieni, aşezaţi comod în fotolii de răchită, stăteau de vorbă, ţinînd la îndemînă, pe genunchi, pistoalele-mitralieră. Ei făceau de gardă aici în fiecare seară, de aproape doi ani. Văzînd grupul de tineri coborînd din cele trei încăpătoare automobile, fedainii se gîndiră, probabil, la nişte *hippies* care se duc la decoratorul de teatru din blocul vecin, unde urcau adeseori, la ore tîrzii, fete şi băieţi cu părul lung şi în blugi. Dar cînd aceştia se îndreptară direct spre ei, fedainii de gardă şi-au dat seama că ceva nu era în regulă. Ultima constatare fusese însă tardivă, pentru că înainte de a putea ridica armele ce le ţineau pe genunchi, *„hippies"* îi făcură inofensivi, folosindu-se de pistoale cu surdină.

Trecînd pe lîngă corpurile fedainilor ciuruiţi de gloanţe, diversioniştii urcară la etajul şase, unde locuia Yussef Najjar, şeful departamentului politic al Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei. În acelaşi moment, alt grup se oprea la etajele doi şi trei dintr-un imobil alăturat, acolo unde îşi aveau apartamentele Kamal Adwane, responsabilul activităţilor palestiniene din teritoriile ocupate, şi Kamal Nasser, ziarist şi scriitor de valoare, purtător de cuvînt al O.E.P., membru în Comitetul Executiv al

organizaţiei. Falşii *„hippies"* montară explozivi la uşile apartamentelor celor trei lideri palestinieni, sincronizînd detonare exact la aceeaşi oră: unu şi cinci minute. Pătrunzînd în interior, ei îi vor ucide cu sînge rece, trăgînd focuri de arme automate asupra celor trei lideri palestinieni. Soţia lui Yussef Najjar căzu şi ea grav rănită, lovită de cîteva gloanţe, iar unul din copiii săi, martor la întreaga dramă, va fi găsit abia a doua zi după-amiază rătăcind pe străzi cu mintea înceţoşată. Kamal Adwane, înainte de a cădea lovit de gloanţele ucigaşe, mai avu însă timp să ridice pistolul mitralieră, ce-l avea lîngă el, trăgînd o rafală şi rănind doi dintre agresori.

Zgomotul împuşcăturilor a avut darul să alarmeze imediat vecinii din clădirile respective şi blocurile din jur. O locatară libaneză, ieşită în uşa apartamentului ei, îi auzi pe diversioniştii ce se retrăgeau precipitat strigîndu-se într-o limbă necunoscută. Un alt vecin, tot libanez, care desluşise cîteva crîmpeie de frază, îşi dădu cu părerea: „Erau israelieni!" Remarca sa a fost primită cu nedumerire. În plin centrul Beirutului, cum poate să-şi închipuie aşa ceva?

Un jeep al „beretelor roşii" (Brigada a 16-a a forţelor libaneze de securitate interioară — *F.S.I.*, principala unitate de menţinere a ordinii în Beirutul din acel timp), care efectua o patrulare de rutină a fost alertat prin radio de un ofiţer de serviciu de la cazarma acestora din apropiere: „Vedeţi ce se întîmplă pe la palestinieni!" Cu puştile-mitralieră americane *M-16* pregătite, „beretele roşii" se îndreptară în viteză spre imobilele unde locuiau liderii palestinieni. Dar, ajungînd la faţa locului, au căzut într-o ambuscadă, comandoul israelian, care tocmai se retrăgea, deschizînd un foc puternic: doi poliţişti libanezi fură ucişi pe loc. Cerînd prin radio întăriri, alte două jeepuri ale *F.S.I.* sosiră în grabă, fiind primite şi ele cu rafale de arme automate. La ora unu şi douăzeci de minute un ofiţer de poliţie libanez striga disperat în emiţătorul-radio, cerînd să i se trimită de urgenţă o ambulanţă: „Am răniţi... Nu ştiu cine trage!"

La cartierul general al *F.S.I.* confuzia era totală. De peste tot se primeau telefoane semnalînd focuri de armă şi încăierări. La Dora, în periferia capitalei, un garaj fusese aruncat în aer: trei muncitori sirieni şi un libanez care dormeau acolo au fost ucişi de explozie.

În tabăra palestiniană Sabra se auzeau împuşcături şi explozii. La ora unu şi treizeci de minute un ofiţer de poliţie libanez comunica, din strada Verdun, prin radio

comandamentului: „Aici totul s-a terminat. Criminalii au fugit cu trei automobile civile. Unde să trimit răniții?"

Cu zece minute mai înainte, sediul unei organizații palestiniene din Sabra fusese atacat de un grup înarmat, îmbrăcat în uniforme de jandarmi libanezi și salopete leopard purtate, de obicei, de poliția militară a fedainilor. Un grup de cinci diversioniști, apropiindu-se de gărzile de la intrarea imobilului cu patru etaje, deschisese simultan focul cu arme automate dotate cu amortizor de zgomot. Înainte de a muri, unul dintre palestinienii de gardă reușise să tragă o rafală, dînd astfel alarma. La acea oră se mai aflau încă în clădire cîțiva fedaini înarmați; aceștia au răspuns cu un foc viu asediatorilor care, aruncînd grenade fumigene, reușiseră să pună stăpînire pe primul etaj. Unul din fedainii asediați relata ulterior: „Am telefonat la ora unu și douăzeci la sediul central al *O.E.P.* pentru a informa că sîntem atacați de israelieni. Îi recunoscusem din prima clipă. Am cerut să fie prevenit primul ministru libanez". Retrăgîndu-se, comandoul israelian avea să arunce în aer o parte a imobilului. Palestinienii înregistrau pierderea a cinci fedaini. Israelienii transportau cadavrele a doi membri ai comandoului.

La ora unu și cincizeci de minute, primul ministru libanez, Saeb Salam, reușea să-l găsească la telefon pe generalul Ghanem, comandantul șef al armatei, anunțîndu-l de atacul israelian împotriva palestinienilor. Generalul i-a promis că va pune armata în stare de alarmă. Dar primul tanc libanez ajungea în strada Verdun abia la ora două și zece minute. În acel moment, întregul efectiv al comandoului israelian, împreună cu cei șase „turiști" pescuitori în apă tulbure, purtînd cu ei morții și răniții proprii, se îmbarcau la bordul vedetei ce aștepta în larg. Cînd blindatele armatei libaneze și-au făcut apariția în zona unde debarcase la miezul nopții comandoul, nava israeliană se afla deja în largul mării, îndreptîndu-se spre Haifa sub protecția aeriană a unei patrule de *Phantom*-uri.

Bătrînul vînzător ambulant, care era întîlnit ziua și noaptea tîrziu cu căruciorul său de fructe și storcătorul manual de făcut suc de portocale pe faleza sudică a capitalei libaneze, a rămas foarte mirat de întrebările militarilor ce-l găsiseră la vreo 20 de metri de plaja unde debarcase comandoul israelian. A văzut el vreo navă? Unde? Pe mare? Nici vorbă!... A auzit el rafale de mitralieră? Da, a auzit. Și ce-i cu asta? La Beirut se aude obișnuit așa ceva, aproape în fiecare noapte. Și pentru atîta lucru trebuia să se deplaseze pe faleză o întreagă coloană de tancuri?

Operațiunea „turiștilor liniștiți" se încheiase. La ora patru dimineața, un general israelian, purtător de cuvînt al autorităților militare, ținea o conferință de presă la Tel Aviv relatînd ziariștilor sculați din somn întregul film al acțiunii de comando de la Beirut. Dar în capitala libaneză zarva era departe de a se fi terminat. Ea avusese darul să deschidă o adevărată cutie a Pandorei, cu repercusiuni grave ce au jucat un rol important în desfășurarea ulterioară a evenimentelor, inclusiv în declanșarea conflictului intern libanez.

Premierul Saeb Salam acuzase a doua zi comandamentul armatei de neglijență și întîrziere în adoptarea măsurilor ce se impuneau, cerînd demisia generalului Ghanem. Acesta fusese rechemat în cadrele active ale armatei nu cu prea mult timp în urmă, după ce, aflat în retragere, îndeplinise cîțiva ani funcția de consilier pentru probleme militare al ambasadei americane din Beirut. Armata libaneză era echipată cu uniforme asemănătoare celor ale armatei americane, înzestrarea sa tehnică fiind asigurată în special de Statele Unite. Președintele republicii din acel timp, Suleiman Frangieh, a refuzat cererea premierului, ceea ce a provocat o gravă criză de guvern, Saeb Salam prezentîndu-și demisia. Între palestinieni și statul libanez s-a creat o încordare crescîndă, antrenînd totodată puternice divergențe între forțele politice și comunitare ale țării. Această stare de tensiune a condus, trei săptămîni mai tîrziu, la un mini-război între armata libaneză și forțele armate palestiniene de pe teritoriul Libanului, taberele palestiniene fiind bombardate cu artileria și aviația.

Intervențiile diplomatice ale statelor membre ale Ligii Statelor Arabe, negocierile dintre Organizația pentru Eliberarea Palestinei și statul libanez au reușit pînă la urmă să aplaneze conflictul armat care durase mai multe zile, cu pierderi umane de ambele părți. Dar atmosfera de neîncredere creată în urma operațiunii comandoului israelian s-a perpetuat adîncindu-se, mai cu seamă că actele de diversiune puse la cale de vecinii de la frontiera sudică continuau să se înmulțească.

Cea mai spectaculoasă acțiune de acest fel avea să fie întreprinsă spre sfîrșitul anului următor, tot la Beirut. Scenariul pregătirii ei fusese identic cu cel al operațiunii din aprilie 1973. La fel, patru „turiști" străini cu pașapoarte false — britanic, irlandez, vest-german, mexican — veniseră să-și petreacă vacanța la Beirut, închiriind la rîndul lor autoturisme de la o societate specializată. Acest act de diversiune nu fusese însă realizat printr-un atac direct, ci utilizîndu-se mijloace sofisticate, ținînd de o tehnică modernă perfecționată. Automobilele

închiriate de agenţii israelieni, camuflaţi ca turişti străini, au fost predate unor complici profesionişti care le transformaseră în aruncătoare de rachete cu declanşare electronică. Cu o zi înaintea operaţiunii, cei patru agenţi care închiriaseră autoturismele reuşiseră să dispară din Liban la bordul curselor aeriene obişnuite ce plecau în după-amiaza respectivă spre diferite oraşe ale Europei occidentale.

La 10 decembrie 1974, între orele 08.45 şi 09.15, 17 rachete de 60 mm, cu sistem de declanşare electronică, instalate pe portbagajele de pe acoperişurile a patru autoturisme care fuseseră plasate cu cîteva ore înainte în trei puncte diferite ale zonei centrale a capitalei libaneze, au lovit imobilele unde se aflau sediul central al *O.E.P.*, *Centrul de Studii Palestiniene* şi *Centrul Naţional Palestinian pentru Eliberarea Ocupată*, provocînd pierderi materiale şi rănirea cîtorva persoane.

Sediul *O.E.P.* era situat pe bulevardul Mazra, artera principală a capitalei libaneze, cu circulaţie extrem de intensă şi numeroase magazine, restaurante, cafenele, cinematografe şi redacţii de ziare la parter şi primele etaje ale blocurilor de pe marginile ambelor trotuare. A fost o simplă întîmplare că cele zece rachete care au lovit faţada sediului *O.E.P.*, intrînd în interior prin ferestre, n-au făcut mai multe victime în condiţiile permanentei animaţii de pe acest bulevard. Este însă de menţionat că ultimele şase rachete (lungi de un metru şi montate într-o lădiţă de placaj pe portbagajul de pe acoperişul celui de-al doilea autoturism) s-au declanşat la interval de o jumătate de oră faţă de primele. Între timp, fiind depistat vehiculul ce le purta, s-au luat măsuri de evacuare a zonei. Aceste ultime rachete au pornit tocmai în momentul cînd specialiştii în dezamorsare, sosiţi la faţa locului, încercau să le facă inutilizabile.

Atentatul împotriva sediului *O.E.P.* a constituit o reeditare a unei acţiuni asemănătoare întreprinse în acelaşi loc, cu patru ani în urmă, în octombrie 1970, tot cu rachete dotate cu sistem de declanşare electronică. La rîndul său, *Centrul de Studii Palestiniene*, aflat în ultracentralul cartier Hamra, mai suferise un atentat tot în anul 1970.

După cum s-a stabilit ulterior, cele patru autoturisme purtătoare de rachete au fost plasate în faţa clădirilor vizate, disimulate printre alte diverse vehicule parcate în locurile respective, cu patru-cinci ore înainte de intrarea în funcţiune a sistemului de declanşare a sinistrei lor încărcături.

NEBUNUL CU CLOPOŢEI

Strada Hamra era, în timpuri normale, un fel de vitrină a Beirutului modern, cea mai elegantă şi mai „occidentală" arteră comercială a capitalei libaneze, principalul loc de promenadă al tuturor vizitatorilor străini. De o parte şi de alta, pe o distanţă de vreo doi kilometri, cît măsura strada în lungime, se aliniau hoteluri de lux, restaurante de tip european, cafenele cu aspect parizian şi nume franţuzeşti, supermagazine unde se găseau mărfuri de import din toate colţurile lumii, prăvălii care expuneau cele mai noi producţii ale unor case de modă cu faimă mondială, cinematografe elegante, toate prevăzute cu instalaţii de aer condiţionat, prezentînd ultimele filme premiate la Cannes, sedii ale filialelor unor mari bănci internaţionale, săli cu jocuri mecanice, librării etalînd cărţile apărute cu o zi înainte în capitalele de pe Sena sau Tamisa, magazine de bijuterii şi obiecte de artă, într-un cuvînt o adevărată chintesenţă a unei agitate activităţi comerciale şi de distracţii duse la superlativ, care nu înceta măcar o clipă, nici în plină zi, nici la miez de noapte. Aici, pe Hamra, îşi dădeau întîlnire politicienii, oamenii de afaceri, traficanţii de arme şi narcotice, liber-profesioniştii, spionii, tot felul de personaje misterioase, pierzîndu-se uşor în imensa animaţie a străzii. Se vorbeau toate limbile pămîntului, se vedeau cele mai diverse costumaţii, europene sau orientale, oameni de diferite naţii şi rase.

În a doua jumătate a anului 1981, cînd începe povestea „nebunului cu clopoţei", Hamra decăzuse mult. Deşi nu-i provocaseră distrugeri directe, fiind situată în afara perimetrului propriu-zis al confruntărilor armate, cei şase ani de conflict intern reuşiseră totuşi să-i şteargă fardul opulenţei cunoscute cîndva. Animaţia zgomotoasă de altădată se subţiase, uneori pînă la zero, îndeosebi după lăsarea întunericului cînd circulaţia pe jos, în oraş, însemna o adevărată aventură ce se putea termina, destul de des, foarte rău. Din loc în loc, în faţa unor instituţii publice sau a hotelurilor transformate în comandamente ale diverselor grupări armate, se vedeau mici fortificaţii din saci de nisip în spatele cărora mitralierele aşteptau cu banda de cartuşe atîrnînd. Şi totuşi, Hamra rămînea mai departe un simbol al Beirutului trecut şi viitor, păstrînd alături de nostalgia vremurilor liniştite şi speranţa într-o revenire la viaţă fără gloanţe şi bombe. În momentul respectiv, optimismul unei reîntoarceri la normal îşi făcea tot mai mult loc. Din iulie, un acord tacit, aranjat pe întortocheatele căi ale

culiselor diplomatice, făcuse să înceteze focul între palestinieni şi israelieni în sudul Libanului, se opriseră şi raidurile aeriene ale acestora din urmă, forţele politice interne începuseră să tatoneze condiţiile unei reconcilieri, căile de trecere dintre cele două părţi ale Beirutului, vegheate de militarii sirieni din „Forţa Arabă de Descurajare", funcţionau aproape permanent. Strada Hamra se încadra şi ea, timid, în acest climat ceva mai liniştit, animaţia în cursul zilei devenind din ce în ce mai vie.

Cam pe atunci, pripăşit cine ştie de unde, şi-a făcut apariţia în zona Hamra „nebunul cu clopoţei". Se stabilise spre un capăt al străzii, încropindu-şi, din lăditje şi cartoane aruncate, un adăpost improvizat pe un loc viran situat în faţa unui vechi hotel unde era cazat un comandament sirian din „Forţa Arabă de Descurajare". obişnuia să-şi împodobească laţele netunse, ce-i atîrnau pînă pe umeri, cu pene şi panglici colorate, după modelul pieilor roşii, şi purta atîrnată de gît o salbă de clopoţei ce scoteau clinchete uşoare la fiecare mişcare. Toţi din cartier îl considerau drept un nebun inofensiv. Trăia din pomenile vecinilor, inclusiv ale soldaţilor sirieni de gardă la hotelul de vizavi, ce îi făceau parte din propriile raţii şi-l luaseră oarecum sub protecţia lor. În Orientul Mijlociu nebunii sînt priviţi cu oarecare condescendenţă şi nimeni nu-şi permite să-şi bată joc de ei, să le facă cel mai mic rău, aceştia bucurîndu-se din plin de mila publică.

Prin iunie 1982, cînd a început asediul israelian al Beirutului de Vest, cu îngrozitoarele bombardamente aeriene, navale şi terestre ce au transformat în ruine străzi şi cartiere întregi, zona Hamra a fost şi ea lovită pe alocuri, fiind înregistrate destule victime. Timp de trei luni, oamenii au trăit mai mult prin subsoluri, mulţi şi-au părăsit locuinţele, refugiindu-se în locuri considerate ceva mai ferite, sau au pierit sub dărîmăturile unor imobile. Spre sfîrşitul lunii august a intervenit acordul de retragere a combatanţilor palestinieni din Beirutul de Vest. Bombardamentele au încetat şi oamenii au început să revină pe la casele lor.

Trupele israeliene se aflau încă la marginea oraşului, dar, deoarece adversarii lor palestinieni părăsiseră Beirutul de Vest, se părea că liniştea avea oarecare şanse să se reinstaureze. La 23 august fusese ales un nou preşedinte al Libanului, în persoana lui Bechir Gemayel, tînărul comandant al miliţiilor unificate ale coaliţiei dreptei creştine — „Forţele libaneze" —, care rămăseseră neutre în timpul asediului Beirutului de Vest, deşi legăturile lor mai vechi cu israelienii, care îi aprovizionaseră în trecut cu arme, încetaseră de mult să mai constituie un secret.

În cursul după-amiezii de 14 septembrie, noul preşedinte ales al Libanului, Bechir Gemayel, în vîrstă de 34 de ani, şi-a găsit moartea într-un atentat comis asupra sediului central al partidului „Kataeb" (falangele libaneze), pricipala grupare politică a coaliţiei forţelor dreptei creştine. O încărcătură de 200 kilograme de explozibil, plasată sub terasa sediului, a fost detonată de la distanţă, prin comandă electronică, în timp ce avea loc o întrunire la care participau circa 150 de membri de frunte ai acestui partid.

A doua zi, sub pretextul „asigurării securităţii locuitorilor Beirutului de Vest" şi eliminării pericolului eventualelor „dezordini" provocate de moartea tragică a preşedintelui republicii, trupele israeliene au pătruns din toate părţile în această parte a oraşului rămasă practic, după retragerea palestinienilor, fără nici o apărare armată.

În decurs de trei zile, întîmpinînd doar rezistenţa slabă a miliţiilor unor partide politice libaneze, în condiţii cu totul inegale de forţe, trupele israeliene au ocuapt întreaga parte de vest a Beirutului, provocînd noi victime şi importante pagube materiale. A urmat, în paralel, o adevărată operaţie de poliţie, fiind devastate sediile partidului socialist-progresist, partidului comunist, ale nasseriştilor independenţi şi altele, numeroşi activişti ai forţelor politice libaneze de stînga fiind arestaţi şi trimişi în lagărele din sudul Libanului, cu cătuşe la mîini.

Povestind intrarea armatei israeliene în Beirutul de Vest, un martor ocular relata că prin mijlocul străzilor înaintau cu viteză redusă coloanele de tancuri, în timp ce de-a lungul trotuarelor infanteriştii, cu degetul pe trăgaciul armelor automate, se scurgeau în şir indian. Din loc în loc, coloanele motorizate se opreau şi, de la înălţimea unuia din blindate, un ofiţer de contrainformaţii, cu un carnetel în mînă, anunţa cu voce cavernoasă printr-un megafon portativ:

„Mohammad... apartamentul 12, etajul patru, din imobilul cu numărul şapte... Coboară!" Şi, în acest timp, turelele tancurilor se învîrteau ameninţătoare în direcţia clădirii indicate. Erau arestaţi, după liste minuţios stabilite de mult timp, toţi cei bănuiţi de cea mai mică legătură cu organizaţiile palestiniene, chiar dacă aveau cetăţenie libaneză. Cu mîinile legate la spate, înghesuiţi în camioane, „suspecţii" plecau spre sud, în zona ocupată, la centrele de triere ale serviciilor speciale israeliene.

„Nebunul cu clopoţei", care dispăruse în iunie, cam pe la începutul asediului israelian, a reapărut tocmai în această jumătate de septembrie atît de dramatică. Vecinii din cartier crezuseră că fusese ucis în timpul bombardamentelor, printre

mormanele de dărîmături sub care au dispărut mulţi locuitori ai capitalei libaneze. Dar, spre marea lor surpriză, Abu Rish era viu şi sănătos şi arăta cu totul altfel decît se obişnuiseră să-l vadă vechii săi vecini. Nu mai purta pene şi paglici legate în păr şi nici colierul de clopoţei agăţat de gît. Dacă nu le-ar fi vorbit în cea mai curată limbă arabă, amintindu-le de zilele cînd cerşea pe la uşile lor, cu greu l-ar mai fi recunoscut în uniforma nounouţă în care era îmbrăcat. Pe cap purta un chipiu de ofiţer, la centură îi atîrna tocul unui revolver, iar pe epoleţii vestonului însemnele gradului de căpitan al armatei... israeliene. Cu o listă în mînă, pregătită de el în prealabil — pe atunci cînd rătăcea stîrnind mila prin cartierele vestice ale Beirutului, bombardate de colegii săi din aviaţie şi artilerie —, „nebunul cu clopoţei", în realitate ofiţer al serviciilor secrete israeliene, ghida operaţiunile de arestare a „suspecţilor" libanezi şi palestinieni din rîndurile populaţiei civile supravieţuitoare.

După cum relatau la timpul respectiv agenţiile de presă internaţionale, locuitorii Beirutului de Vest au putut constata în acele zile că uimitoarea poveste a „nebunului cu clopoţei", un adevărat subiect de roman de genul James Bond, întrecînd de fapt orice ficţiune, era departe de a constitui o întîmplare singulară. E adevărat că numeroasa cohortă de spioni israelieni, ce inundase de multă vreme toate sectoarele vieţii publice din capitala libaneză, nu purtau, în toate cazurile, clopoţei la gît şi nici nu făceau pe pieile roşii. Măştile puzderiei de spioni infiltraţi cu mult timp înainte în Beirutul de Vest erau extrem de diverse: pompier al municipalităţii, portar la un local de noapte, negustor ambulant, funcţionar la o societate comercială etc. Un oarecare Walid Jamal, alias... era militant de bază al unui partid libanez aliat cu rezistenţa palestiniană şi luptase cu arma în mînă împotriva trupelor israeliene asediatoare. Un alt „alias" ajunsese chiar să comande grupul de luptă înfiinţat chiar de el, prezent pe baricadele din periferiile sudice ale capitalei libaneze pînă în ultimul moment al bătăliei din iunie-august. Ambii „inamici înverşunaţi" ai Israelului vor reapare în zilele ocupaţiei Beirutului în vechile lor uniforme de ofiţeri ai *Zahalului* (armata israeliană).

CÎND DOMNUL AMBASADOR FACE JOGGING...

De obicei, înainte de a lua masa de prînz, domnul Robert Dillon făcea o cursă de jogging, alergînd pe aleile parcului din

spatele clădirii principale a ambasadei ţării sale de la Beirut. În acea zi de 18 aprilie 1983, fiind reţinut de o convorbire telefonică, întîrziase cîteva minute în biroul său de la etajul IV. Cu receptorul într-o mînă tocmai îşi scosese cămaşa pentru a o schimba cu un tricou lejer cînd, fără să-şi dea seama ce se întîmplă, a fost aruncat la pămînt de o forţă nevăzută în timp ce zgomotul extrem de puternic al unei explozii îi lua auzul.

„Un zid al încăperii s-a prăbuşit peste mine, acoperindu-mă pe jumătate. Molozul căzut m-a ţintuit pe podea. Nu m-aş fi putut elibera singur. Din fericire, au intrat două persoane care m-au ajutat să mă strecor de sub dărîmături. M-am dus imediat spre fereastra din spate pentru a putea respira, deoarece fumul inundase încăperea. Eram însoţit de secretara şi adjunctul meu, precum şi de un funcţionar administrativ. Am reuşit să coborîm cele cîteva etaje şi să ieşim prin spatele clădirii. Ca la majoritatea celor aflaţi în interior, primele impresii mi-au fost extrem de confuze. Nu ştiam deloc ce s-a întîmplat. Mi-am zis: Dumnezeule, cineva mi-a dinamitat biroul! A trebuit să treacă cîteva minute pentru a înţelege, în sfîrşit, că ceva foarte grav se produsese" — povestea a doua zi gazetarilor domnul Dillon.

Ambasadorul Robert Dillon era de curînd în post la Beirut. Îl înlocuise pe John Gunther Dean, care scăpase cu viaţă ca prin minune în timpul misiunii sale în capitala libaneză: la 27 august 1980, limuzina îi fusese supusă tirului unei mitraliere, iar la 10 martie 1981 ieşise din nou teafăr dintr-un atentat cu rachete de mic calibru, telecomandate, trase împotriva clădirii ambasadei, unul din proiectile explodînd chiar în biroul său. John Gunther Dean îi urmase în funcţia de ambasador al Statelor Unite în Liban lui Francis Meroy care avusese un sfîrşit tragic. La 16 iunie 1976, ambasadorul Meroy, însoţit de consilierul Robert Waring, s-a deplasat cu limuzina sa blindată în zona de est (creştină) a Beirutului, avînd ca escortă o automitralieră a jandarmeriei libaneze. Atacaţi pe traseu de un comando neidentificat, diplomaţii americani şi şoferul libanez al limuzinei ambasadei au fost luaţi prizonieri după ce autoblindatul jandarmeriei fusese făcut inofensiv de o rachetă antitanc trasă în plin. Peste cîteva ore, diplomaţii americani şi şoferul libanez au fost găsiţi pe o străduţă din apropierea ţărmului mării, înfăşuraţi într-un covor, ciuruiţi de gloanţe.

În aprilie 1983, ambasada americană din Liban continua să-şi aibă sediul în Beirutul de vest, în vecinătatea altor misiuni diplomatice străine şi a unor hoteluri de lux, pe faleza mediteraneană ce purta, în acea zonă, numele de „Avenue de Paris".

Faleza din faţa ambasadei americane era şi înainte şi în timpul războiului civil o arteră extrem de circulată şi, din această cauză, aici fusese instalat un dispozitiv de securitate extrem de dens şi complicat. Jumătate din partea carosabilă era blocată încă din vremuri normale cu rulouri de sîrmă ghimpată şi trecerea prin zonă, pe partea liberă, era controlată de cuiburi de arme automate, construite din saci de nisip. Un pluton de care de luptă al Forţelor libaneze de securitate interioară (F.S.I.) se afla amplasat de-a lungul străzii, iar în incinta propriu-zisă a ambasadei vegheau trupe americane de puşcaşi marini al căror efectiv avea să ajungă, la un moment dat, la peste o sută de oameni.

Cu toate aceste măsuri drastice de pază, se întîmplase de două ori ca din portbagajul unor autoturisme părăsite în apropiere, pe faleză, să pornească pe neaşteptate rachete de mic calibru cu comandă de declanşare electronică. Aşa că întreaga atenţie a sistemului de securitate se concentra asupra automobilelor staţionate în perimetrul din faţa ambasadei, cu atît mai mult cu cît, în ultimii ani, apăruse şi se extinsese moda vehiculelor-capcană, încărcate cu explozibil, parcate în diverse locuri din oraş, care erau apoi detonate la momentul dorit prin comandă radio. Numai în cursul acelui an, 1983, atentatele cu vehicule încărcate cu explozibil vor provoca pe teritoriul libanez moartea a 550 de persoane şi rănirea a altor cîteva sute.

Atentatul de la 8 aprilie 1983 împotriva ambasadei americane avea însă să constituie o premieră: fusese săvîrşit prin sacrificarea voluntară a şoferului vehiculului, reînviind operaţiile gen „kamikaze" folosite de japonezi în cursul celui de-al doilea război mondial. Furgoneta, încărcată cu hexogen, într-o cantitate egală cu puterea de explozie a unei tone de trinitrotoluen, după ce înşelase vigilenţa pazei de la punctele de control din exterior, care crezuse că este vorba de un vehicul de aprovizionare, trecuse în mare viteză prin poarta deschisă a curţii ambasadei şi, odată ajunsă lîngă clădirea principală, şoferul declanşase dispozitivul de detonare.

Violenţa exploziei secţionase în două blocul cu opt etaje ce se prăbuşise pe jumătate, îngropînd sub dărîmături numeroase persoane aflate la acea oră în birouri. Bilanţul final: 63 de morţi, printre care, conform relatărilor companiei de televiziune americane ABC, întreaga antenă a *CIA* de la Beirut, împreună cu o personalitate importantă a Agenţiei, Robert Clayton Ames, în vîrstă de 49 de ani, directorul biroului de analiză pentru Orientul Mijlociu şi Asia de Sud, aflat în vizită de lucru în capitala libaneză.

Atentatul de la 18 aprilie 1983 avea să mai constituie o premieră şi din alt punct de vedere. După comiterea sa, o organizaţie misterioasă îşi făcea cunoscută pentru prima oară existenţa prin telefoane date chiar în acea zi la principalele agenţii de presă din Beirut. Ea semna: „Jihad" (războiul sfînt), nume ce va apărea, în continuare, destul de des în coloanele presei mondiale, atentatul de la ambasada americană fiind primul dintr-un şir întreg de acţiuni teroriste revendicate în Liban şi în alte părţi ale lumii de această misterioasă organizaţie.

Timp de şase luni, despre „Jihad" nu s-a mai auzit nimic. Ancheta privind atentatul de la ambasada americană din Beirut nu reuşise să descopere nici un fir capabil să conducă într-o direcţie sau alta. O comisie a Congresului american va asculta, între timp, un raport al subsecretarului de stat pentru afacerile politice, care, pe un ton defetist, ajungea la concluzia: „Este practic imposibil să te aperi împotriva unui atac de acest gen dacă şoferul este decis să se sinucidă".

Şi această concluzie a fost confirmată din nou de atentatele comise în dimineaţa zilei de 23 octombrie 1983, exact la aceeaşi oră, împotriva a două cantonamente ale contingentelor american şi francez din „Forţa multinaţională" occidentală aflată atunci la Beirut. Ele s-au produs după un scenariu identic cu cel de la Ambasada Statelor Unite din capitala libaneză şi a purtat aceeaşi semnătură: „Jihad"-ul islamic.

„Forţa multinaţională" — formată, în acel moment, din 1 600 de militari ai trupelor de marină americane, 2 000 de paraşutişti francezi, 1 200 de bersaglieri şi paraşutişti italieni şi circa 100 de infanterişti britanici — se afla la Beirut de peste un an cu misiunea declarată de a sprijini acţiunea de delimitare a forţelor în conflict, după invazia israeliană din vara anului 1982, şi retragerea combatanţilor palestinieni din capitala Libanului, încercuită şi ulterior ocupată de armata Israelului.

Chemată să sprijine o acţiune de pacificare, „Forţa multinaţională", şi în special contingentul american, se amestecaseră însă în luptele interne, intrînd în conflict cu miliţiile druze, şiite şi ale organizaţiilor de stînga. De pe portavioanele Flotei a 6-a, ancorate în larg, avioanele de luptă îşi luau zborul pentru a bombarda poziţiile miliţiilor amintite din periferiile şi împrejurimile Beirutului, iar supernava de linie „New Jersey" îşi trimitea proiectilele de o tonă ale celor nouă tunuri de 406 mm pînă la 35 kilometri distanţă, în munţii din jurul capitalei libaneze.

În apropierea aeroportului internaţional al Beirutului, o clădire ce fusese în trecut sediul direcţiei aviaţiei civile libaneze era ocupată, în toamna anului 1983, de o unitate a contingentului american format din trupe de marină. În mod obişnuit, clădirea adăpostea 300 de militari americani. La 23 octombrie, cînd s-a produs atentatul, 40 dintre ei lipseau. Fiind duminică, aceştia căpătaseră o permisie, plecînd cu o zi înainte într-o excursie organizată în Egipt. Restul efectivului abia se sculase la acea oră matinală a zilei de repaus.

La ora 6 şi 15, un autocamion încărcat cu 120 kilograme de materiale explozibile — se pare tot hexogen —, după ce a forţat două baraje şi a ocolit pe al treilea, s-a oprit în zidul clădirii unde erau încartiruiţi militarii americani. Explozia a pulverizat pur şi simplu întregul imobil cu patru etaje, în locul său rămînînd o imensă groapă de opt metri adîncime. Aproape toţi cei aflaţi în imobil şi-au găsit un sfîrşit instantaneu. Bilanţul s-a dovedit îngrozitor: 241 de morţi. Exact la aceeaşi oră, un al doilea autocamion sinucigaş arunca în aer o clădire cu opt etaje în care se afla încartiruită o subunitate a Regimentului 1 de vînători paraşutişti din contingentul francez. Bilanţul: 59 de morţi.

Atentatele din 1983 ale „Jihad"-ului împotriva „Forţei multinaţionale" occidentale din Beirut au contribuit într-o oarecare măsură la încheierea unuia dintre capitolele intervenţiei străine din Liban, care, în acel an, se accentuase tot mai mult, interferîndu-se direct în conflict. La scurt timp, guvernele statelor ale căror trupe formau „Forţa multinaţională" au hotărît să-şi retragă militarii din Liban, lăsîndu-i pe localnici să continue a se măcelări între ei, situaţie ce avea să se perpetueze încă mulţi ani.

Retragerea definitivă a contingentului american s-a produs la 26 februarie 1984, cînd, imediat după ora prînzului, ultimul său blindat amfibiu părăsea „Green Beach" din Sudul Beirutului. În acelaşi moment, un transportor blindat *M-13*, aparţinînd miliţiilor organizaţiei politico-militare „Amal" a musulmanilor şiiţi, ocupa poziţie la intrarea fortificaţiilor părăsite de puşcaşii marini ai Statelor Unite, între aeroportul internaţional şi şoseaua litoralului mediteranean. Trupele americane ce se îmbarcau pe navele Flotei a 6-a ancorate în larg participaseră, în noiembrie 1983, la „operaţiunea de poliţie" de pe insula Grenada din Marea Caraibelor, un alt amestec clasic în treburile interne ale unui stat independent. Puşcaşii marini amintiţi fuseseră trimişi la Beirut, după „încheierea misiunii" din Grenada, pentru a înlocui unităţile americane decimate cu cîteva

săptămîni mai înainte de atentatul sîngeros al „Jihad"-ului împotriva cantonamentului acestora de la aeroportul internaţional. Iată, în continuare, un fragment sugestiv din relatarea transmisă de la faţa locului de un corespondent al agenţiei „France Presse", care descrie episodul plecării din Liban a ultimilor soldaţi americani:

„... Pe sol nu mai rămăsese, în acel moment, decît o companie de blindate amfibii, regrupată la porţile fostei tabere americane de pe o colină din apropiere. În vreme ce soldaţii americani se îmbarcau, nu departe de ţărm a răsunat deodată o explozie însoţită de o mare jerbă de apă: pescari libanezi pescuiau, ca de obicei, din bărci, cu grenade sau calupuri de trotil. Se auzeau, de asemenea, bubuiturile duelurilor de artilerie din munţii de la sud de Beirut dintre armata libaneză şi miliţiile musulmane.

Ultimii soldaţi americani aşteptau cu calm îmbarcarea. La ora 12.30, zece blindate amfibii, dintre care unele arborau uriaşe drapele americane, soseau pe plajă. Ridicînd mari jerbe de apă, blindatele au intrat în valuri ca nişte greoi mastodonţi, îndreptîndu-se spre o navă din larg.

Vehiculele amfibii nu ajunseseră încă la navă cînd la porţile taberei americane se şi instalase o nouă gardă; un blindat al organizaţiei şiite Amal. Cîţiva cîini rătăceau printre fortificaţiile părăsite. Unii dintre ei fuseseră adoptaţi de către militarii americani.

În faţa intrării unei cazemate părăsite, o pată albă se detaşa în peisajul pămîntului ocru şi al sacilor de nisip. Era coperta abandonată a unei cărţi de Mario Puzo, autorul celebrului roman *Naşul*, cu titlul *Nebunii care mor...*"

CUPRINS

Pe urmele colonelului Lawrence 5
Adevărata faţă a şeicului Abdullah 55
Covorul persan 70
Diplomaţie şi spionaj pe malurile Nilului 86
Joc dublu la Beirut 93
Povestea peştişorului roşu 100
Operaţiunea „Turiştii liniştiţi" 112
Nebunul cu clopoţei 119
Cînd domnul ambasador face jogging 122

Redactor: Lt.-col. ŞTEFAN ALDEA
Tehnoredactor: NARCISA GRĂDINARU

Bun de tipar: 16.10.1992 Apărut 1992
Coli de tipar 8. B 10391

Tiparul executat sub comanda nr. 20.474
Regia Autonomă a Imprimeriilor
Imprimeria CORESI
Piaţa Presei Libere 1, Bucureşti,
ROMANIA